

**T.C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**ERKEN ADÖLESAN DÖNEMDEKİ AKRAN
ZORBALIĞININ AİLE İŞLEVLERİ VE ÇOCUĞUN
DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİ**

**Tezi Hazırlayan
Kezban BOZAN**

**Tez Danışmanı
Dr. Öğr. Üyesi Derya EVGİN
Dr. Öğr. Üyesi Nalan GÖRDELES BEŞER**

**Hemşirelik Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi**

**Temmuz 2018
NEVŞEHİR**

TEZ BİLDİRİM SAYFASI

Tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada yer alan bütün bilgilerin bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu ve bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildiririm.

Kezban BOZAN

Dr. Öğr. Üyesi Derya EVGİN ve Dr. Öğr. Üyesi Nalan GÖRDELES BEŞER danışmanlığında, Kezban BOZAN tarafından hazırlanan ‘**Erken Adölesan Dönemdeki Akran Zorbalığının Aile İşlevleri ve Çocuk Davranışları İle İlişkisinin Belirlenmesi**’ başlıklı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

20/07/2018

JÜRİ

Başkan : Prof. Dr. Nimet KARATAŞ

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Nevin ŞENER USLU

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Derya EVGİN

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun **25/07/2018**..tarih ve **30-248**.. sayılı kararı ile onaylanmıştır.

31/7/2018

Doç. Dr. Bayram DEVİREN
Enstitü Müd. Yrd.
ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ
HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
Enstitü Müdürü

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın gerçekleşmesinde bilgileriyle, önerileriyle, gösterdiği sonsuz ilgi ve sabırlı tutumuyla bana destek veren ve bu süreçte kendime çok şey katmamı sağlayan tez danışmanım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Derya EVGİN'e, ikinci danışmanlık görevini kabul eden Dr. Öğr. Üyesi Nalan GÖRDELES BEŞER'e

Bilgi ve tecrübeleri ile çalışmamda ve yüksek lisans eğitimimde yol gösteren saygı değer hocalarım Prof. Dr. Nimet KARATAŞ'a ve Doç. Dr. Figen İNCİ'ye

Yüksek Lisansa başlamam konusundaki desteğinden dolayı Doç. Dr. Hanife ÖZÇELİK'e,

Çalışmalarım sürecinde başlarını çok ağrıttığım, yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen, değerli arkadaşlarım Öğr. Gör. Dr. Emre ATAY ve Öğr. Gör. Mehtap ŞAHİNGÖZ TAHTA'ya

Tez çalışmamda olduğu gibi her durumda bana destek veren, tez çalışmam süresince, her aşamasını bıkmadan benimle yaşayan eşim Mustafa BOZAN'a ve hayatımın anlamları kızlarım Cemre ve Ceren'e,

Veri toplamamda yardımcı olan 23 Nisan Havacılar Ortaokulu Müdürü Seyyar ERDİL ve okulda görev yapan öğretmenlere, öğrencilere ve velilere,

Çalışmalarım boyunca bana destek veren herkese sonsuz teşekkürler.

ERKEN ADÖLESAN DÖNEMDEKİ AKRAN ZORBALIĞININ AİLE İŞLEVLERİ VE ÇOCUĞUN DAVRANIŞLARI İLE İLİŞKİSİNİN BELİRLENMESİ

(Yüksek Lisans Tezi)

Kezban BOZAN

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Temmuz 2018

ÖZET

Bu çalışma, erken adölesan dönemdeki akran zorbalığının aile işlevleri ve çocuğun davranışları ile ilişkisini belirlemeye yönelik yapılmış tanımlayıcı türde bir çalışmadır.

Çalışmanın evrenini Niğde il merkezinde bulunan ortaokullardan basit rastgele yöntemle seçilen, 23 Nisan Havacılar Ortaokulu'nda 2016-2017 yılında öğrenim gören ve çalışmaya katılmayı kabul eden 320 öğrenci ve ebeveyni oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri, araştırmacılar tarafından oluşturulan öğrenci ve ebeveyn anket formları, Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği, Aile Değerlendirme Ölçeği ve Çocuk ve Ergen Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği kullanılarak elde edilmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde; tanımlayıcı istatistikler (yüzdeler, hesaplaması, ortalama), Ki-Kare, Mann-Whitney U ve Kruskal Wallis testleri ile Spearman korelasyon analizi kullanılmıştır.

Çalışmaya katılan öğrencilerin %60.6'sı kız, %50.3'ü 13-14 yaş aralığında, %27.8'i 7. sınıftadır. Öğrencilerin %96.6'sının anne babasıyla birlikte yaşadığı, %14.4'ü okulu sevmediği ve %71.9'unun ekonomik durumunun iyi olduğu tespit edilmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin %72.8'i kadın, %51.02'ı 39-48 yaş aralığında, %41.9'u üniversite mezunu, %45.0'ı ev hanımıdır. Öğrencilerin %12.5'inin zorba, %14.1'inin kurban, %13.1'inin ise zorba/kurban olduğu belirlenmiştir. Çalışmada, sözel ve fiziksel zorbalığın büyük yaş grubunda yüksek olduğu ($p<0.05$), 7. sınıfta öğrenim gören ($p<0.05$) ve okulu sevmeyen öğrencilerin daha yüksek oranda zorbalık yaptığı tespit edilmiştir ($p<0.001$). Korkutma ve fiziksel zorbalık yapanların oranının erkeklerde daha yüksek olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Anne babası ayrı olan, aile bireyleri arasında

şiddete tanıklık eden ve aile üyeleri tarafından kendisine şiddet uygulandığını ifade eden öğrencilerin, daha fazla zorbalık döngüsünde yer aldığı saptanmıştır ($p<0.05$). Roller alt boyutu ile duygusal tepki verme ve davranış kontrolü alt boyutları arasında; somatik yakınmalar alt boyutu ile anksiyete /depresyon, saldırgan davranışlar, düşünce sorunları ve dikkat sorunları alt boyutları arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki olduğu ($p<0.05$), anksiyete /depresyon alt boyutu ile sosyal sorunlar alt boyutu arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$).

Çalışmanın sonuçlarına göre; aile işlevleri ve çocuğun davranışları ile ilişkili olan akran zorbalığının yaygın bir sorun olduğu görülmektedir. Öğrenciler, okul çalışanları ve ailelerin zorbalık konusunda farkındalık düzeylerinin artırılması, aile içi iletişim ve aile tutumları ile ilgili gerekli bilinçlendirme programlarının oluşturulması önerilebilir.

Anahtar kelimeler: Zorbalık, Öğrenci, Aile yapısı, Okul sağlığı hemşiresi

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Derya EVGİN

Sayfa Adedi: 102

DETERMINATION OF RELATIONSHIP BULLYING IN THE EARLY ADOLESCENT PERIOD WITH FAMILY FUNCTIONALITIES AND CHILD BEHAVIORS

(M. Sc. Thesis)

Kezban BOZAN

**NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ UNIVERSITY
INSTITUTE OF SCIENCE**

July 2018

ABSTRACT

This study is a descriptive study aimed to determine the relationship of peer bullying in the early adolescent period to family functions and children's behavior. The universe of the research consists of 320 students and parents who have been selected by simple random method from middle schools located in the center of Niğde province, who have been educated in 23 Nisan Havacılar Secondary School in 2016-2017 and accepted to participate in the research. The data of the study were collected using the student and parent questionnaires formulated by the researchers, The Traditional peer Bullet Scale, The Family Assessment Scale and The Assessment of Child and Adolescent Behavior Scale. In evaluating the data; descriptive statistics (percentile calculation, mean), Ki-Square, Mann-Whitney U and Kruskall Wallis tests and Spearman correlation analysis were used.

Of the children who participated to this study, 60.6% were girls, 50.3% were in the age group 13-14 and 27.8% were seventh grades. It has been found that 96.6% of the students are living with their parents, 14.4% of them don't like the school and 71.9% of them have good economical conditions. Of the parents who participated to study, 72.8% were female, 51.0% were in the age group 39-49, 41.9% were graduated from a university and 45.0% were housewives. In the study, it was determined that 12.5% of the students were bullies, 14.1% were victims and 13.1% were bullies/victims. In the study, it has been determined that verbal and physical bullying was found to be high in the older age group ($p < 0.05$), students in the 7th grade ($p < 0.05$) who do not like school are tend to bully others at a higher rate ($p < 0.001$). It has been found that the proportion

of those who are scare and physically bullied is higher in men. It was found that the students who were separated from their parents, who witnessed the violence among the family members and who stated that the violence was applied by the family members, took more place in the bullying cycle ($p<0.05$). It has been found that there are medium level positive relationships between roles subscale and emotional reaction and behavioral control subscale, somatic complaints subscale and anxiety/depression subscale, aggressive behaviors, cognitive problems and attention problem subscale ($p<0.005$); there is a high-level positive relationship between anxiety/depression subscale and social problems subscale ($p<0.001$).

As a result of the study, it is understood that the peer bullying is a problem that widespread correlated with family functionalities and child behaviors. It can be suggested that increasing the awareness level of students, school employees and families, creating consciousness-raising programs about communication in the family and family attitudes.

Key words: Bullying, Student, Family structure, School nursing

Suprvisor: Dr. Instructor Derya EVGİN

PageNumber: 102

İÇİNDEKİLER

ONAY:	i
TEZ BİLDİRİM SAYFASI	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	viii
TABLolar LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xiii
KISALTMALAR ve SİMGELER	xiv
1. BÖLÜM	
GİRİŞ	1
2. BÖLÜM	
GENEL BİLGİLER	4
2.1. Saldırganlık	4
2.2. Şiddet	4
2.3. Zorbalık	5
2.4. Saldırganlık, Zorbalık ve Şiddet Kavramları Arasındaki İlişki	5
2.5. Akran Zorbalığı	6
2.5.1. Zorbalık ve Yaş	7
2.5.2. Zorbalık ve Cinsiyet	7
2.5.3. Zorbalık Davranışlarında Yer Alan Ergenlerin Bazı Kişisel ve Sosyal Özellikleri	9
2.5.3.1. Zorba Ergenler	8
2.5.3.2. Kurban Ergenler	10

2.5.3.3.	Zorba/Kurbanlar	11	
2.5.3.4.	Katılmayan (İzleyici) Ergenler.....	11	
2.5.4.	Akran Zorbalığının Sonuçları	12	
2.5.5.	Zorba ve Kurbanların Aile Yapıları	13	
3. BÖLÜM			
GEREÇ VE YÖNTEM.....			19
3.1.	Araştırmanın Tipi	19	
3.2.	Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri	19	
3.3.	Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	19	
3.4.	Veri toplama Araçları	20	
3.4.1.	Öğrenci Anket Formu.....	20	
3.4.2.	Ebeveyn Anket Formu.....	21	
3.4.3.	Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (GAZÖ) (Ek-3).....	21	
3.4.4.	Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) (Ek- 4)	22	
3.4.5.	Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ) (Ek- 5).....	22	
3.5.	Araştırmanın Etik Yönü.....	23	
3.6.	Verilerin Toplanması.....	23	
3.6.1.	Ön Uygulama	23	
3.6.2.	Uygulama	23	
3.7.	Verilerin Değerlendirilmesi	24	
4. BÖLÜM			
BULGULAR			25
5. BÖLÜM			
TARTIŞMA SONUÇ VE ÖNERİLER.....			55
KAYNAKLAR.....			67

EKLER.....	83
ÖZGEÇMİŞ.....	101

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 4.1.	Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı	25
Tablo 4.2.	Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı	25
Tablo 4.3.	Öğrencilerin Zorbalığa Bakış Açıkları ve Zorbalık Deneyimlerine Göre Dağılımları.....	27
Tablo 4.4.	Öğrencilerin Aile İçi Şiddet Durumları ve Aile Tutumlarına Yönelik Özelliklerine Göre Dağılımı	28
Tablo 4.5.	Ebeveynlerin Zorbalığa Bakışları, Zorbalık Deneyimleri ve Çocuklarının Zorbalık Deneyimlerine Karşı Tutumlarına Yönelik Özelliklerine Göre Dağılımı	29
Tablo 4.6.	Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Zorbalık Yapma Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorba/Kurban Olma Durumlarının Dağılımı.....	33
Tablo 4.7.	Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri ile GAZÖ Zorba Formu Alt Boyutlarına Göre Dağılımı	35
Tablo 4.8.	Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri ile GAZÖ Kurban Formu Alt Boyutlarına Göre Dağılımı	36
Tablo 4.9.	Ebeveynlerin Sosyodemografik Özellikleri ile Öğrencilerin Zorbalık Yapma, Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorba/Kurban Olma Durumlarının Dağılımı.....	37
Tablo 4.10.	Ebeveynlerin Tutum ve Davranışları ile Öğrencilerin Zorbalık Yapma, Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorba/Kurban Olma Durumlarının Dağılımı.....	39
Tablo 4.11.	Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) Alt Boyutları Puan Ortalamaları.....	39
Tablo 4.12.	Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ADÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları.....	40
Tablo 4.13.	Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ADÖ Alt Boyut Puan Ortalamaları	43

Tablo 4.14. Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ) Alt Boyutları Puan Ortalamaları	45
Tablo 4.15. Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ÇDDÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları.....	46
Tablo 4.16. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ÇDDÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları.....	49
Tablo 4.17. Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Puan Ortalamaları ile Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Puan Ortalamaları Arasındaki İlişki.....	51

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 4.1. Öğrencilerin GAZÖ'den Aldıkları Puanlara Göre Dağılımları	30
Şekil 4.2. Öğrencilerin Geleneksel Akran Zorbalığı Belirleme Ölçeği Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamaları	31

KISALTMALAR ve SİMGELER

ADÖ	Aile Değerlendirme Ölçeği
ÇDDÖ	Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği
GAZÖ	Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği
SPSS	(Statistical Package for Social Sciences) paket program
UNICEF	Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu
WHO	Dünya Sağlık Örgütü

1.BÖLÜM

GİRİŞ

Şiddet, dünyanın her yerinde olduğu gibi ülkemizde de yaygınlaşan toplumsal bir sorundur [1-2]. Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) 2014 yılı araştırma sonuçlarına göre; 20 yaşından küçük olan 95.000 insanın öldürüldüğü, 2-14 yaş arası on çocuktan altısına eğiticileri ya da bakıcıları tarafından fiziksel ceza uygulandığı ve 13-15 yaş aralığındaki çocukların üçte birinin, bir veya daha fazla kavgaya karıştığı, akranları tarafından sözel, fiziksel ya da ruhsal saldırıya uğradığı, 15-19 yaş arası 70 milyona yakın kadının fiziksel şiddete maruz kaldığı belirlenmiştir [3].

Toplumda şiddet olaylarının artması, bu artışın okul çağı çocuklarını içine alacak şekilde yaygınlaşması, okulda yaşanan şiddet olaylarına dikkati çekmektedir [2, 4-5]. Yapılan bir çalışmada; öğrencilerin %53'ü sözel, %36.3'ü duygusal, %22'si fiziksel ve %15.8'i cinsel şiddet ile karşılaştığını, %48.7'si sözel, %35.5'i fiziksel, %27.6'sı duygusal, %11.7'si ise cinsel şiddet uyguladığını ifade etmiştir [2].

Okulda görülen şiddet davranışlarının önemli bir bölümünü zorbalık oluşturmaktadır [4, 6]. Zorbalık bireyin her dönemde ve her ortamda karşılaşılabileceği bir durum olmakla beraber [7], çoğunlukla erken adölesan dönemde daha fazla görülmektedir. Çünkü bu dönemde adölesanlar özellikle aile otoritesinin reddedildiği, problemlerini, duygularını, akran gruplarıyla paylaştığı, grup içinde kabul görme ve sosyal konumun çok önemli olduğu ve zamanının çoğunu akranlarıyla okulda geçirdiği bir süreçtedir [8].

Okulda zorbalık dünya genelinde yaygın bir sorun olduğundan bu konuda birçok ülkede araştırmalar yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Son zamanlarda Türkiye'deki okullarda artış gösteren saldırganlık eğilimiyle beraber zorbalık çalışmaları yerli literatürde de yerini almaya başlamıştır [7,9].

Yurt dışında yapılan çalışmalarda zorbalığın görülme sıklığı %8 ile %70 arasında [10-12], Türkiye'de ise %30-40 arasında değişmektedir [8,13].

Zorbalık kısa ve uzun vadede çocukların fiziksel ve ruhsal sağlıklarını olumsuz etkilemektedir [14-16]. Zorbalığa maruz kalındığında yaşanan fiziksel sorunlar arasında baş ve mide ağrısı, konsantrasyon güçlüğü, yeme ve uyku sorunları, depresyon,

kaygı, saldırganlıkta artış, benlik saygısında düşme, özkıyımaya yönelimde artış, baş etme becerilerinde azalma ve post travmatik stres bozukluğu gibi ruhsal problemler de görülmektedir [17]. Zorbalığın olumsuz etkileri sadece mağdurları değil, zorba öğrencileri de etkilemektedir [4-5]. Zorba çocukların çoğunun akademik başarılarının ve daha sonraki dönemde iş yaşantılarını olumsuz etkilendiği belirtilmektedir [6, 14, 18]. Kronik okul zorbalarının yetişkinlik dönemlerinde de kişilerarası ilişkiler kurmada başarısız oldukları [7] ve zorbaların suç kayıtlarının daha fazla olduğu ifade edilmektedir [18].

Çocuğun sağlıklı, mutlu, bağımsız birey olarak gelişimini sağlayan en önemli faktörlerden biri anne, baba, kardeş ve bakım veren kişiler ile olan ilişki sürecinin kalitesidir. Bireyin ilk çocukluk yıllarını geçirdiği sosyal ortam ve buradaki iletişim ve etkileşim gelecekteki davranışlarını çok yönlü etkileyebilmektedir [19]. Aile özelliklerinden; ailenin çocuk yetiştirme tutumları, aile içi şiddet, aileye bağlanma davranışları çocukların zorbalık davranışlarını açıklayıcı etkenler olarak sıralanmaktadır [19,20]. Ailelerin aşırı koruyucu tutum sergilemesi, çocuklarda zorbalığa maruz kalmanın hem nedenlerinden, hem de sonuçlarından birisi olduğu belirtilmektedir [6]. Zorbaların ailelerinde görülen özelliklerden biri, çocuk-ebeveyn arasındaki ilişkinin zayıf olması [21] ve anne babanın ayrı olmasıdır [22]. Yapılan bir çalışmada anne-babası ayrı olan öğrencilerin, anne-babası birlikte olanlara göre daha fazla zorbalık yaptıkları ve zorbalığa uğradıkları belirlenmiştir [22].

Şiddetin pek çok biçimini barındıran zorbalık, öğrencilerin ruh ve beden sağlığını ciddi şekilde etkilediğinden, tüm sağlık çalışanları tarafından ilgilenilmesi gereken önemli bir konudur [5]. Okul sağlığı ile ilgili çalışmalar yapmak, birinci basamak sağlık çalışanlarının görevleri arasında yer almaktadır. Zorbalığın erken tanınmasında multidisipliner ekip çalışması önemlidir [23-24]. Hemşireler, sağlığın korunması ve okulda şiddetin önlenmesinde bu ekip içerisinde önemli bir role sahiptirler [24-25]. Hemşirelik yasa ve yönetmeliğinde de belirtildiği gibi; okul çocuklarına güvenli bir sağlık hizmetinin sunulması hemşiresinin sorumlulukları arasında yer almaktadır [26]. Okul sağlığı hemşirelerine zorbalığı önleme programları ile ilgili çalışmalarda aktif bir görev ve sorumluluk düşmektedir [27]. Okul hemşireleri, zorbalık olaylarının oluşmasını önleyen ve oluşma sürecinde bakımın koordinasyonunu sağlayan, zorbalığın mağdur ve zorba üzerindeki etkilerini değerlendiren, bakımını planlayan ve koordine

eden sağlık profesyonelleridir [5]. Öğrencilerin zorbalığa maruz kaldıklarında olası yaralanma, kanama, gibi durumlarda okulda revire başvurusu, okul hemşiresinin zorba ve kurbanı belirlemede kolaylık sağlamaktadır [27-28]. Zorbalıkla ilgili bireysel, ailesel ve çevresel risk faktörlerinin bilinmesi, zorbalıkla ilgili eğitim programlarının düzenlenmesi ve bu programlara öğrenci, aile, öğretmen ve okul çevresinde olan tüm bireylerin katılımlarının sağlanması oldukça önemlidir [5].

Çocuklar üzerinde oldukça negatif etki bırakan zorbalığın nedenlerinden, ailenin çocuk üzerindeki etkisi de önemle ele alınması gereken konulardan biridir. Aile içi ilişkiler ve iletişim, zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalmada önemli bir belirleyicidir [29].

Bu sonuçtan yola çıkarak; Niğde il merkezinde erken adölesan dönemdeki öğrencilerin zorbalık eğilimlerinin ve akran zorbalığının aile işlevleri ve çocuk davranışları ile ilişkisinin belirlenmesi amacıyla tanımlayıcı nitelikte bir çalışma yapılmıştır.

2.BÖLÜM

GENEL BİLGİLER

2.1.Saldırganlık

Saldırganlığın tanımı ile ilgili literatürde birçok farklı tanım yer almaktadır. Hasta ve Güler'in tanımına göre başkalarını inciten hem psikolojik hem de fizyolojik açıdan zarar veren ve bazı durumlarda öfke de içeren her türlü davranış olarak ifade edilmektedir [30]. Yıldırım'ın tanımına göre ise bir bireye, canlıya veya yapıya yönelik uygulanan incitici, can yakıcı veya rahatsız edici davranışlar olarak belirtilmektedir [31]. Kartal ve Bilgin'in tanımlamasında saldırganlığın şiddetli ya da hafif, tepkisel ya da planlı, açık ya da örtülü, özel ya da genel görünür bir nedene bağlı olmaksızın psikolojik veya fiziksel olabileceği belirtilmektedir [32].

Saldırganlık türlerinden biri olan fiziksel saldırganlık; kişisel aşağılanmaya veya hakarete karşı tepki göstermek veya provokasyonlara karşı tepkide bulunmak amacıyla fiziksel güç kullanımı olarak tanımlanmaktadır [33]. Sözel saldırganlık, sözlü ifade yoluyla psikolojik olarak karşıdaki kişiyi incitmek, eleştirilme, aşağılanma ve fiziksel ihlal gibi durumlar karşısında sözel tepkiler vermek şeklinde tanımlanır [33-34].

2.2.Şiddet

Kişinin bedensel ve ruhsal açıdan zarar görmesine, yara almasına hatta sakatlanmasına sebep olan hareketlerin tamamı olarak ifade edilebilen şiddet [35] Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre "fiziksel güç veya kuvvetin kasıtlı bir şekilde tehdit veya gerçeklik biçiminde kendine, başkasına bir gruba ya da topluluğa uygulanması sonucunda yaralanma, ölüm ve psikolojik zarara yol açan ya da açma olasılığı bulunan her türlü eylem" olarak ifade edilmektedir [36]. Şiddet, bireyin doğum öncesinden başlayarak, yaşamı sona erene kadar etkisini devam ettirmekte ve aile içinde yaşandığında ise, çocukta oluşturacağı travmadan, şiddetin yeni bir kuşağa aktarılmasına kadar pek çok fiziksel, psikolojik ve sosyolojik sorununda kaynağı olabilmektedir [37-38].

Okulda, evde, sokakta ve toplumun farklı kesimlerinde şiddetle yüzleşen çocuklar, bazen şiddetin yakın tanığı bazen de mağduru olmaktadır [39]. Şiddet kadar önemli

olan bir diğer konu Şiddet algısıdır. Aynı tutum ve davranışlar bazıları tarafından Şiddet olarak algılanmakta ve bu yönde mücadele göstermekte, bazıları ise doğal karşılayıp herhangi bir tepki göstermemektedir [40].

Olweus bir çalışmasında okul zorbalığı ile Şiddet arasındaki ilişkiyi tanımlamıştır. Okul ağındaki çocuğa bir ya da daha fazla arkadaşı veya diğer öğrencilerin kasıtlı olarak devamlı saldırgan davranışlar uygulaması ve çocuğun bunlara karşı devamlı olarak savunmasız durumda olması akran zorbalığı olarak ifade edilmektedir. Şiddete maruz kalan kişi ile akran zorbalığı uygulayan kişi arasındaki en önemli fark ise g dengesizliğidir [41].

2.3. Zorbalık

Zorbalık kavramı uluslararası boyutta incelenen; yetişkinler, ergenler ve çocuklar arasında da oldukça yaygın olarak karşılaşılan bir olgudur. Zorbalık bir bireyin başka bir bireyi kasıtlı olarak incitmesi veya tehdit etmesi şeklinde de tanımlanmaktadır [42]. Zorbalık tam olarak sahip olunan gücün sistematik olarak kötüye kullanılmasıdır; bu kötüye kullanım fiziksel, sözel, ilişkisel ya da psikolojik olabilmektedir [43-44]. Başka bir tanımda zorbalık, bir veya birden çok bireyin kendilerinden daha gcsz bireyleri kasıtlı ve sürekliliği olan rahatsızlık vermesiyle sonuçlanan ve mağdurun kendisini koruyamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür [45].

Bir davranışın zorbalık olması için şu özellikleri taşıması gerekir [46].

- 1.Kasıtlı bir şekilde zarar verme amacı içeren saldırgan davranışlar olması,
- 2.Sürekliliği olması,
- 3.Zorba ve kurban arasında eşitsiz güç dengesinin olmasıdır.

2.4. Saldırganlık, Zorbalık ve Şiddet Kavramları Arasındaki İlişki

İnsan davranışlarında evrensel olarak var olduğu kabul edilen dürtülerden biri cinsellik, diğeri ise saldırganlıktır. Saldırganlığın sonucu olarak da Şiddet ortaya çıkmaktadır. Ancak, bu negatif davranışlar, her ne kadar günlük hayatta birbirlerinin yerine sıkça kullanılsa da saldırganlık, Şiddet ve zorbalık arasındaki farkları ve benzerlikleri belirtmekte fayda vardır [7]. Şiddet, bir kişinin fiziksel olarak diğer bir kişiye ciddi şekilde yaralaması veya zarar vermesi olarak ifade edilmektedir. Şiddet bir saldırganlık çeşididir, fakat ana unsurları fiziksel güç kullanmaya dayanmaktadır [14].

Şiddet ve zorbalığın bileşeni fiziksel içerikli zorbalıktır. Zorbalığın fiziksel türünde bulunan itme, tokat atma, tekme vurma gibi davranışlar şiddet olarak da ifade edilmektedir. Buna rağmen zorbalığın büyük bir kısmı şiddet içermemektedir. Örneğin; isim takma, alay etme vb. sözel; gruptan dışlama, oyuna katmama gibi dolaylı davranışlar şiddetin kapsadığı alanda yoktur. Saldırganlık ise zorbalık ve şiddeti içine alan genel bir kavram olarak tanımlanmaktadır [46].

2.5. Akran Zorbalığı

Bir ya da birden çok öğrenci tarafından kendilerinden daha güçsüz ya da küçük yaşta olan öğrencileri bilinçli ve kasıtlı olarak sürekli rahatsız etmeleriyle sonuçlanan ve kurbanın kendisini savunamayacak durumda olduğu bir saldırganlık türüdür [7].

Olweus; bir çocuğa bir veya daha fazla öğrenci tarafından kasıtlı olarak aşırı ve sürekli olarak saldırgan davranışların uygulanması olarak tanımlamıştır [46]. Akran zorbalığı çeşitli şekillerde yapılabilir. Vurmak, tekme atmak, itmek gibi fiziksel; alay etme, lakap takma, mağdurun özel eşyalarını saklama, dışlama, tehdit etme, birey hakkında dedikodu çıkarma gibi psikolojik olarak yapılabilir. İtmek, vurmak gibi eylemler doğrudan zorbalık olarak tanımlanırken, örneğin kişi hakkında dedikodu çıkarmak dolaylı zorbalıktır [47].

Bilimsel çalışmalarda akran zorbalığının sınıflandırılmasında belirgin bir görüş birliği bulunmamaktadır. Literatürdeki akran zorbalığı için kullanılan diğer sınıflamalar

1-Fiziksel zorbalık

2-İlişkisel/duygusal zorbalık

3-Sözel zorbalık

4-Cinsel zorbalık

5-Siber zorbalık

6-Etnik zorbalık

7-Homofobik zorbalık şeklindedir [42,45].

2.5.1. Zorbalık ve yaş

Zorbalığın görölme sıklığını etkileyen faktörlerden biride yaştır. Akran zorbalığı yaş artıkça azalmaktadır. Çünkü çocuklar büyüdükçe farklı baş etme yolları bulabilmektedir. Ayrıca çocukların büyüdükçe kendilerinden fiziksel olarak daha güçlü çocuklarla karşılaşma ihtimali azalır [48-49]. Zorbalık ile ilgili literatüre bakıldığında; akran zorbalığının anaokulu yıllarından itibaren görölmeye başlandığını ve bu durumun bazı çocuklar için kronik bir durum haline geldiğini, üniversite döneminde hatta iş hayatında da mobbing olarak sürdüğünü göstermektedir [50]. İlkokul ve ortaokul öğrencilerinin karşılaştırıldığı bir çalışmada ilkokul öğrencilerin daha fazla kurban durumunda, ortaokul öğrencilerin ise zorba durumunda olduğu belirlenmiştir [51].

Ortaöğretim öğrencileri ile yapılan bir başka çalışmada 9. sınıfta kurban olma oranları 10. ve 11. sınıflara oranla daha çok olduğu bulunmuştur [52].

Crick ve arkadaşlarına göre kızlar erkeklere oranla daha çok dolaylı saldırganlık kullanırlar ve bu 11 yaş grubunda daha bariz hale gelmektedir. Bu belirginlik ergenlik döneminde azalmaya başlar [53-55]. İlkokuldaki saldırgan davranışlarla ilgili yapılan çalışmalarda da dolaylı ve dolaysız saldırganlıkta cinsiyet farklılıklarının olduğu belirtilmiştir. Ortaokul öğrencileri İlkokul öğrencilerine göre daha çok fiziksel zorbalığa uğramaktadır [56-57]. Yapılan farklı araştırmalarda da zorba ve kurban olma durumunun 11-15 yaşlarda fazla olduğu [58-61]. Türkiye’de Alikayıfoğlu ve arkadaşlarının çalışmasında 9. sınıflarda tüm kurbanların içinden zorba/kurbanlar çıkarıldığında kalan kurban oranı 10 ve 11. sınıflara göre anlamlı şekilde yüksek, tüm zorbaların içinden zorba/kurbanlar çıkarıldığında kalan yalnızca zorba oranı ise anlamlı şekilde düşük bulunmuştur [52].

2.5.2. Zorbalık ve cinsiyet

Zorbalıkla cinsiyet arasındaki ilişki açısından genel olarak kabul edilen görüş, zorbalığın erkeklerde kızlardan daha fazla görüldüğu ve erkeklerin doğrudan zorbalığa, kızların ise dolaylı zorbalığa daha fazla maruz kaldığıdır [7, 26, 62-64]. Akran zorbalığıyla ilgili çalışmaların pek çoğunda, erkekler ile kızların zorbalığa uğrama biçimlerinin farklı olduğu belirtilmektedir. Yapılan araştırmaların bazılarında erkek öğrencilerin daha çok erkek öğrencilere dayak atma, tekme vurma, itme v.b. fiziksel

zorbalık yaptıkları, kız öğrencilerin ise lakap, alay etme, dedikodu yapma gibi sözel içerikli zorbalık yaptıkları bulunmuştur [7, 49, 65-66]. Ancak kızların uyguladıkları zorbalığın örneğin iftira, dedikodu çıkarma ya da arkadaş ilişkilerini negatif yönde etkileme gibi göze görünür olmaması, daha çok gizliden gizliye yapılması sebebiyle, tespit edilmesini zorlaştırmaktadır [67]. Zorbalıkla cinsiyet ilişkisini araştıran araştırmalardan bazıları erkeklerin kızlara oranla daha çok zorba ve kurban olduklarını göstermiştir [62, 68-69]. Erkek zorbalar kızlara göre daha fazla cinsel içerikli davranışları göstermektedirler [70]. Birleşik Devletler, Güney Afrika ve Japonya'dan alınan çalışma gruplarının karşılaştırıldığı bir çalışmada ülkede de zorbanın erkek cinsiyetinde daha fazla olduğu, kızların ise daha çok kurban oldukları bulunmuştur. Aynı çalışmada bu ülkeler içinde Japonya çalışma grubunda diğer iki ülkeden daha çok erkeklerin zorba olduğu ve Amerika çalışma grubundaki kızların ise en az zorba olduğu ifade edilmiştir [71]. Yapılan bazı araştırmalar ise akran zorbalığında cinsiyete göre farklılık olmadığı görüşünü belirtmektedir [72]. Almanya'da yapılan başka bir çalışmada erkek öğrencilerin daha çok zorbalık yaptığı, zorba/kurbanların daha çok erkekler olduğu ve fiziksel zorbalığı daha çok yaşadıkları tespit edilmiştir [73]. Türkiye'deki durum incelendiğinde; erkeklerin, kızlara ve erkeklere zorbalık yaptıkları, erkeklerin fiziksel zorbalık, kızların sözlü zorbalık yaptıkları, erkeklerin kızlar tarafından zorbalığa maruz kalmaları belirgin seviyede düşük bulunmuştur [7, 74]. Kızların daha çok ilişkisel zorbalık uyguladığını gösteren çalışmalar [46, 63, 75-77] olsa da, literatürde daha çok erkeklerin kullandığını [78] veya hem kızlar hem de erkekler tarafından yaygın kullanıldığını [79] gösteren çalışmalar da vardır. Lopez, Peres, Ochoa ve Ruiz'in araştırmalarında, zorbalık davranışı bakımından pozitif bir aile yapısının kızlar için, aynı zamanda pozitif bir sınıf ortamının da erkekler için koruyucu bir etken olduğunu ifade etmişlerdir [80].

2.5.3. Zorbalık davranışlarında yer alan ergenlerin bazı kişisel ve sosyal özellikleri

2.5.3.1. Zorba ergenler

Zorbalık yapan ergenler zorbaları model alan, fiziksel gücünü öne çıkartan, saldırganca davranan, kurallara uymada zorlanan, diğerlerinin duygularını önemsemeyen bireylerdir [63]. Zorba ergenlerin özelliklerini bilmek, olası zorbalıkların engellenebilmesi için önleyici girişimlerin etkililiğini artırmada yarar sağlayacaktır.

Genel özellikleri bakımından zorba ergenler; öğretmenlerine, arkadaşlarına ve ailesine şiddet kullanmayla ilgili pozitif tutumu olan, diğer öğrenciler üzerinde baskın ve güçlü olma ihtiyacı hisseden, hareketlerinin sonunu düşünmeden davranan, empati kuramayan öğrencilerdir [67]. Zorba ergenlerin saldırganlığını açıklamaya yardımcı olan iki bakış açısından birincisi zorbaların diğerleri üzerinde kontrol kullanma isteği duymalarından dolayı dürtüsel olarak zorbaca davranmayı istedikleri, ikinci görüş ise erken gelişim dönemlerinde zorbaların agresif davranışları ilk dönemlerde bakımlarıyla ilgilenen kişilerden model alma yoluyla öğrenerek dürtüsel saldırganlıklarını kontrol altına almadığı yönündedir [81].

Zorba ergenler akranlarına göre daha çok saldırgan davranışlar ve kaba güç kullanma eğilimindedirler [82]. Zorbalar dışa yönelik kişilik yapısına sahip oldukları için akranlarınca kabul görme ihtiyacı hissetmektedirler ve bu istekleri de zorbaca davranışlar göstererek dikkat çekmelerine sebep olmaktadır. Fakat akranları kadar dost yanlısı değildirler ve aynı zamanda kurbanlara oranla daha sık duygusal ruhsal değişiklik yaşamaktadırlar, ayrıca zorbalar akranlarına oranla daha enerjiktir [83].

Zorbalar, sınıflarında popülermiş gibi algılansa da araştırmalarda zorbaların ortalamaya yakın popülerlikte olduğu görülmektedir, çok az arkadaşına sahiptir ve çoğunlukla destek gördükleri birkaç arkadaşıyla küçük gruplar halinde dolaşmaktadır. Erkek zorbaların fiziksel güçleriyle saldırganlık tepki örüntüleri bağdaşmaktadır [67]. Zorbalar düşmanca tutumlar gösteren ailede büyümekte, sevilmediklerini hissetmekte, ailelerine karşı güvensiz ve çekingen bağlanma örüntülerine sahip bireylerdir [81]. Zorbalar şiddet kullanmaya meyilli olan, saldırgan olmayan problem çözme becerileri zayıf, soğuk, bencil, geleneklere uymayan, asosyal, merhametten yoksun kişilerdir [84].

Zorbaların diğer öğrencilere göre sigara kullanımı, alkol alımı, bilgisayar oyunu oynaması, cinsel aktivitesi daha fazla olduğu ve sınıf geçmede daha çok zorlandıkları belirtilmektedir [52]. Özsaygıları düşük olan zorbaların düşünce şekilleri kaygılı ve güvensiz olmalarına, buda agresif olmalarına yol açmaktadır. Salırgan davranışları zorbalara itibar sağlamaktadır [67, 85]. Zorbalarda da kurbanlara benzer duygusal problemler ve depresyon gibi durumlar diğer akranlarına göre yüksektir. Huebner ve Morgan'a göre zorba ergenler eleştirileri kabul etmede güçlük çeken, her zaman gözde

olmak isteyen, yaşamlarının erişkinlik dönemlerinde antisosyal olma, şiddeti kullanma yatkınlığında olma ve kanunlara aykırı davranma problemleri yaşayan kişilerdir [86].

2.5.3.2. Kurban ergenler

Kurban ergenler ruhsal ve fiziksel olarak depresyon, mide ve baş ağrısı gibi sağlık sorunları olan, zorbalıktan dolayı devamsızlık yapmaya eğilimli olan, erişkinliklerinde anksiyete bozukluğu olabilen, özsayıları düşük ve diğer bireylerin kendi hayatlarını kontrol etmelerine izin vermeye eğilimi olan kişilerdir [86].

Kurbanlar; duygusal, içe kapanık, endişeli ve pasif kişiliğe sahiptirler [63, 87]. Kurbanlar zorbalara karşı kendilerini kontrolsüz ve yetersiz hissetmektedirler [88]. Kurban erkek öğrenciler genelde akran grubundakilerden fiziksel yönden daha zayıf olduklarından dolayı zorbalığa maruz kalma olasılıkları artmaktadır. Erkek kurbanlar aileleriyle özellikle anneleriyle pozitif ilişkiye sahiptirler. Bu olumlu ilişki aşırı koruyucu aile tutumu şeklinde de değerlendirilebilmektedir [67].

Baldry ve Farrington, okulda ilk sınıflarda olmanın kurban olmayı öngördüğünü ileri sürmektedirler. Öğrenciler okula ilk geldiklerinde çevreyi tanımalarının zaman alması ve zorbalığa karşı destekleyecek akran bulmaları için sosyal çevrenin henüz oluşmaması nedeniyle zorbalığa maruz kalabilmektedir. Cinsiyet ayrımı olmaksızın, kurban olmaya devam eden ergenlerin kurban olmayan ergenlere göre okuldaki arkadaş sayıları azdır. Okul devamsızlığını daha fazla yapmaktadırlar [89].

Okul çağındaki çocuk ve ergenlerin yaklaşık %7-10'nu tekrar tekrar kurban olmaktadır. Kurbanlar, zorbalık yapan öğrencilerin saldırgan tutumlarına genellikle ağlayarak tepki vermektedirler. Kurbanların benlikleri düşük, kendini negatif görme, yanlışın kendinde olduğunu varsayma, aptal gibi hissetme durumları bulunmaktadır. Saldırganlık yapmadıkları gibi provake etme ve sataşma gibi durumları da yoktur [67].

Kurban ergenler; zorba, zorba/kurban ve daha önce bu durumları deneyimlememiş öğrencilere göre sosyo ekonomik statüleri düşük ailelere sahiptirler ve karşı cinsten olan öğrencilerle iletişimde, yeni arkadaşlık kurmada zorlanırlar [52]. Ayrıca problem tarama ölçeklerinden daha yüksek değerler almaktadırlar [90]. Bernstein ve Watson kurban olmada yatkınlığın artmasını belirleyen üç önemli kanıt olduğunu öne sürmektedir.

Birincisi kurbanların diğer kişilere göre anlamlı derecede farklılaşan kişiler olması, ikincisi daha öncelerde kurban olanın kurbanlığını daha ileriki süreçlere taşıması, üçüncüsü ise diğer öğrencilerin büyük ihtimalle kurban olabilecekleri hemen tanınmaları ve kurban olarak belirlenmesidir [81].

2.5.3.3. Zorba/kurbanlar

Zorba/kurbanlar, zorbalıkta tanımlanması en güç grupturlar [62]. Zorba olan ergenlere benzer şekilde, sigara kullanımı, alkol tüketimi, bilgisayar oyunlarında geçirdiği zaman ve cinsel hareketliliği fazla, akademik başarıları düşüktür. Zorba/kurban öğrencilerin anneleri zorba, kurban ve seyirci olanların annelerinden daha az eğitilmiştir [52]. Zorba/kurbanlar endişeli, saldırgan davranışlara sahip, kavgayı başlatma eğilimi olan, bazı zorbalıkta kurban olurken bazısında da zorbaları kışkırtıcı rolünde olan, genellikle aşırı hareketli ve dikkat problemleri olan, düşmanca tavırlar gösteren, silah taşımaya meyilli olan, özbenlik algısı düşük, sorun çözme becerileri zayıf olan bireylerdir. Zorba/kurbanlar zorbalığa katılmayanlara göre, daha az eleştirel düşünen, popüleritesi düşük, mutsuz ve huzursuz bireylerdir [91-92].

Zorbalıkta yer alan öğrencilerin özelliklerinin karşılaştırıldığı bir araştırmada görünüm ve davranış olarak farklı olan öğrencilerin akran zorbalığında kurban olma riski taşıdıkları tespit edilmiştir. Bu durum zorba-kurbanlar için daha geçerlidir. Zorba-kurbanlar yalnız ve sevilmeyen, herhangi bir savunma konumunda çok az arkadaşından destek gören kişilerdir [93].

2.5.3.4. Katılmayan (izleyici) ergenler

Zorbaca davranışlara katılmayan bireyler literatürde dışarıda kalan olarak ifade edilmektedir. Dışarıda kalan ergenler zorbalara oranla enerjileri daha düşük, kurbanı koruyanlara göre arkadaş ilişkilerinde koruyuculuk göstermeyen, duygusal kararlılıkları az olan kişilerdir. Dışarıda kalan ergenlerin düşük enerjiye sahip olmaları sosyal ilişkilerinin de düşük seviyede olmasına ve zorba ve kurbanları koruyanlara oranla daha az dışa dönük olmasına sebep olmaktadır [83, 94].

Zorbalık döngüsünde izleyici kavramı ilk kez Salmivalli ve arkadaşları tarafından ifade edilmiştir. Salmivalli izleyici öğrencileri zorbalığı durdurmaya çalışanlar ve zorbalığın

durdurmak için hiçbir çaba göstermeyenler olarak ikiye ayırmıştır. İzleyici rolündeki öğrenciler, kurbanla özdeşim kurarak; bir sonraki zorbalık olayında kendisinin kurban olabileceğini düşünerek zorbalığı durdurmaya yönelik herhangi bir girişimde bulunmazlar. Zorbalığı durdurmaya çalışan izleyici öğrenciler kendi güvenliklerini önemsemeden yakın arkadaşlarını korumak için zorbalığı durdurmaya çalışırlar [95].

2.5.4. Akran zorbalığının sonuçları

Akran zorbalığına maruz kalan çocuklarda genel olarak karşılaşılan sorunlar, akademik başarısızlık, hastalık, ruh halinde değişiklikler, dikkat dağınıklığı, arkadaş değişikliği, huzursuzluk, şüpheli yaralanmalar, sık sık para, eşya v.b. kaybetme, sosyal faaliyetlerde belirli grupların dışında kalma, okula ilginin azalması, ruhsal çökkünlük, disiplin sorunları, kendini suçlu hissetme, akranlarına zorbalık yapma, okuldan kaçma, intihar girişimi veya intihar etme şeklinde olabilir [96].

Zorbalığın yol açtığı sorunları üç başlık şeklinde ele alabiliriz [97].

a- Ruhsal problemler b- Akademik problemler c- Sosyal beceri problemleri

a- Ruhsal problemler: Akran zorbalığı yaşamış öğrencilerde oluşan ruhsal sorunlara; huzursuzluk, endişe, gerginlik ve dikkat bozuklukları örnek olarak verilebilir. Zorbalığa maruz kalmanın uzun sürdüğü bireylerde olan ruhsal sorunlar artış gösterebilir. Örneğin depresyon gibi var olan sorun zorbalık ile daha da yoğunlaşabilir. Okulda zorbalık yaşayan bazı öğrencilerin intihara teşebbüs etmesi en ciddi ruhsal problemdir [49].

b- Akademik problemler:

Zorbalığın yol açtığı anksiyete akademik başarıyı da etkiler. Zorbalığa maruz kalan öğrenci öğrenme gücünü çekebilir, okuldan kaçabilir, geç kalmayı tercih edebilir. Kız öğrencilerin üçte biri, erkek öğrencilerin dörtte biri okul hayatının bir döneminde zorbalık sebebiyle okula gitmekten çekinmektedirler [98]. Bu olumsuzlukları genç grup kadar okul öncesi eğitimindeki çocuklarda yaşamaktadır ve eğitim hayatları boyunca devam etmektedir. Amerika'da yapılan bir araştırmada, 8. Sınıf öğrencilerinin en az %7'si yaşadıkları zorbalıktan dolayı en az bir kez devamsızlık yapmışlardır [99]. Taşdan, zorbalığın öğrenciler üzerinde dikkat problemi, okul başarısının azalması, okula

gitmekte isteksizlik, okuldan kaçma, devamsızlık artması, kendine güvenmede azalma gibi akademik başarı üzerinde negatif etkileri olabileceğini ifade etmiştir [100].

c- Sosyal beceri problemleri:

Akran zorbalığı, mağdurlar üzerinde ciddi sosyal ve duygusal problemlere neden olmaktadır. Akranlarıyla sağlıklı iletişim kurmada zorlanırlar. Bu sorun yetişkinlikte de çoğalarak devam eder ve ağır sosyal uyum problemleri ortaya çıkabilir [49]. Zorbalık yalnız zorbalık eylemine karışanları değil, zorbalığa tanık olanları da etkilemektedir.

Zorbalığın sonuçları ile ilgili Türkiye’de yapılan bir çalışmada, fiziksel, cinsel ve sözel zorbalığa maruz kalma oranı yüksek olan öğrencilerin, daha çok ve sürekli kaygılı olduğu belirlenmiştir [8]. Alikeşifoğlu ve Ercan’ın çalışmalarında ise; zorbalarm, kurbanlarla ve dışarıda kalanlarla kıyaslandığında, saldırganlık ve suça meyil gibi davranışsal problemleri, sigara ve alkol tüketimi gibi riskli davranışları daha fazla gösterdiklerini ifade etmişlerdir [52].

2.5.5. Zorba ve kurbanların aile yapıları

Aile toplumsal sistemin en küçük birimi olup çocuğun davranışlarının şekillendiği en önemli yerdir. Aynı zamanda öğrenci öğretim hayatı içinde de zamanın önemli bir bölümünü aile ortamında geçirir [101]. Aile çocuğun sosyal hayata hazırlandığı ilk ortamdır. Çocuğa gösterilen davranış ve tutumlar, bu ilk deneyimlerinin örülmesinde önemli bir yer tutar. Ailenin yanı sıra çocuğun içinde bulunduğu kültürel yapıda yer alan ve onu etkileyebilecek olan gelenek ve değerlerde vardır. Ancak yargıların oluşturulmasında ve tercihlerin yapılanmasında veya etkilenmesinde ailenin rolü büyüktür [37].

Çocuğun, gelişimsel sürecinde her açıdan yeterli ve sağlıklı bir birey olmasında ailenin katkısı oldukça büyüktür. Bireylerin diğer aile üyelerinden öğrendikleri ve onlarla kurdukları güvenli ilişkiler önemini hayat boyu devam ettirmektedir [102]. Çocuk, yaşamı boyunca kullanacağı temel değerleri aileden almaktadır. Saygı, sevgi, şefkat, fedakârlık, hoşgörü ve erdemli olma gibi değerler ilk olarak aile ortamında kazanılmaktadır. Bundan dolayı çocuklar büyük bir özenle yetiştirilmelidirler [100]. En önemlisi de bireyin toplumu, toplumunda bireyi doğumdan ölümüne kadar etkileyeceği

unutulmamalıdır [103]. Çocuğun benlik gelişimi, karakterinin şekillenmesi ve öz saygısının gelişimi, yüksek oranda özdeşim modelleri olan anne ve babanın kişilik yapılarına bağlıdır. Anne ve babanın kendine güveninin olması, bu özelliklerini çocuklarına da yansıtarak özgüvenli olmalarına katkı sağlar. Çocuk anne ve babanın davranışlarını model alarak, olumlu ve olumsuz davranışları ebeveynlerinden öğrenecek, kendini buna göre yönlendirecektir [104]. Ana babalar ile çocuklar arasındaki etkileşimler, pekiştirici sonuçlardan dolayı saldırgan davranışın biçimlenmesine bir hayli katkıda bulunur [105].

Çocuklarına koşulsuz olarak sevgi sunabilen, onların bağımsızlıklarını destekleyen, çocuklarının yetenek ve ilgilerini keşfedip kapasite sınırlarını bilerek buna göre yönlendiren anne babalar çocuklarıyla ilişkilerinde dürüst, açık ve demokratik bir tutuma sahiptirler. Bu yapıya sahip ailelerde kurallar açıktır ve çocuk tutarlı bir disiplinle yetiştirilir. Sonuçta çocuğun kendisine ve çevresine olan sevgi ve güveni gelişebilir, böylece duygularını kontrol edebilir [106]. Yavuzer'e göre mutlu, anlaşmazlık ve gerilimden uzak, yapıcı bireylerin yetişmesi, sağlıklı ve dengeli ailelerde kurulan başarılı ilişkiler sayesinde gerçekleşmektedir [107].

Çocuk anne babalarının sorunları çözme yöntemlerinden oldukça etkilenmektedir. Şiddet içeren davranışlar taklitte ilişkili olarak öğrenme sürecinde ortaya çıktığını ileri süren yaklaşımlar esas alındığında, ailedeki sorun çözme yöntemlerinin, çocuklar tarafından model olarak kolayca kabul göreceği sonucuna varılabilir [108]. Kağıtçıbaşı'na göre ailelerde çok farklı problemler olabileceği gibi problemlerin çözüm yollarında da farklılıklar olabilir. Ailelerin problemlere bulacağı çözümler ve çözme kapasitesi ailenin uyum düzeyinde belirleyicidir [109].

Zorbalık ve şiddet davranışıyla ilintili olan etkenler arasında, ebeveynlerin denetim ve gözetim yetersizliği, çocukların sosyalleşmelerindeki anne babanın katılımının yetersizliği, ebeveynlerin disiplinin yetersizliği, ebeveynlerin çocuklarına kötü davranmaları veya ihmal etmeleri, eşlerin evlilik ilişkilerindeki zayıflık, anne babanın ayrılmaları gibi faktörler yer almaktadır [108,110]. Evde huzursuzluk olması veya çocuğun ihmal ve istismara maruz kalması, okulda çocuğun zorba davranışlar göstermesine sebep olabilmektedir [111]. Zorbalık yapan çocuklarla yapılan araştırmalarda, diğer çocuklara oranla aileleriyle daha az zaman geçirdikleri,

ailelerinden daha az sevgi gördükleri, ebeveynleriyle iletişimlerinin kötü olduğu, anne babasının denetim, gözetim ve davranış kontrol etmede yetersiz olduğu, ailesinden az sosyal destek aldıkları ve cezalandırmada şiddet kullandıkları, anne baba arasında sorunlu ilişki olduğu ve ekonomik sorunları olduğu ifade edilmiştir [112-115]. Araştırma sonuçları ayrıca, kurbanların zorbalığa maruz kaldıklarında nadiren karşı koyabildiklerini, muhtemelen aşırı koruyucu ebeveyne sahip olduklarını, pek sevilmediklerini ve oyun arkadaşlarının oldukça az olduğunu göstermektedir [7, 116].

Çocuğun ailesi zorba veya kurban olmasında etkindir. Ailenin tutumu ve pek çok faktör zorbalıkta etkili olabilir. Zorbalık, duygusal yakınlığın olmadığı, ilginin az olduğu, aşırı özgürlüğün tanındığı ailelerde daha çok ortaya çıkabilmektedir. Birçok zorbalık otoriter ve şiddet uygulayan ve bunu disiplin olarak gören ailelerden ortaya çıkmaktadır. Bu yapıya sahip aileler çocuklarına şiddet davranışını öğretmektedirler [117].

Ebeveynin, özgüven gelişimini zorlaştıran ve anne-baba-çocuk ilişkisini tehdit eden davranışlarının olması çocukların kurban olma ihtimallerini yükseltmektedir. Çocuğun aşırı korunması, kendini ifade etmesinin engellenmesi ve özgüven eksikliği oluşturacak davranışların olması çocuğun zorbalıkla karşılaştığında kendini savunmasında zorluk yaşamasına neden olmaktadır [118]. Aile tutumlarının çocukların zorbalık eğilimlerinde etkili olduğu görülmüştür. Hatalı rehberlik, katı cezalandırma, çocuğun sınırlarını çizememe, çocuğun yanlış ödüllendirmesi zorbalığın oluşmasına öncü faktör olabilir. Kötü sosyo-ekonomik koşullar aile ilişkilerinde stres yaratabilir. Bu durum çocuklarda şiddet davranışına yönelme gibi sonuçlara sebep olabilir [119].

Ayrıca aile, öğretmen ve öğrenci ilişkisinin güçlü olmaması da şiddet olaylarının oluşmasında etkilidir [63]. Zorbalık yapan çocukların zorbalık yapmayan çocuklara göre ebeveynleri ile iletişimlerinin daha kötü olduğu saptanmıştır [52].

Ülkemizde şiddet-zorbalık olaylarının görülmesinde ailesel faktörler arasında; ebeveynin denetimsiz ve disiplinsiz oluşu, ailedeki şiddet davranışları, çocuklara kötü davranılması, ebeveynin çocuklara yeteri kadar zaman ayıramaması gibi durumlar yer almaktadır [108]. Ayrıca ailede çocuğun istismar edilmesi, olumsuz yetiştirme tutumları, aile bağlarının kuvvetli olmaması da çocukta şiddet eğilimini arttırır. Öğrencilerin sınıfta gösterdiği istenmeyen davranışların nedeni önemli ölçüde aileye

dayanmaktadır. Ailenin eğitim düzeyi çocuğun davranışı üzerinde önemli bir etki yaratmaktadır [101].

Demokratik tutumla yetişen bireyler; sorun çözerken kendilerine öz çözüm yollarını kullanarak şiddetten büyük ölçüde uzak kalırlar. Ama otoriter tutumla yetişenler kendi ürettikleri çözüm yolları yerine anne-babalarının zorladıkları çözüm yollarını kullanmak durumunda kaldıkları için kendilerini gerçekleştirmek ve kabul görmek için şiddet kullanırlar [120].

Aile bireylerinden duygusal dayanak almadıklarını ifade eden zorbalılar genellikle ebeveynleri tarafından negatif sıfatlarla nitelenen çocuklardır [121]. Başka bir ifadeyle çocuğun ailesi tarafından “baş belası, antisosyal” gibi olumsuz sıfatlarla tanımlaması çocuğun bu sıfatları benimsemesine yol açmakta ve bu niteliklere benzer davranışları özümsemesine sebep olmaktadır.

Ana-babalar çocuklarının agresif davranışlarını fark ettiklerinde onların erkek olmaya başladıklarını zannetmektedir. Araştırmalar, zorbaların kardeşlerine gösterdikleri zorbalık davranışları sonlanmasa zorbalıklarının çoğalacağını göstermiştir [91, 122]. Lise çağındaki öğrencilerle yapılan araştırmalar, aile bireyleriyle kavga eden ergenlerin zorba ve kurban olma durumunda artış olduğunu göstermiştir [123-125].

Şiddet gösterilen ortamda büyüyen çocukların ileriki hayatlarında şiddet olaylarına karıştığı bilinmektedir. Şiddetin olduğu bir aile ortamında yaşamak ileriki dönemde zorba olmada önemli etkenlerden biridir [126].

Zorba ve kurbanların evlerinde uygulanan disiplin çoğunlukla tutarsızdır. Zorbaların aileleri davranışları yönetebilmek için güç uygulamaktadırlar. Cezalar genelde fizikseldir veya öfke nöbetleri biçimindedir. Çocuklar gözlemlediği bu davranışları sorun çözmede bir araç olarak uygulamayı öğrenir [91, 127-129]. Çeşitli araştırmalar şiddete tanık olma ve birebir yaşamının şiddeti arttırdığını ifade etmiştir [129-131].

2.6. Zorbalık ve Okul Hemşiresi

Şiddete yönelik çalışmalar farklı birçok alanın iş birliğini özellikle de sağlık çalışanlarının katılımını gerekli kılmaktadır. Şiddetle ilgili olaylar, büyük oranda polis veya yargının işi olarak görülmektedir, sağlık çalışanlarının ilgi odağına pek girmemiştir [132].

Amerika, Kanada, İsveç, Norveç v.b. ülkelerde okul sağlığı hizmetlerinde de okul hemşiresi ciddi şekilde rol almaktadır. Okul hemşirelerinin görev tanımları ve eğitim boyutu yasal olarak belirlenmektedir, bu süreç ülkelerin kendi şartlarına ve kanunlarına göre belirlenmelidir [133].

Ülkemizde; “Hemşirelik Kanunu”nda 2007’de hemşirelerin eğitim durumlarına, çalışma alanlarına göre görev, yetki ve sorumlulukları yeniden belirlenmiştir. 2011’de “Hemşirelik Yönetmeliği”nde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelikte” “Okul Hemşireliği” görev alanı tanımlanmıştır. Bu yönetmelikte okul hemşiresi görev tanımları içinde “Okul hemşiresi; okulda madde bağımlılığı, yeme bozukluğu, dikkat eksikliği, öğrenme güçlüğü, depresyon, anksiyete, antisosyal davranış, saldırganlık gibi durumlarla ilgili sorunu olan öğrencilerin öğretmen ve ailesi ile iş birliğini sağlar ve ilgili durumda sağlık danışmanlığını yürütür” maddesine de yer verilmektedir [27]. Zorbalık, öğrencilerin sağlığını ciddi şekilde etkilediği için, sağlık çalışanları tarafından da ilgilenilmesi gereken bir sorundur. Zorbaliğa uğrama durumunda öğrencilerin olası yaralanma, kanama, gibi nedenlerle okulda revire sık başvurusu, okul hemşiresinin zorba ve kurbanı belirlemesine yardım edebilmektedir [27, 28].

Okulda zorbalığın hedefi olan öğrencilerde, stres, kaygı ve kendilerine ilişkin olumsuz duygular (kendini mutsuz, üzgün, sevimsiz, aptal ve başarısız hissetme) yaşama, karın ağrısı baş ağrısı gibi psikosomatik belirtiler, fiziksel yaralanmalar ve tehditler sonucu okula isteksiz gelme ve devamsızlık, okul kurallarına uymama, sosyal ilişkilerde azalma, öz değerlerini düşürmelerine bağlı depresyona eğilim ve intihar girişimi gibi kısa dönem sorunların yanısıra; uzun dönemde, öğrencilerin kişilik yapısı üzerindeki olumsuz etkileri neticesinde benlik saygısında azalma, akran ilişkilerinde bozulma ve depresif duygularda artma gibi sorunlar ortaya çıkmaktadır [96, 134].

Okul sağlığı hemşiresi; hemşirelik süreci boyutunda okulda meydana gelen şiddet vakalarının ilk önce sorun tanımlaması yapar. Sorunun tanımlanmış olması, şiddet olaylarını analiz etmeyi kolaylaştırır ve şiddet davranışlarına karşı alınacak tedbirlerin probleme ait olmasını sağlar. Okullarda kişilerin şiddet durumunu belirleyen veri tabanının oluşturulması ve ulaşılan verilerin analizi sonucunda şiddetin yapısı, aralığı, şiddet yapan ve şiddete maruz kalanların özellikleri tespit edilip, hangi problemlere önem verilmesi gerektiği ve problem çözüm yöntemleri hakkında karar verilir [135].

Okul çalışanları ve öğrencilere zorbalık hakkında eğitim verme, okulda zorbalık ile ilgili araştırma yapma, öğrencilerin, okul içindeki davranışları, aileleri ile ilgili risk faktörleri ve öğrencilere ait zorbalığı hazırlayıcı faktörleri (gözlüklü, çok şişman ya da zayıf olma vb.) göz önünde bulundurarak riskli grupların belirlenmesi, zorbalık olayı meydana geldiğinde raporlanan ya da şüphelenilen bütün bilgileri değerlendirme, kurbanların sağlığını değerlendirme ve sorunları olan alanların belirlenmesi okul hemşiresinin roller arasında sıralanmaktadır. Ayrıca okul hemşiresi, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin duygularını aileleri ile paylaşmaları konusunda onları cesaretlendirme, zorbalığa maruz kalan öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerini destekleyerek sosyal becerilerini geliştirmelerine, benlik saygılarını yükseltmelerine ve yeni arkadaşlar kazanmalarına yardımcı olma, öğrencilerin benlik saygısını yükseltici eğitim programları hazırlamak da okul hemşiresinin rolleri arasında yer almaktadır [27, 136].

Zorbalığın önlenmesinde en önemli adım, profesyonel olarak hazırlanmış programlar doğrultusunda uygulanan girişimler ve sosyal beceri eğitimleridir. Okullarda zorbalığı azaltmada öğrenci eğitimlerinin yeri oldukça önemlidir. Eğitim programlarında yaratıcı drama gibi çeşitli eğitim etkinliklerine yer verilmesi, problem çözme yönteminin kullanılması öğrencilerin öz yeterliğini arttırmada etkili olabilir. Öğrencilerin zorbalık ve zorbalığın zararları, zorbalığa uğradığında yapılması gerekenler konusunda bilgilendirilmesi, sorunla karşılaştığında uygun yöntemleri (empati becerisi, problem çözme, öfke yönetimi ve stresle baş etme) kullanma becerisinin kazandırılması, zorbalık karşıtı davranışlarına ilişkin destekleyici geri bildirimlerin verilmesi, motivasyonlarını arttırarak, müdahale tekniklerini kullanmaları konusunda cesaretlendirilmesi sağlanabilir. Okul hemşireleri eğitim programlarını hazırlarken çocuğun gelişim dönemi özelliklerini göz önünde bulundurmalıdır [6, 27]. Diğer Sağlık problemi olan çocukların da, zorbalığa maruz kalma ihtimallerini göz önüne alarak girişimler planlamalıdır. Zorbalık açısından kişisel, ailesel ve çevresel risk faktörlerini bilmeli, zorbalıkla ilgili eğitim programları düzenleyerek, bu programlara öğrenciyi, ailesini, öğretmeni ve okul çevresinde olan tüm bireyleri katmalıdır [6].

3. BÖLÜM

GEREÇ VE YÖNTEM

3.1. Araştırmanın Tipi

Çalışma, erken adölesan dönemdeki akran zorbalığının aile işlevleri ve çocuğun davranışları ile ilişkisini belirlemeye yönelik yapılmış tanımlayıcı bir araştırmadır.

3.2. Araştırmanın Yapıldığı Yer ve Özellikleri

Çalışma evrenini Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne bağlı, Niğde il merkezinde bulunan ortaokullar oluşturmaktadır. Niğde il merkezinde toplamda 23 tane ortaokul bulunmaktadır. Bu okulların 5, 6, 7 ve 8. sınıflarında toplamda 9206 öğrenci bulunmakta ve her sınıfta ortalama 25 öğrenci öğrenim görmektedir. Niğde ili okullaşma oranı ve eğitim düzeyi açısından Türkiye sıralamasında önde olan iller arasındadır. Niğde'de bulunan devlet okullarında okul hemşiresi bulunmamakla birlikte, okulların tamamına yakınında rehber öğretmen görev yapmakta, sosyal faaliyet alanı olarak beş okulda kapalı spor salonu, diğerlerinde okul bahçeleri kullanılmaktadır. Okullar güvenlik açısından kamera sistemleriyle gözlenmektedir.

3.3. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Çalışmanın evrenini 2016-2017 Eğitim-Öğretim yılında Niğde il merkezinde bulunan ortaokullarda öğrenim gören 9206 öğrenci oluşturmaktadır. Niğde il merkezinde bulunan ortaokullardan Niğde İli 23 Nisan Havacılar Ortaokulu basit rastgele kura yöntemi kullanılarak örnekleme seçilmiştir.

Örnekleme seçilen Niğde İli 23 Nisan Havacılar Ortaokulu'nda 36 derslikte 1100 (N) öğrenci öğrenim görmektedir ve 44 öğretmen görev yapmaktadır. Çalışmanın Örnekleme kapsamına alınacak öğrenci sayısı (n) evreni bilinen örneklem formülüne göre hesaplanmıştır.

$$n = N \times t^2 \times p \times q : d^2 \times (N-1) + t^2 \times p \times q$$

N: Evrendeki öğrenci sayısı (1100)

n: Örneklem alınacak birey sayısı

p: İncelenen olayın görülüş sıklığı (0.5)

q: İncelenen olayın görülmeşi sıklığı (0.5)

t: Belirli bir serbestlik derecesinde ve saptanan yanılma düzeyinde t tablo değeri (1.96)

d: Olayın görülüş sıklığına göre yapılmak istenen sapma (0.05)

$$n = 1100 \times (1.96)^2 \times 0.5 \times 0.5 : (0.05)^2 \times 9205 + (1.96)^2 \times 0.5 \times 0.5$$

n = 285 olarak hesaplanmıştır.

Çalışma kapsamına alınan okuldan sınıf ve cinsiyet değışkeni göz önünde bulundurularak araştırmaya katılmayı kabul eden 320 öğrenci ve ebeveyni örneklem alınmıştır.

3.3.1. Araştırmaya dahil edilme kriterleri

Araştırma kapsamına alınan okuldan araştırmaya katılmayı kabul eden ve ailesi tarafından izin verilen 320 öğrenci ve ebeveyni örneklem dâhil edilmiştir.

3.4. Veri Toplama Araçları

Çalışmanın verileri; araştırmacılar tarafından oluşturulan öğrenci (Ek 1) ve ebeveyn anket formları (Ek 2), Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (GAZÖ) (Ek 3), Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) (Ek 4) ve Çocuk ve Ergen Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği (ÇDDÖ) (Ek 5) kullanılarak toplanmıştır.

3.4.1. Öğrenci anket formu (Ek- 1)

Öğrencilerin yaş, cinsiyet, sınıf, okul başarı durumu, anne, baba özellikleri gibi sosyo-demografik özelliklerini ve zorbalığa ilişkin bilgilerini ve zorbalıkla karşılaşma durumlarını içeren 25 sorudan oluşmaktadır

3.4.2. Ebeveyn anket formu (Ek- 2)

Ebeveynlerin yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumu gibi sosyo-demografik özelliklerini ve zorbalığa ilişkin bilgilerini ve çocuklarında zorbalıkla karşılaşma durumlarını içeren 12 sorudan oluşmaktadır

3.4.3. Geleneksel akran zorbalığı ölçeği (GAZÖ) (Ek-3)

Ergenlerin akran zorbalığına maruz kalma ve bu tür davranışları uygulama sıklıklarını belirlemeye ve zorbalığın farklı boyutlarına ilişkin bilgi sağlamaya yönelik iki paralel soru formundan oluşan bir ölçme aracıdır. Zorbalığa uğrayan öğrencileri belirleyebilmek için Mynard ve Joseph tarafından geliştirilen [137], Türkçeye uyarlama çalışması Gültekin ve Sayıl tarafından yapılan [76] Akran Zorbalığı Kurbanlarını Belirleme Ölçeği ve bu ölçekteki soruların karşısına pekeli ve Uçanok tarafından [138] “peki sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun?” sorusu eklenerek oluşturulan Akran Zorbalarını Belirleme Ölçeği temel alınarak Burnukara ve Uçanok tarafından yeniden düzenlenmiştir [13].

Ölçek öz değerlendirme biçiminde olup, 4’lü Likert tipi (1 = hiçbir zaman, 2 = bir kere, 3 = iki-üç kez, 4 = üçten çok) 31 maddeden oluşmaktadır. Ölçeğin her bir maddesindeki “a” seçeneği ergenlerin kurban, “b” seçeneği ise zorba olma deneyimlerini ölçmektedir.

Ölçeğin kurban ve zorba formuna Temel Bileşenler Analizi uygulanmış ve yapılan analiz sonucunda kurban ve zorba formu için sözel, ilişkisel, fiziksel, kişisel eşyaya saldırı, sosyal dışlama ve korkutma/ sindirme olmak üzere altı faktör belirlenmiştir. Burnukara ve Uçanok’un yapmış olduğu çalışmada, kurban formunun genel iç tutarlık katsayısı .90 olup, alt boyutlar için sırasıyla .81, .85, .75, .74, .63 ve .69’dur. Zorba formunun genel iç tutarlık katsayısı .91 olup, alt boyutlar için sırasıyla .76, .73, .79, .73, .67 ve .76’dır (11).

Bu çalışmada, Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği Kurban formunun Cronbach’s Alpha katsayısı .93, zorba formunun Cronbach alfa katsayısı .93’dür.

3.4.4. Aile değerlendirme ölçeği (ADÖ) (Ek- 4)

Aile Değerlendirme Ölçeği (Family Assessment Device) Epstein, Baldwin ve Bishop tarafından aile işlevlerini ölçmek üzere geliştirilmiş bir ölçektir [139]. Ölçek ülkemizde Bulut tarafından uyarlanmıştır [140]. Ölçek; problem çözme, iletişim, roller, duygusal tepki verebilme, duygusal katılım, davranış kontrolü, genel işlevler olmak üzere 7 alt boyut ve 60 maddeden oluşmaktadır. Ailedeki bireylerin ailelerine ilişkin algılarını değerlendirmektedir. Aile işlevlerini değerlendirmek amacıyla çocuğun kendisine ve 12 yaş üzerindeki tüm aile bireylerine uygulanmaktadır. Ölçeğin puanlaması “Aynen katılıyorum” ile “Hiç katılmıyorum” arasında değişen dört seçenek üzerinden yapılmaktadır. Ölçekte “1” puan sağlıklı, “4” puan sağlıksız cevabının göstergesi olup, 2’nin üzerindeki puanlar aile işlevlerinde sağlıksız işlevlere doğru bir yöneliş göstermektedir. Yüksek puan ölçekte yer alan boyutlar açısından sağlıksızlığın arttığını gösterir. Epstein ve arkadaşlarının yaptıkları çalışmada ölçeğin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı .78 olarak bulunmuştur [139]. Bulut’un çalışmasında ölçeğin test tekrar test güvenirlik katsayısı .89, alt testler için İç tutarlılık katsayıları ise, .38 ile .86 arasında değişmekte, alt boyutların Cronbach Alfa katsayıları .38 ile .86 arasında değişmektedir [140].

Bu çalışmada ölçeğin Bulut tarafından yapılan Türkçe uyarlaması kullanılmış ve ölçeğin çalışmadaki Cronbach Alfa katsayısı .82 olarak bulunmuştur.

3.4.5. Çocuk ve gençler için davranış değerlendirme ölçeği (ÇDDÖ) (Ek- 5)

Çocuk ve Gençler için Davranış Değerlendirme Ölçeği (CBCL/4-18): Ölçek 4-18 yaş grubu çocuk ve gençlerin sorun davranışlarını ebeveynlerden ya da bakım verenlerinden elde edilen veriler doğrultusunda değerlendirmektedir [141]. Ölçekte 113 problem maddesi yer almaktadır. Son 6 ayda görülen sorunlu davranışlar sıklık derecesine göre 0, 1 ve 2 olarak derecelendirilmekte ve maddeler çeşitli alt ölçekler içinde gruplandırılmaktadır. Bu ölçekten “içe yönelim” ve “dışa yönelim” olmak üzere iki ayrı davranış belirti puanı elde edilmektedir. İçe yönelim grubunda “anksiyete/depresyon, sosyal içe dönüklük ve somatik yakınmalar”, dışa yönelim grubunda ise “kurallara karşı gelme ve saldırgan davranışlar” alt boyutları yer almaktadır. Ayrıca, ölçeğin her iki gruba da dahil olmayan “sosyal sorunlar, düşünce sorunları ve dikkat sorunları” alt

boyutları da bulunmaktadır. Ölçeğin tümünden “toplam problem” puanı elde edilebileceği gibi, çocuğun aktivite, sosyallik, okul durumunu değerlendiren yeterlik bölümleri de hesaplanabilmektedir. Ölçeğin test-tekrar test güvenirligi, toplam problemde .84, iç tutarlılığı .88 olarak belirlenmiştir [142,143].

Bu çalışmada, ölçeğin Cronbach Alfa katsayısı .94 olarak bulunmuştur.

3.5. Araştırmanın Etik Yönü

Çalışmaya başlamadan önce Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurul onayı, Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden yazılı izin alınmıştır (Ek- 8, Ek- 9). Örnekleme alınan öğrencilere ve ailelerine çalışmanın amacı açıklanarak sözlü ve yazılı onamları alınmıştır (Ek- 6, Ek- 7)

3.6. Verilerin Toplanması

3.6.1. Ön uygulama

Çalışmaya başlamadan önce İl Milli Eğitim Müdürlüğü’nden, ilgili kurumdan ve örnekleme alınan öğrencilerin ebeveynlerinden yazılı izin alınmıştır. Araştırmacı tarafından literatür taranarak hazırlanan anket formları ve ölçeklerin anlaşılabilirliğini belirlemek için örneklem dışında kalan başka bir okuldan seçilen ve araştırmaya dahil edilme kriterlerine sahip olan 10 öğrenci ve ailesine ön uygulama yapılmıştır. Ön uygulamadan sonra anket formunda anlaşılmayan soru olmadığı için herhangi bir düzeltme yapılmamış ve uygulanabilir olduğuna karar verilmiştir. Ön uygulamaya alınan bireyler çalışmaya dâhil edilmemişlerdir.

3.6.2. Uygulama

Çalışma kapsamına alınan 23 Nisan Havacılar Ortaokulu’nda öğrenim gören ve araştırmaya katılmayı kabul eden öğrenciler ve ailelere ilk görüşmelerinde çalışmanın amacı açıklanmış ve araştırma verileri veri toplama araçlarıyla yüz yüze görüşme yöntemi ile toplanmıştır. Veri toplama formlarının doldurulma süresi ortalama 20-25 dakika sürmüştür.

3.7. Verilerin Değerlendirilmesi

Veriler toplandıktan sonra bilgisayarda IBM SPSS Statistics 22.00 (IBM Corp., Armonk, New York, USA) paket programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bağımsız değişkenleri; araştırmaya alınan öğrencilerin yaş, cinsiyet, ekonomik durum, aile tutumları, aile içi şiddet durumları gibi ve ebeveynlerin yaş, cinsiyet, meslek, eğitim durumları gibi sosyo demografik özellikleridir.

Çalışmanın bağımlı değişkenleri; Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (GAZÖ), Aile Değerlendirme Ölçeği (ADÖ) ve Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeğinden (ÇDDÖ) alınan puanlardır.

Verilerin değerlendirilmesinde; tanımlayıcı istatistikler (yüzdeler hesaplaması, ortalama) ve kategorik değişkenlerin karşılaştırmalarında Ki-Kare testi kullanılmıştır. Öğrenci ve ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri ile ölçek puanları arasındaki ilişkiler, ikili gruplarda Mann Whitney U, ikiden fazla gruplarda ise Kruskal Wallis testleri kullanılarak değerlendirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkiyi karşılaştırmada Spearman Korelasyon analizi kullanılmıştır. Sürekli değişkenler aritmetik ortalama, ortanca, standart sapma ve percentile değerler olarak ifade edilmiştir. Çalışmada kullanılan Geleneksel Akran Zorbalığı, Aile Değerlendirme ve Çocuk ve Gençler İçin Davranış Değerlendirme Ölçekleri Cronbach α değeri hesaplanmıştır. Çalışmada, p değerleri 0.05'in altında bulunduğu istatistiksel olarak önemli kabul edilmiştir.

4.BÖLÜM

BULGULAR

Erken adölesan dönemdeki akran zorbalığının aile işlevleri ve çocuğun davranışları ile ilişkisini belirlemek amacıyla yapılan çalışmanın bulguları aşağıda verilmiştir.

Tablo 4.1. Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Tanıtıcı Özellikler (N=320)	n	%
Cinsiyet		
Kız	194	60.6
Erkek	126	39.4
Yaş (Yıl)		
10- 12	159	49.7
13-15	161	50.3
Sınıf Düzeyi		
5. sınıf	80	25
6. sınıf	83	25.9
7. sınıf	89	27.8
8. sınıf	68	21.3
Aile durumu		
Anne-baba bir arada	310	96.9
Anne-baba ayrı	9	2.8
Anne veya Baba öldü	1	0.3
Kardeş sayısı		
1 kardeş	16	5.0
2 kardeş	165	51.6
3 kardeş	98	30.6
4 ve üzeri kardeş	41	12.8
Okulu Sevme Durumu		
Seven	274	85.6
Sevmeyen	46	14.4
Mazeretsiz devamsızlık yapma durumu		
Evet	3	0.9
Hayır	317	99.1
Ekonomik Durum		
İyi	230	71.9
Orta	87	27.2
Kötü	3	0.9

Çalışmaya katılan öğrencilerin sosyodemografik özellikleri Tablo 4.1.'de verilmiştir. Öğrencilerin %60.6'sı kız, %50.3'ü 13-14 yaş aralığında, %27.8'i 7. sınıftadır. Öğrencilerin %96.6'sının anne babasıyla birlikte yaşadığı, %14.4'ünün okulu sevmediği, %99.1'inin mazeretsiz olarak devamsızlık yapmadığı ve %71.9'unun ekonomik durumunun iyi olduğu belirlenmiştir.

Tablo 4.2. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Dağılımı

Tanıtcı Özellikler (N=320)	n	%
Ebeveyn Cinsiyet		
Kadın	233	72.8
Erkek	87	27.82
Ebeveyn Yaş (Yıl)		
29-38	142	44.3
39-48	163	51.0
49-58	15	4.7
Ebeveyn Eğitim Düzeyi		
Eğitimsiz	6	1.9
İlkokul	58	18.1
Ortaokul	30	9.4
Lise	92	28.8
Üniversite	134	41.9
Ebeveyn Meslek		
Ev Hanımı	144	45.0
Memur	123	38.4
Serbest Meslek	36	11.3
Emekli	6	1.9
İşçi	11	3.4

Tablo 4.2.'de çalışmaya katılan ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri yer almaktadır. Ebeveynlerin %72.8'i kadın, %51.0'ı 39-48 yaş aralığında, %41.9'u üniversite mezunu, %45.0'ı ev hanımıdır.

Tablo 4.3. Öğrencilerin Zorbalığa Bakış Açıkları ve Zorbalık Deneyimlerine Göre Dağılımı

N=320	n	%
Öğrencilerin Zorbalık Tanımları		
Kötü davranmak	149	46.6
Bir şeyi zorla yaptırmak	101	31.6
Kötü söz söylemek	16	5.0
Tehdit etmek, şiddet göstermek	23	7.2
Aşağılamak, kendini beğenmek	26	8.1
İftira atmak	3	0.9
Bilmiyorum	2	0.6
Öğrencilerin Zorbalık Davranışlarına İlişkin İfadeleri		
Sözel, fiziksel şiddet	141	44.1
Küfür etmek	74	23.1
Zorla bir şey yaptırmak	58	18.1
Alay etmek	32	10.0
Eşyanın izinsiz alınması	7	2.2
Bencilik	6	1.9
Bilmiyorum	2	0.6
Zorbalığı Yapan Kişiler		
Kızlar	17	5.3
Erkekler	55	17.2
Bir grup	245	76.6
Hiç kimse	3	0.9
Son Aylarda Zorbalıkla Karşılaşma Durumu		
Karşılaşan	132	41.3
Karşılaşmayan	188	58.8
Zorbalıkla Karşılaşınca Gösterilen Davranış		
Sinirlenmek, üzülmek	31	9.7
Aynısını yapmak	33	10.3
Kendini savunmak, konuşmak	68	21.3
Büyüklerine-Arkadaşlarına söylemek	121	37.8
Sessiz kalmak	39	12.2
Oradan uzaklaşmak	28	8.8

Çalışmaya katılan öğrencilerin zorbalığa bakış açıları ve zorbalık deneyimlerine göre dağılımına (Tablo 4.3.) bakıldığında; öğrencilerin %46.6'sının zorbalığı kötü davranmak olarak tanımlamış olduğu, %44.4'ünün zorbalık davranışlarının sözel ve fiziksel şiddet olduğunu ve %77.62'si zorbalığı bir grubun yaptığını ifade etmiştir. Öğrencilerin %41.3'ü son aylarda zorbalığa uğradığını, %38.7'si zorbalıkla karşılaşınca büyüklerine ve ailesine söylediğini belirtmiştir.

Tablo 4.4. Öğrencilerin Aile İçi Şiddet Durumu ve Aile Tutumlarına Yönelik Özelliklerine Göre Dağılımı

N=320	n	%
Anne Babanın Birbirine Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu		
Hiçbir Zaman	300	93.8
Ara Sıra	17	5.3
Çoğu Zaman	3	0.9
Annenin Çocuğa Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu		
Hiçbir Zaman	255	79.7
Ara Sıra	58	18.1
Çoğu Zaman	7	2.2
Babanın Çocuğa Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu		
Hiçbir Zaman	272	85.0
Ara Sıra	46	14.4
Çoğu Zaman	2	0.6
Sorununu Anneyle Paylaşma Durumu		
Hiçbir Zaman	11	3.4
Ara Sıra	93	29.1
Çoğu Zaman	216	67.5
Sorununu Babayla Paylaşma Durumu (n:319)*		
Hiçbir Zaman	38	11.9
Ara Sıra	156	48.9
Çoğu Zaman	125	39.2
Annenin Sevgisini Gösterme Durumu		
Hiçbir Zaman	2	0.6
Ara Sıra	27	8.4
Çoğu Zaman	291	90.4
Babanın Sevgisini Gösterme Durumu (n:319)*		
Hiçbir Zaman	9	2.8
Ara Sıra	52	16.3
Çoğu Zaman	258	80.9
Annenin Yetiştirme Tutumu		
Demokratik	174	54.4
Otoriter	41	12.8
İlgisiz	5	1.6
Aşırı Korumacı	100	31.3
Babanın Yetiştirme Tutumu (n:319)*		
Demokratik	182	57
Otoriter	42	13.2
İlgisiz	12	3.8
Aşırı Korumacı	83	26.0

*Yüzdeler "n" üzerinden hesaplanmıştır.

Öğrencilerin aile içi şiddet durumu ve aile tutumlarıyla ilgili özelliklerine göre dağılımı Tablo 4.4. de gösterilmiştir. Öğrencilerin %5.3'ünün ebeveynlerinin birbirlerine ara-sıra şiddet uyguladığı, annelerin %18.1'inin ara sıra, %2.2'sini çoğu zaman, babalarının ise %14.4'ünün ara sıra çocuğa fiziksel şiddet uyguladığı belirlenmiştir. Öğrencilerin %65.7'sini anneyle çoğu zaman sorununu paylaştığı, %48.8'inin babayla ara sıra sorununu paylaştığı, %90.4'ünün annesinden ve %80.4'ünün babasından çoğu zaman

sevgi gördüğü belirlenmiştir. Öğrenciler ebeveynlerinin tutumlarını annelerinin %54.4'ünün demokratik, %31.3'ünün aşırı koruyucu, %12.8'inin otoriter tutum gösterdiğini, babalarının %59.6'sının demokratik, %25.9'unun aşırı koruyucu ve %13.1'inin de otoriter tutum sergilediklerini ifade etmişlerdir.

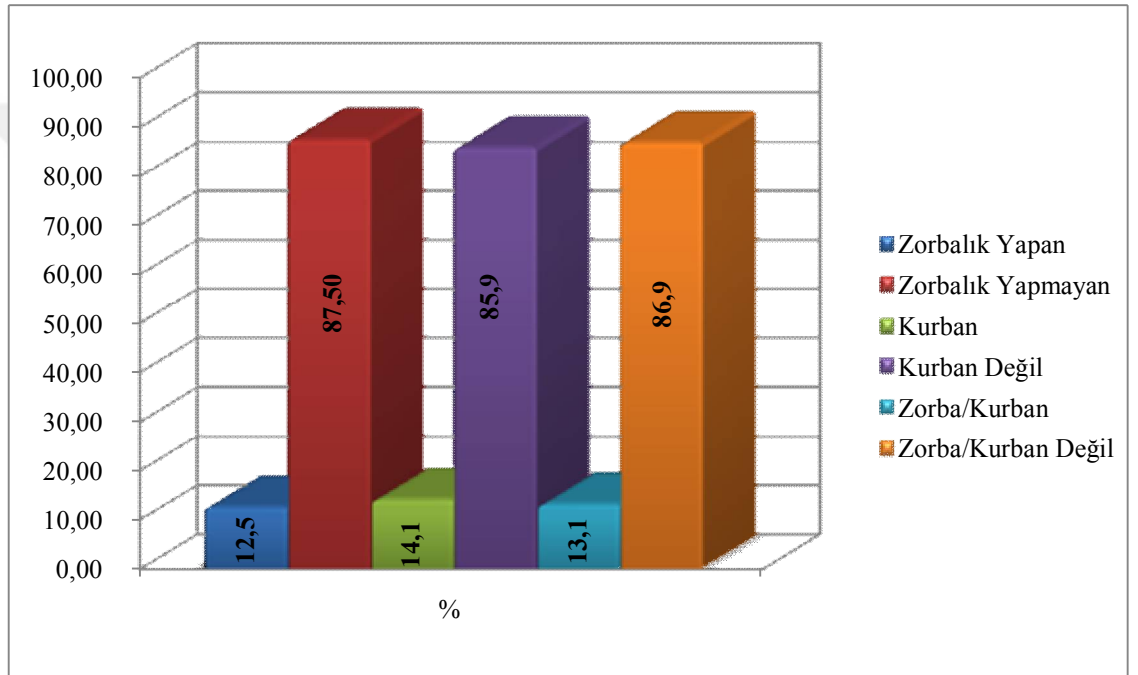
Tablo 4.5. Ebeveynlerin Zorbalığa Bakış Açıları, Zorbalık Deneyimleri ve Çocuklarının Zorbalık Deneyimlerine Karşı Tutumlarına Göre Dağılımları

N=320	n	%
Ebeveynlerin Zorbalık kavramını İfadeleri		
Zorla, şiddetle bir şeyleri yaptırmak	185	57.8
Sözel fiziksel kötü davranışlar	97	30.3
Bir şeyleri şiddetle çözmek	20	6.3
Tehdit etmek	16	5.0
Birinin haklarına el koymak	2	0.6
Ebeveynlerin Zorbalık Davranışlarına İlişkin İfadeleri		
İsteklerini zorla kabul ettirme özgürlüğünü kısıtlamak	109	34.1
Kavga etmek, sözel-fiziksel şiddet uygulamak	177	55.3
Alay etme, lakap takma, kendini beğenmek	18	5.6
Küfür etmek, zarar vermek	11	3.4
Parasına zorla el koyma	5	1.6
Ebeveynlerin Daha Önce Zorbalıkla Karşılaşma Durumu		
Karşılaşan	89	27.8
Karşılaşmayan	231	72.2
Ebeveynlerin Zorbalıkla Karşılaşınca Gösterdiği Davranışlar (n=89)		
Öfkelenmek	6	6.7
Konuşmak	37	41.6
Sessiz kalmak	24	27.6
Aynısını yapmak	9	10.1
Pes etmek	4	4.5
Gerekli yerlere başvurmak	9	10.1
Çocuğunun Daha Önce Zorbalıkla Karşılaşma Durumu		
Karşılaşan	54	16.9
Karşılaşmayan	266	83.1
Çocuğunun Daha Önce Zorbalıkla Karşılaşma Durumunda Ebeveynin Hissettikleri (n=54)*		
Üzülmek	33	61.1
Korkmak ama paylaştığına sevinmek	5	9.3
Sinirlenmek	6	11.1
Çaresizlik	1	1.9
Sorunu çözmek istemek	9	16.6
Çocuğunun Daha Önce Zorbalıkla Karşılaşma Durumunda Ebeveynin Yaptığı Davranışlar (n=54)*		
Okulla ve zorbalık yapan kişiyle görüşmek	19	35.2
Dinlemek ve yardımcı olmak	15	27.8
Yanında olduğunu hissettirmek	7	13
Hiçbir şey yapamamak	4	7.4
Rehberlik etmek	9	16.6

*Yüzdeler "n" üzerinden hesaplanmıştır.

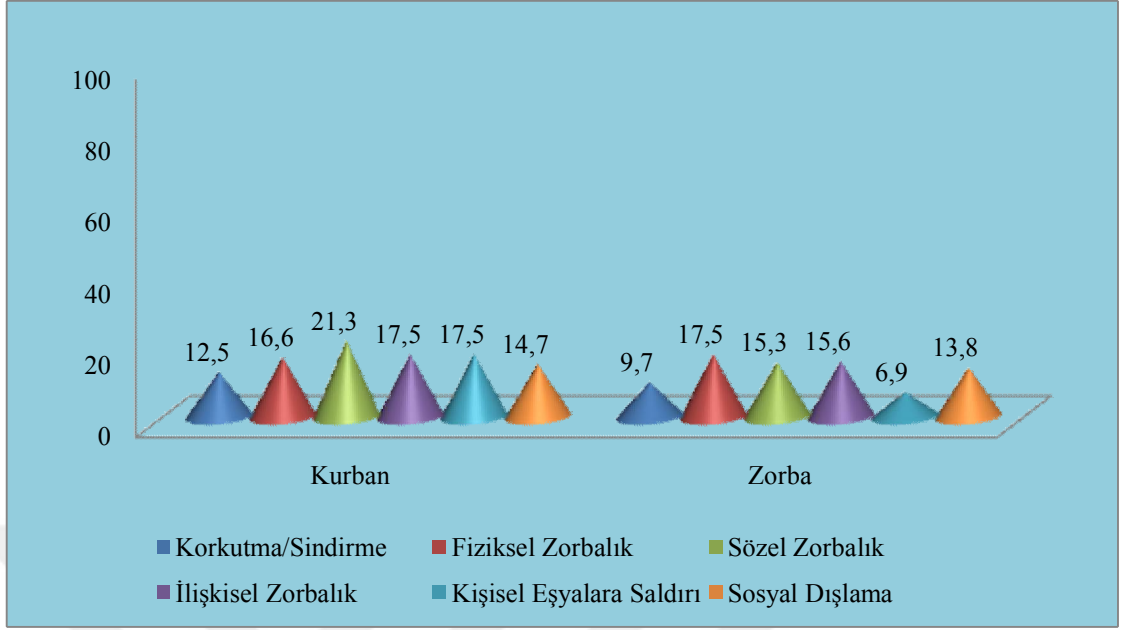
Tablo 4.5. çalışmaya katılan ebeveynlerin zorbalığa bakış açıları, zorbalık deneyimleri ve çocuklarının zorbalık deneyimlerine karşı tutumlarına göre dağılımlarını göstermektedir. Ebeveynlerin %57.8'i zorbalığı şiddetle bir şeyler yaptırmak olarak

tanımlamış, %55.3'ü zorbalık davranışlarını kavga etmek, sözel ve fiziksel şiddet uygulamak olarak belirtmiş ve %27.8'i daha önce zorbalıkla karşılaştığını, bu durum karşısında %11.6'sı konuşmayı deneyerek kendilerini savunduklarını ifade etmişlerdir. Ebeveynlerin %16.9'u çocuklarının daha önce zorbalığa maruz kaldığını ve %10.3'ü bu konuda üzüntü duyduğunu ifade etmiş, bu durum karşısında %5.9'u okulla ve zorbalık yapan kişiyle görüştüğünü bildirmiştir.

Şekil 4.1. Öğrencilerin GAZÖ'den Aldıkları Puanlara Göre Dağılımları (N=320)

Şekil 4.1.'de çalışmaya katılan öğrencilerin akran zorbalığı belirleme ölçeğinden aldıkları puanlara göre zorbalık yapma ve kurban olma ve zorba/kurban olma oranları gösterilmiştir. Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin, %12.5'inin zorbalık yaptığı, %14.1'inin zorbalığa maruz kaldığı (kurban), %13.1'inin ise zorba/kurban olduğu belirlenmiştir.

Şekil 4.2. Öğrencilerin GAZÖ Alt Boyutlarından Aldıkları Puan Ortalamaları (N =320)

Şekil 4.2.'de çalışma grubundaki öğrencilerin akran zorbalığı belirleme ölçeği alt boyutlarına göre zorbalık yapma ve kurban olma oranları gösterilmiştir. Kurbanların daha çok sözel zorbalığa maruz kaldığı (%21.3), zorbaların ise daha çok fiziksel (%17.5), ilişkisel (%15.6), sözel (%15.3) zorbalık yaptığı tespit edilmiştir.

Tablo 4.6. Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri ile Zorbalık Yapma, Kurban Olma ve Zorba/Kurban Olma Durumlarının Dağılımları

Tanıtıcı Özellikler(N=320)	Zorbalık				Zorbalığa Maruz (Kurban)				Zorba/Kurban			
	Yapan		Yapmayan		Kalan		Kalmayan		Olan		Olmayan	
	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Cinsiyet												
Kız	19	9.8	175	90.2	26	13.4	168	86.6	23	11.9	171	88.1
Erkek	21	16.7	105	83.3	19	15.1	107	84.9	19	15.1	107	84.9
	$\chi^2=3.299$ p=0.069				$\chi^2=0.178$ p=0.673				$\chi^2=0.696$ p=0.404			
Yaş												
10-12 yaş	18	11.3	141	88.7	23	14.5	136	85.5	24	15.1	135	84.9
13-15 yaş	22	13.7	139	86.3	22	13.7	139	86.3	18	11.2	143	88.8
	$\chi^2=0.402$ p=0.526				$\chi^2=0.042$ p=0.837				$\chi^2=1.075$ p=0.300			
Sınıf Düzeyi												
5. sınıf	9	11.3	71	88.8	16	20.0	64	80.0	14	17.5	66	82.5
6. sınıf	9	10.8	74	89.2	10	12.0	73	88.0	12	14.5	71	85.5
7. sınıf	18	20.2	71	79.8	11	12.4	78	87.6	10	11.2	79	88.8
8. sınıf	4	5.9	64	94.1	8	11.8	60	88.2	6	8.8	62	91.2
	$\chi^2=7.901$ p=0.048				$\chi^2=3.123$ p=0.373				$\chi^2=2.854$ p=0.415			
Ekonomik Durum												
İyi	25	10.9	205	89.1	28	12.2	202	87.8	25	10.9	205	89.1
Orta	14	16.1	73	83.9	16	18.4	71	81.6	16	11.4	71	75.6
Kötü	1	33.3	2	66.7	1	33.3	2	66.7	2	66.7	1	33.3
	$\chi^2=2.78$ p=0.250				$\chi^2=2.94$ p=0.229				$\chi^2=4.22$ p=0.121			
Okulu Sevme Durumu												
Seven	25	9.1	249	90.9	35	12.8	239	87.2	32	11.7	242	83.3
Sevmeyen	15	32.6	31	67.4	10	21.7	36	78.3	10	21.7	36	78.3
	$\chi^2=19.861$ p<0.001				$\chi^2=2.620$ p=0.106				$\chi^2=3.496$ p=0.062			

χ^2 : Ki Kare testi

Tablo 4.6.'da öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ile zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumlarına göre dağılımları yer almaktadır. Öğrencilerin cinsiyet, yaş, ekonomik durumu ile zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumları arasında anlamlı bir fark görülmemiştir ($p>0.05$). Çalışmada, 7. Sınıfta öğrenim gören öğrencilerin daha yüksek oranda zorbalık yaptığı, 8. sınıftaki öğrencilerin ise zorbalık yapma oranının diğer sınıflara göre daha düşük olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Okulu sevmeyen öğrencilerin zorbalık yapma durumunun, okulu seven öğrencilere oranla daha fazla olduğu belirlenmiştir ($p<0.001$).

Tablo 4.7.'de öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ile GAZÖ zorba formu alt boyutlarına göre dağılımı gösterilmiştir. Cinsiyet ile zorba formu alt boyutlarına bakıldığında korkutma ($p<0.01$) ve fiziksel zorbalık yapanların oranının erkeklerde daha yüksek olduğu ($p<0.05$), Yaş ile zorbalık alt boyutlarından sözel ve fiziksel zorbalığın büyük yaş grubunda yüksek olduğu ($p<0.05$), Sınıf düzeyine göre zorbalık alt boyutlarında sözel ve fiziksel zorbalığın daha fazla 7.sınıfta yapıldığı tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 4.8.'de öğrencilerin sosyodemografik özellikleri ile GAZÖ kurban formu alt boyutlarına göre dağılımı verilmiştir. Cinsiyet ve yaş ile zorbalık alt boyutlarına göre kurban olma durumuna bakıldığında korkutma boyutunda daha çok erkeklerin ve küçük yaş grubunun zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir ($p<0.05$).

Tablo 4.7. Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri ile GAZÖ Zorba Formu Alt Boyutlarına Göre Dağılımı

Tanıtıcı Özellikler (N = 320)	Zorbalık Alt Boyutları																							
	Korkutma				Sözel				Fiziksel				İlişkisel				Kişisel Eşyaya zarar				Sosyal Dışlama			
	Zorba		Zorba Değil		Zorba		Zorba Değil		Zorba		Zorba Değil		Zorba		Zorba Değil		Zorba		Zorba Değil		Zorba		Zorba Değil	
	n	%	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%	n	%
Cinsiyet																								
Kadın	9	4.6	185	95.4	27	13.9	167	86.1	27	13.9	167	86.1	27	13.9	167	86.1	9	4.6	185	95.4	28	14.4	166	85.6
Erkek	22	17.5	104	82.5	22	17.5	104	82.5	29	23.0	97	77.0	23	18.3	103	81.7	13	10.3	113	89.7	16	12.7	110	87.3
	$\chi^2=14.35$ $p<0.001$				$\chi^2=0.74$ $p=0.390$				$\chi^2=4.38$ $p=0.036$				$\chi^2=1.09$ $p=0.297$				$\chi^2=3.85$ $p=0.050$				$\chi^2=0.19$ $p=0.660$			
Yaş (Yıl)																								
10- 12	17	10.7	142	89.3	17	10.7	142	89.3	20	12.6	139	87.4	19	11.9	140	88.1	10	6.3	149	93.7	18	11.3	141	88.7
13-15	14	8.7	147	91.3	32	19.9	129	80.1	36	22.4	125	77.6	31	9.3	130	90.7	12	7.5	149	92.5	26	16.1	135	83.9
	$\chi^2=0.36$ $p=0.546$				$\chi^2=5.20$ $p=0.023$				$\chi^2=5.30$ $p=0.021$				$\chi^2=3.24$ $p=0.072$				$\chi^2=0.17$ $p=0.681$				$\chi^2=1.57$ $p=0.210$			
Sınıf																								
5. sınıf	10	12.5	70	87.5	12	15.5	68	84.5	13	16.3	67	83.7	12	15.0	68	85.0	4	5.0	76	95.0	10	12.5	70	87.5
6. sınıf	8	9.6	75	90.4	6	7.2	67	92.8	9	10.8	74	89.2	9	10.8	74	89.2	6	7.2	77	92.8	9	10.8	74	89.2
7. sınıf	9	10.1	80	89.9	23	25.8	66	74.2	24	27.0	65	73.0	20	22.5	69	77.5	9	10.1	80	89.9	16	18.0	73	82.0
8. sınıf	4	5.9	64	94.1	8	11.8	60	88.2	10	14.7	58	85.3	9	13.2	59	86.8	3	4.4	65	95.6	9	13.2	59	86.8
	$\chi^2=1.87$ $p=0.600$				$\chi^2=12.46$ $p=0.006$				$\chi^2=8.526$ $p=0.036$				$\chi^2=4.92$ $p=0.178$				$\chi^2=2.56$ $p=0.465$				$\chi^2=2.05$ $p=0.561$			

χ^2 : Ki Kare testi

Tablo 4.8. Öğrencilerin Sosyodemografik Özellikleri ile GAZÖ Kurban Formu Alt Boyutlarına Göre Dağılımı

Tanıtıcı Özellikler (N = 320)	Zorbalık Alt Boyutları																								
	Korkutma				Sözel				Fiziksel				İlişkisel				Kişisel Eşyaya zarar				Sosyal Dışlama				
	Kurban		Kurban Değil		Kurban		Kurban Değil		Kurban		Kurban Değil		Kurban		Kurban Değil		Kurban		Kurban Değil		Kurban		Kurban Değil		
	n	%	n	%	N	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%	n	%	
Cinsiyet	Kadın	17	8.8	177	91.2	41	21.1	153	79.8	29	14.9	165	85.1	39	20.1	155	79.9	34	17.5	160	82.5	30	15.5	164	84.5
	Erkek	23	18.3	103	81.7	27	21.4	99	78.6	24	19.0	102	81.0	17	13.5	109	86.5	22	17.5	104	82.5	17	13.5	109	86.5
		$\chi^2=6.29$ p=0.012				$\chi^2=0.00$ p=0.950				$\chi^2=0.93$ p=0.335				$\chi^2=2.31$ p=0.128				$\chi^2=0.00$ p=0.988				$\chi^2=0.24$ p=0.626			
Yaş (Yıl)	10- 12	26	16.4	133	83.6	30	18.9	129	81.1	31	19.5	128	80.5	29	18.2	130	81.8	31	19.5	128	80.5	22	13.8	137	86.2
	13-15	14	8.7	147	91.3	38	23.6	123	76.4	22	13.7	139	86.3	27	16.8	134	83.2	25	15.5	136	84.5	25	15.5	136	84.5
		$\chi^2=4.29$ p=0.038				$\chi^2=1.07$ p=0.301				$\chi^2=1.97$ p=0.161				$\chi^2=0.12$ p=0.730				$\chi^2=0.87$ p=0.350				$\chi^2=0.18$ p=0.669			
Sınıf	5. sınıf	14	17.5	66	82.5	18	22.5	62	77.5	19	23.8	61	76.2	19	23.8	61	76.2	19	23.8	61	76.2	12	15.0	68	85.0
	6. sınıf	13	15.7	70	84.3	16	19.3	67	80.7	16	19.3	67	80.7	13	15.7	70	84.3	13	15.7	70	84.3	12	14.5	71	85.5
	7. sınıf	10	11.2	79	88.8	21	23.6	68	76.4	11	12.4	78	87.6	10	11.2	79	88.8	16	18.0	73	82.0	11	12.4	78	87.6
	8. sınıf	3	4.4	65	95.6	13	19.1	55	80.9	7	10.3	61	89.7	14	20.6	54	79.4	8	11.8	60	88.2	12	17.6	56	82.4
			$\chi^2=6.79$ p=0.079				$\chi^2=0.75$ p=0.863				$\chi^2=6.50$ p=0.089				$\chi^2=5.23$ p=0.156				$\chi^2=3.92$ p=0.270				$\chi^2=0.87$ p=0.833		

χ^2 : Ki Kare testi

Tablo 4.9. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre Öğrencilerin Zorbalık Yapma, Zorbalığa Maruz Kalma ve Zorba/ Kurban Olma Durumlarının Dağılımı

Sosyodemografik Özellikler (N=320)	Zorbalık				Zorbalığa Maruz		Zorbalığa Maruz		Zorba/Kurban		Zorba/Kurban	
	Yapan		Yapmayan		Kalan		Kalmayan		Olan		Olmayan	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Ebeveyn Cinsiyet												
Kadın	27	11.6	206	88.4	30	12.9	203	87.1	28	12.0	205	88.0
Erkek	13	14.9	74	85.1	15	17.2	72	82.8	14	16.1	73	83.9
	$\chi^2=0.652$ p=0.419				$\chi^2=0.999$ p=0.318				$\chi^2=0.922$ p=0.337			
Ebeveyn Yaş (Yıl)												
29-38	17	42.5	125	44.6	18	40.0	124	45.1	18	42.9	124	44.6
39-48	19	47.5	144	51.4	23	51.1	140	50.9	20	47.6	143	51.4
49-58	4	10.0	11	3.9	4	8.9	11	4.0	4	9.5	11	4.0
	$\chi^2=2.895$ p=0.235				$\chi^2=2.198$ p=0.333				$\chi^2=2.542$ p=0.281			
Ebeveyn Meslek												
Ev Hanımı	20	13.9	124	86.1	16	11.1	128	88.9	19	13.2	125	86.8
Memur	16	13.0	107	87.0	21	17.1	102	82.9	17	13.8	106	86.2
Serbest Meslek	2	5.6	34	94.4	6	16.7	30	83.9	4	11.1	32	88.9
Emekli	2	33.3	4	66.7	2	33.3	4	66.7	2	33.3	4	66.7
İşçi	-	1.4	11	9.6	-	-	11	100.0	-	-	11	100.0
	$\chi^2=5.823$ p=0.213				$\chi^2=5.806$ p=0.214				$\chi^2=3.992$ p=0.407			
Ebeveyn Eğitim Düzeyi												
Eğitimsiz	1	16.7	5	83.3	-	-	6	100	1	16.7	5	83.3
İlkokul	7	12.1	51	87.9	5	8.6	53	91.4	5	8.6	53	91.4
Ortaokul	4	13.3	26	86.7	4	13.3	26	86.7	4	13.3	26	86.7
Lise	14	15.2	78	84.8	15	12.9	77	83.7	14	15.2	78	84.8
Üniversite	14	10.4	120	89.6	21	15.7	113	84.3	18	13.4	116	86.6
	$\chi^2=1.566$ p=0.905				$\chi^2=3.086$ p=0.687				$\chi^2=1.756$ p=0.882			

χ^2 : Ki Kare testi

Tablo 4.9.'da çalışma kapsamına alınan ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine göre öğrencilerin zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumlarının dağılımı verilmiştir. Çalışmaya katılan ebeveynlerin cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim durumlarına göre öğrencilerin zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumları arasında istatistiksel olarak önemli bir fark olmadığı belirlenmiştir ($p>0.05$).

Tablo 4.10.'da ebeveynlerin tutum ve davranışları ile öğrencilerin zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumlarına göre dağılımları verilmiştir. Anne ve babanın birbirine fiziksel şiddet uygulama durumuna bakıldığında birbirine ara sıra şiddet uygulayan ebeveynlerin çocuklarında zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumlarının daha yüksek olduğu görülmektedir ($p<0.05$). Annenin çocuğa fiziksel şiddet uygulama durumuna göre öğrencilerin zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma arasında istatistiksel olarak önemli bir fark olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Zorbalık yapan ve zorbalığa maruz kalan öğrencilerin çoğu zaman anneleri tarafından şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir. Ara sıra şiddete maruz kalan öğrencilerin ise zorba/kurban olma oranı yüksek bulunmuştur ($p<0.05$).

Tablo 4.10. Ebeveynlerin Tutum ve Davranışlarına Göre Öğrencilerin Zorbalık Yapma, Kurban Olma ve Zorba Kurban Olma Durumlarının Dağılımları

Tanıtıcı Özellikler (N=320)	Zorbalık				Zorbalığa Maruz				Zorba/Kurban			
	Yapan		Yapmayan		Kalan		Kalmayan		Olan		Olmayan	
	n	%	n	%	n	%	n	%	n	%	N	%
Annenin Yetiştirme Tutumu												
Demokratik	19	10.9	155	89.1	20	11.5	154	88.5	19	10.9	155	89.1
Otoriter	5	12.2	36	87.8	7	17.1	34	82.9	6	14.6	35	85.4
İlgisiz	1	20.0	4	80.0	-	-	5	100	1	20.0	4	80.0
Aşırı Koruyucu	15	15.0	85	85.0	18	18.0	82	82.0	16	16.0	84	84.0
	$\chi^2=1.229$		p=0.746		$\chi^2=3.358$		p=0.340		$\chi^2=1.756$		p=0.624	
Babanın Yetiştirme Tutumu												
Demokratik	18	9.9	164	90.1	21	11.5	161	88.5	20	11.0	162	89.0
Otoriter	6	14.3	36	85.7	9	21.4	33	78.6	9	21.4	33	78.6
İlgisiz	3	25.0	9	75.0	2	16.7	10	83.3	2	16.7	10	83.3
Aşırı Koruyucu	13	15.7	70	84.3	13	15.7	70	84.3	11	13.3	72	86.7
	$\chi^2=3.719$		p=0.293		$\chi^2=3.080$		p=0.379		$\chi^2=3.379$		p=0.335	
Anne babanın birbirine Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu												
Hiçbir Zaman	35	11.7	265	88.3	39	13.0	261	87.0	36	12.0	264	88.0
Ara sıra	4	23.5	13	76.5	6	35.3	11	64.7	6	35.3	11	64.7
Çoğu Zaman	1	33.3	2	66.7	-	-	3	100	-	-	3	100
	$\chi^2=3.272$		p=0.195		$\chi^2=7.112$		p=0.029		$\chi^2=8.114$		p=0.017	
Annenin çocuğa Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu												
Hiçbir Zaman	22	8.6	233	91.4	28	11.0	277	89.0	26	10.2	229	89.8
Ara sıra	15	25.9	43	74.1	15	25.9	43	74.1	15	25.9	43	74.1
Çoğu Zaman	3	42.9	4	57.1	2	28.6	5	71.4	1	14.3	6	85.7
	$\chi^2=18.862$		p<0.001		$\chi^2=9.906$		p=0.007		$\chi^2=10.179$		p=0.006	
Babanın çocuğa Fiziksel Şiddet Uygulama Durumu												
Hiçbir Zaman	29	10.7	243	89.3	33	12.1	239	87.9	32	11.8	240	88.2
Ara sıra	10	21.7	36	78.3	11	23.9	35	76.1	9	19.6	37	80.4
Çoğu Zaman	1	50.0	1	50.0	1	50.0	1	50.0	1	50.0	1	50.0
	$\chi^2=7.002$		p=0.030		$\chi^2=6.669$		p=0.036		$\chi^2=4.500$		p=0.105	

χ^2 Ki Kare testi

Tablo 4.11. Ebeveynlerin Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutları Puan Ortalamaları

ADÖ Alt Boyutları (N=320)	Mean ± Sd	(Min.-Max.)
Problem Çözme	19.48 ± 3.64	(6.00 - 24.00)
İletişim	21.75 ± 3.64	(9.00 - 32.00)
Roller	22.89 ± 4.03	(11.00 - 35.00)
Duygusal tepki verme	13.11 ± 2.37	(6.00 - 24.00)
Gereken ilgiyi gösterme	29.19 ± 3.30	(12.00 - 42.00)
Davranış kontrolü	17.63 ± 3.50	(9.00 - 32.00)
Genel işlevler	29.19 ± 3.30	(12.00 - 42.00)

Tablo 4.11’de ADÖ alt boyutları puan ortalamaları yer almaktadır. Buna göre; öğrencilerin ADÖ alt boyutlarından gereken ilgiyi gösterme (29.19±3.30) ve genel işlevler (29.19±3.30) alt boyutları puan ortalamalarının yüksek olduğu saptanmıştır.

Tablo 4.12. Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ADÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları

	ADÖ Alt Boyutları						
	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verme	Gereken İlgii Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Cinsiyet							
Kadın	21.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	29.50 (28.00 - 30.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	29.50 (28.00 - 30.00)
Erkek	20.00 (18.00 - 22.00)	21.50 (19.00 - 24.25)	23.00 (20.00 - 25.25)	13.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	17.50 (16.00 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Test	Z= -1.19 p= 0.234	Z= -0.45 p= 0.654	Z= -1.26 p= 0.206	Z= -1.81 p= 0.070	Z= -1.65 p= 0.098	Z= -1.31 p= 0.190	Z= -1.65 p= 0.098
Yaş							
10-12	21.00 (18.00-22.00)	22.00 (20.00 -24.00)	22.00 (20.00 -25.00)	12.00 (12.00 -14.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
13-15	20.00 (17.00-22.00)	22.00 (20.00 -24.00)	23.00 (20.00 -25.25)	13.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (27.00 - 31.00)	18.00 (16.00 - 19.00)	30.00 (27.00 - 31.00)
Test	Z= -1.79 p= 0.073	Z= -0.24 p= 0.807	Z= -0.26 p= 0.798	Z= -1.29 p= 1.198	Z= -0.09 p= 0.993	Z= -0.78 p= 0.438	Z= -0.09 p= 0.993
Ekonomik Durum							
İyi	20.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	12.50 (12.00 - 14.00)	29.00 (28.00 - 30.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	29.00 (28.00 - 30.00)
Orta	21.00 (17.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	24.00 (21.00 - 26.00)	12.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (27.00 - 31.00)	18.00 (16.00 - 20.00)	30.00 (27.00 - 31.00)
Kötü	18.00 (15.00 - 18.00)	17.00 (15.00 - 17.00)	22.00 (17.00 - 22.00)	12.00 (12.00 - 12.00)	29.00 (24.00 - 29.00)	17.00 (14.00 - 17.00)	29.00 (24.00 - 29.00)
Test	X ² = 1.68 p= 0.433	X ² = 5.62 p= 0.060	X ² = 7.69 p= 0.021	X ² = 0.26 p= 0.880	X ² = 2.67 p= 0.263	X ² = 5.35 p= 0.069	X ² = 2.67 p= 0.263

Test X²: Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4.12. Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ADÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları (Devamı)

	ADÖ Alt Boyutları						
	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verme	Gereken İgiyi Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Sınıf Düzeyi							
5. Sınıf	20.00 (17.25 - 22.00)	21.00 (20.00 - 24.00)	22.00 (21.00 - 25.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	29.00 (28.00 - 30.00)	17.00 (16.00 - 19.00)	29.00 (28.00 - 30.00)
6. Sınıf	21.00 (18.00 - 23.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	22.00 (20.00 - 26.00)	12.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
7. Sınıf	20.00 (17.00 - 22.00)	21.00 (19.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	29.00 (27.00 - 31.00)	17.00 (15.50 - 19.00)	29.00 (27.00 - 31.00)
8. Sınıf	20.00 (17.00 - 22.00)	22.00 (20.25 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	17.00 (15.25 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Test	$\chi^2=10.78$ p= 0.013	$\chi^2= 1.71$ p= 0.634	$\chi^2= 0.11$ p= 0.990	$\chi^2= 2.85$ p= 0.415	$\chi^2= 2.34$ p= 0.505	$\chi^2= 0.10$ p= 0.991	$\chi^2= 2.34$ p= 0.505
Aile durumu							
Anne-baba beraber	21.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Anne-baba ayrı	20.00 (14.50 - 22.00)	22.00 (17.00 - 26.50)	22.00 (19.50 - 28.00)	14.00 (12.00 - 15.50)	30.00 (26.50 - 30.50)	16.00 (15.50 - 19.50)	30.00 (26.50 - 30.50)
Test	Z= -0.78 p= 0.434	Z= -0.06 p= 0.953	Z= -0.08 p= 0.938	Z= -0.92 p= 0.358	Z= -0.22 p= 0.826	Z= -0.13 p= 0.897	Z= -0.22 p= 0.826

Test χ^2 : Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4.12’de öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine göre ADÖ alt boyutları puan ortalamaları verilmiştir. Tabloya göre; ekonomik durumu orta düzeyde olan öğrencilerin roller puanı diğerlerinden daha yüksek olduğu ve bu farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Aynı zamanda 6. sınıftaki öğrencilerin problem çözme puanı diğer sınıflara göre daha yüksek bulunmuş ve gruplar arası farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Cinsiyet, yaş ve aile durumu gibi tanımlayıcı özellikler ile ADÖ alt boyutları puanları arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki saptanmamıştır ($p>0.05$).

Ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine göre ADÖ alt boyut puan ortalamaları Tablo 4.13’de verilmiştir. Ebeveynlerin cinsiyetleri ile ADÖ alt boyut puanları arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$). Eğitim düzeyi ilkokul mezunu, yaşları 49-58 yaş aralığında ve mesleği işçi olan ebeveynlerin ADÖ roller ve davranış kontrolü alt boyut puanlarının diğerlerine göre yüksek olduğu ve gruplar arasındaki farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$).

Tablo 4. 13. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ADÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları

	ADÖ Alt Boyutları						
	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verme	Gereken İlgii Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Cinsiyet							
Kadın	20.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	29.00 (27.00 - 31.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	29.00 (27.00 - 31.00)
Erkek	20.00 (18.00 - 22.00)	21.00 (19.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 26.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	17.00 (16.00 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Test	Z= -0.05 p= 0.958	Z= -1.23 p= 0.219	Z= -0.64 p= 0.525	Z= -0.492 p= 0.623	Z= -1.07 p= 0.283	Z= -0.37 p= 0.710	Z= -1.07 p= 0.283
Yaş (Yıl)							
29-38	20.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	23.00 (21.00 - 26.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (27.00 - 31.00)	17.00 (16.00 - 19.00)	30.00 (27.00 - 31.00)
39-48	20.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	29.00 (28.00 - 31.00)	17.00 (15.00 - 19.00)	29.00 (28.00 - 31.00)
49-58	19.00 (14.00 - 23.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	23.00 (22.00 - 26.00)	12.00 (11.00 - 14.00)	30.00 (29.00 - 31.00)	18.00 (15.00 - 19.00)	30.00 (29.00 - 31.00)
Test	X ² = 0.39 p= 0.822	X ² = 1.04 p= 0.595	X ² = 7.68 p= 0.021	X ² = 3.28 p= 0.194	X ² = 0.79 p= 0.675	X ² = 3.53 p= 0.171	X ² = 0.79 p= 0.675

Test X² : Kruskal Wallis

Test Z : Mann-Whitney-U

Tablo 4. 13. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ADÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları (Devamı)

	ADÖ Alt Boyutları						
	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verme	Gereken İlgii Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Ebeveyn Eğitim düzeyi							
Eğitimsiz	22.00 (20.00 - 22.50)	25.00 (15.50 - 25.50)	21.00 (20.00 - 28.50)	12.00 (11.00 - 18.00)	30.00 (24.00 - 35.50)	17.00 (16.50 - 23.00)	30.00 (24.00 - 35.50)
İlkokul	20.50 (17.75 - 23.00)	22.00 (19.00 - 25.00)	23.00 (21.00 - 27.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (26.00 - 31.25)	19.00 (16.00 - 22.00)	30.00 (26.00 - 31.25)
Ortaokul	21.00 (17.75 - 22.25)	23.00 (19.00 - 25.00)	23.00 (20.00 - 26.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (28.00 - 31.25)	17.00 (15.00 - 19.00)	30.00 (28.00 - 31.25)
Lise	20.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	22.50 (21.00 - 26.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	29.00 (27.25 - 30.75)	17.00 (15.00 - 19.00)	29.00 (27.25 - 30.75)
Üniversite	20.00 (17.75 - 22.00)	22.00 (20.00 - 23.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	16.00 (15.00 - 18.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Test	$X^2= 3.72$ $p= 0.446$	$X^2=1.53$ $p= 0.821$	$X^2=11.03$ $p= 0.026$	$X^2= 5.74$ $p= 0.219$	$X^2= 2.33$ $p= 0.675$	$X^2= 17.92$ $p= 0.001$	$X^2= 2.33$ $p= 0.675$
Ebeveyn Meslek							
Ev Hanımı	21.00 (18.00 - 22.00)	22.00 (20.00 - 25.00)	23.00 (21.00 - 26.00)	13.00 (12.00 - 15.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	18.00 (16.00 - 20.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Memur	20.00 (17.00 - 22.00)	21.00 (20.00 - 23.00)	22.00 (20.00 - 24.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	30.00 (28.00 - 31.00)	16.00 (15.00 - 18.00)	30.00 (28.00 - 31.00)
Serbest Meslek	20.00 (18.00 - 22.00)	21.50 (18.00 - 24.00)	22.50 (20.00 - 26.00)	12.00 (11.00 - 15.00)	29.50 (27.25 - 31.00)	18.00 (16.00 - 20.00)	29.50 (27.25 - 31.00)
Emekli	20.00 (17.75 - 24.00)	22.00 (19.75 - 22.75)	20.50 (17.50 - 24.25)	12.00 (11.50 - 14.25)	30.50 (28.75 - 31.75)	16.00 (14.50 - 18.75)	30.50 (28.75 - 31.75)
İşçi	21.00 (18.00 - 24.00)	22.00 (19.00 - 24.00)	25.00 (23.00 - 27.00)	12.00 (12.00 - 14.00)	29.00 (26.00 - 31.00)	18.00 (17.00 - 21.00)	29.00 (26.00 - 31.00)
Test	$X^2= 6.65$ $p= 0.155$	$X^2= 1.94$ $p= 0.747$	$X^2= 33.35$ $p= 0.010$	$X^2= 6.48$ $p= 0.166$	$X^2= 1.90$ $p= 0.754$	$X^2= 1.90$ $p= 0.016$	$X^2= 1.90$ $p= 0.754$

Test X^2 : Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4.14. Öğrencilerin Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği Alt Boyutları Puan Ortalamaları

ÇDDÖ Alt Boyutları (N=320)	Mean ± Sd	(Min.-Max.)
Sosyal İçer Dönüklük	2.74 ± 2.24	(0.00 - 12.00)
Somatik Yakınmalar	2.23 ± 2.84	(0.00 - 16.00)
Anksiyete/Depresyon	4.93 ± 3.76	(0.00 - 21.00)
Suçer Yönelik Davranışlar	1.83 ± 1.72	(0.00 - 11.00)
Saldırgan Davranışlar	4.96 ± 4.29	(0.00 - 24.00)
Düşünce Sorunları	2.02 ± 2.25	(0.00 - 14.00)
Dikkat Sorunları	2.96 ± 2.43	(0.00 - 16.00)
Sosyal Sorunlar	2.73 ± 2.65	(0.00 - 17.00)

Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği alt boyutlarından elde edilen puan ortalamaları Tablo 4.14’de görölmektedir. Öğrencilerin içe yönelim problem davranış grubundan anksiyete/depresyon puanı (4.93 ± 3.76) ve dışa yönelim problem davranış grubundan saldırgan davranışlar puanı (4.96 ± 4.29) diğer alt boyutları puanlarından yüksek bulunmuştur.

Tablo 4. 15. Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ÇDDÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları

	ÇDDÖ Alt Boyutları (Öğrenci)							
	Sosyal İçe Dönüklük	Somatik Yakınmalar	Anksiyete/ Depresyon	Suçça Yönelik Davranışlar	Saldırgan Davranışlar	Düşünce Sorunları	Dikkat Sorunları	Sosyal Sorunlar
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Yaş								
10-12	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-3.00)	4.00 (2.00 -7.00)	2.00 (1.00-2.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (0.00 - 2.00)	3.00 (1.00 -5.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
13-15	3.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-4.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (0.00-3.00)	4.00 (1.00 - 8.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.00 - 4.00)
Test	Z= -0.90 p= 0.366	Z= -1.33 p= 0.182	Z= -0.36 p= 0.718	Z= -0.68 p= 0.500	Z= -0.13 p= 0.897	Z= -0.27 p= 0.790	Z= -1.11 p= 0.296	Z= -1.77 p= 0.077
Cinsiyet								
Kadın	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.00-3.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00-2.25)	4.00 (1.00 - 8.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 4.00)	2.50 (1.00 - 4.00)
Erkek	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-3.00)	3.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (1.00-3.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	1.00 (1.00 - 4.00)
Test	Z= -1.70 p= 0.087	Z= -2.62 p= 0.009	Z= -2.93 p= 0.003	Z= -0.57 p= 0.571	Z= -0.60 p= 0.551	Z= -0.16 p= 0.874	Z= -1.18 p= 0.237	Z= -2.35 p= 0.019
Sınıf düzeyi								
5. sınıf	2.00 (1.00 - 3.00)	1.00 (0.00-3.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (1.00-2.75)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
6. sınıf	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-4.00)	4.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00-2.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (1.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	3.00 (1.00 - 5.00)
7. sınıf	3.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-3.50)	4.00 (2.00 - 7.00)	1.00 (0.00-2.50)	3.00 (1.00 - 8.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	2.00 (0.00 - 3.00)
8. sınıf	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.00-4.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (0.00-3.00)	5.00 (2.00 - 7.75)	1.00 (0.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
Test	X ² = 3.91 p= 0.271	X ² = 6.39 p= 0.094	X ² = 1.68 p= 0.461	X ² = 1.37 p= 0.712	X ² = 1.03 p= 0.795	X ² = 1.30 p= 0.729	X ² = 11.09 p= 0.011	X ² = 8.58 p= 0.035

Test X²: Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4. 15. Öğrencilerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ÇDDÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları (Devamı)

ÇDDÖ Alt Boyutları								
	Sosyal İçe Dönüklük	Somatik Yakınmalar	Anksiyete/ Depresyon	Suçta Yönelik Davranışlar	Saldırgan Davranışlar	Düşünce Sorunları	Dikkat Sorunları	Sosyal Sorunlar
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Ekonomik durum								
İyi	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-3.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (1.00 - 2.00)	4.00 (1.00 - 7.00)	1.00 (0.00 -2.00)	3.00 (1.00 -4.25)	2.00 (1.00 - 4.00)
Orta	2.00 (1.00 - 5.00)	2.00 (0.00-4.00)	2.00 (0.00 - 5.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	5.00 (2.00 - 9.00)	2.00 (1.00-4.00)	3.00 (1.00 -5.00)	3.00 (1.00 - 5.00)
Kötü	2.00 (0.00 - 2.00)	0.00 (0.00- 0.00)	2.00 (1.00 - 2.00)	1.00 (0.00 - 1.00)	3.00 (0.00 - 3.00)	0.00 (0.00 - 0.00)	1.00 (0.00 - 1.00)	0.00 (0.00 - 0.00)
Test	X ² = 0.37 p= 0.833	X ² = 5.36 p= 0.069	X ² = 4.16 p= 0.125	X ² = 1.82 p= 0.403	X ² = 7.37 p= 0.025	X ² = 3.88 p= 0.144	X ² = 5.96 p= 0.051	X ² = 6.61 p= 0.037
Aile durumu								
Anne-baba beraber	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00-3.00)	4.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00-3.00)	4.00 (2.00 - 8.00)	1.00 (0.00 -3.00)	3.00 (1.00 -4.25)	2.00 (1.00 - 4.00)
Anne-baba ayrı	3.00 (0.50 - 6.50)	3.00 (2.00-7.00)	6.00 (3.00 - 7.50)	2.00 (2.00-3.00)	5.00 (0.50 - 9.00)	2.00 (0.00-2.50)	3.00 (1.00 -5.00)	5.00 (1.00 - 5.50)
Test	Z= -0.58 p= 0.563	Z= -2.26 p= 0.024	Z= -0.46 p= 0.643	Z= -1.61 p= 0.107	Z= -0.00 p= 0.99	Z= -0.14 p= 0.891	Z= -0.40 p= 0.688	Z= -1.38 p= 0.169

Test X²: Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4.15’de öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine göre ÇDDÖ alt boyut puan ortalamaları görülmektedir. Kız öğrencilerin erkeklere göre somatik yakınmalar, anksiyete depresyon ve sosyal sorunlar puan ortalamalarının yüksek olduğu ve aralarındaki farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Anne babası ayrı olanların, bir arada olanlara göre somatik yakınma puan ortalamalarının daha fazla olduğu, farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Sınıf düzeyi ile dikkat sorunları ve sosyal sorunlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu ve istatistiksel açıdan önemli olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerinin dikkat sorunları diğer sınıflara göre yüksek, aynı zamanda altıncı sınıf öğrencilerinin sosyal sorunlar düzeyinin de diğer sınıflara oranla yüksek bir değere sahip olduğu tespit edilmiştir. Ekonomik durum ile saldırgan davranışlar ve sosyal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu, bu ilişkinin istatistiksel açıdan önemli olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ekonomik durum orta düzey olanlarda saldırgan davranışlar ve sosyal sorunların görülme oranının daha fazla olduğu bulunmuştur.

Ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine göre ÇDDÖ alt boyutları puan ortalamaları tablo 4.16’da sunulmuştur. Eğitim düzeyi okuryazar olan ebeveynlerin sosyal içe dönüklük, saldırgan davranışlar ve sosyal sorunlar alt boyutları puan ortalamalarının, yüksek okul mezunu olanların ise suça yönelik davranışlar, dikkat ve düşünce sorunları puan ortalamalarının diğerlerine göre düşük olduğu, farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ayrıca ilkokul mezunu olan ebeveynlerin anksiyete/depresyon puan ortalamalarının diğer eğitim düzeylerindeki ebeveynlere göre daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). İşçi olan ebeveynlerin sosyal içe dönüklük, anksiyete/depresyon puan ortalamalarının, ev hanımı olanların somatik yakınmalar alt boyutu puan ortalamalarının diğerlerine göre yüksek olduğu, emekli olan ebeveynlerin ise; sosyal içe dönüklük, anksiyete/depresyon ve sosyal sorunlar puan ortalamalarının daha düşük olduğu ve aralarındaki farkın istatistiksel açıdan önemli olduğu belirlenmiştir($p<0.05$).

Tablo 4.16. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ÇDDÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları

	ÇDDÖ Alt Boyutları							
	Sosyal İçe Dönüklük	Somatik Yakınlıklar	Anksiyete/ Depresyon	Suçça Yönelik Davranışlar	Saldırğan Davranışlar	Düşünce Sorunları	Dikkat Sorunları	Sosyal Sorunlar
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Yaş (Yıl)								
29-38	3.00 (1.00 - 4.00)	1.50 (0.00 - 4.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	4.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
39-48	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	4.00 (1.00 - 7.00)	1.00 (1.00 - 3.00)	2.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
49-58	2.00 (1.00 - 3.00)	2.00 (0.00 - 4.00)	3.00 (2.00 - 10.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	4.00 (1.00 - 6.00)	3.00 (1.00 - 4.00)
Test	$X^2= 3,93$ $p= 0.140$	$X^2= 3.52$ $p= 0.172$	$X^2= 0.76$ $p= 0.684$	$X^2= 5.34$ $p= 0.069$	$X^2= 3.18$ $p= 0.204$	$X^2= 0.64$ $p= 0.728$	$X^2= 3.44$ $p= 0.179$	$X^2= 1.37$ $p= 0.503$
Cinsiyet								
Kadın	2.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00 - 3.50)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	4.00 (2.00 - 8.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
Erkek	3.00 (1.00 - 4.00)	1.00 (0.00 - 4.00)	4.00 (2.00 - 7.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	5.00 (1.00 - 8.00)	2.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
Test	$Z= -0.05$ $p= 0.963$	$Z= -0.08$ $p= 0.938$	$Z= -1.01$ $p= 0.312$	$Z= -0.49$ $p= 0.627$	$Z= -0.48$ $p= 0.628$	$Z= -0.72$ $p= 0.475$	$Z= -0.74$ $p= 0.462$	$Z= -0.53$ $p= 0.597$

Test X^2 : Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4.16. Ebeveynlerin Sosyodemografik Özelliklerine Göre ÇDDÖ Alt Boyutları Puan Ortalamaları (Devamı)

	ÇDDÖ Alt Boyutları							
	Sosyal İçe Dönüklük	Somatik Yakınmalar	Anksiyete/ Depresyon	Suçta Yönelik Davranışlar	Saldırgan Davranışlar	Düşünce Sorunları	Dikkat Sorunları	Sosyal Sorunlar
	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)	Median (25-75 percentil)
Ebeveyn Eğitim düzeyi								
Eğitimsiz	1.00 (0.50 - 2.00)	0.00 (0.00 - 5.00)	2.00 (0.50 - 5.50)	2.00 (0.50 - 3.00)	2.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.50 - 3.50)	3.00 (0.50 - 3.50)	0.00 (0.00 - 2.00)
İlkokul	3.00 (2.00 - 5.00)	1.00 (0.00 - 5.00)	6.00 (2.75 - 9.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	5.50 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	3.00 (1.00 - 6.25)
Ortaokul	3.00 (1.00 - 4.00)	2.50 (0.00 - 4.00)	5.50 (1.00 - 8.25)	2.00 (1.00 - 3.00)	5.50 (2.00 - 9.00)	1.00 (0.00 - 4.25)	2.50 (1.00 - 5.00)	3.00 (0.75 - 4.25)
Lise	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.00 - 4.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	4.00 (2.00 - 8.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	2.00 (1.00 - 4.00)
Üniversite	2.00 (1.00 - 3.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	4.00 (1.75 - 6.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 7.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	2.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.50 - 3.00)
Test	$X^2 = 25.26$ $p < 0.001$	$X^2 = 9.86$ $p = 0.043$	$X^2 = 14.39$ $p = 0.006$	$X^2 = 6.77$ $p = 0.149$	$X^2 = 10.29$ $p = 0.036$	$X^2 = 4.23$ $p = 0.376$	$X^2 = 4.61$ $p = 0.329$	$X^2 = 14.73$ $p = 0.005$
Ebeveyn Meslek								
Ev Hanımı	3.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.00 - 4.00)	5.00 (2.00 - 8.00)	2.00 (1.00 - 3.00)	4.50 (2.00 - 8.00)	2.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	3.00 (1.00 - 5.00)
Memur	2.00 (1.00 - 3.00)	1.00 (0.00 - 3.00)	4.00 (2.00 - 6.00)	2.00 (1.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 7.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	2.00 (1.00 - 4.00)	2.00 (0.00 - 3.00)
Serbest Meslek	3.00 (2.00 - 4.00)	1.00 (0.00 - 3.75)	5.00 (2.00 - 8.75)	1.50 (0.25 - 2.00)	4.00 (1.00 - 8.00)	2.00 (0.00 - 3.00)	3.00 (1.25 - 6.00)	3.00 (1.00 - 4.00)
Emekli	1.50 (0.00 - 3.00)	1.50 (0.00 - 2.75)	2.50 (0.75 - 3.25)	2.00 (1.00 - 2.00)	3.50 (0.00 - 7.25)	0.00 (0.00 - 1.50)	1.50 (0.00 - 4.00)	1.00 (0.75 - 2.25)
İşçi	4.00 (0.00 - 5.00)	1.00 (0.00 - 6.00)	5.00 (4.00 - 10.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	5.00 (4.00 - 9.00)	1.00 (0.00 - 2.00)	3.00 (1.00 - 5.00)	2.00 (1.00 - 7.00)
Test	$X^2 = 14.59$ $p = 0.006$	$X^2 = 10.99$ $p = 0.027$	$X^2 = 11.50$ $p = 0.021$	$X^2 = 2.77$ $p = 0.598$	$X^2 = 4.53$ $p = 0.339$	$X^2 = 6.30$ $p = 0.178$	$X^2 = 7.16$ $p = 0.128$	$X^2 = 9.77$ $p = 0.044$

Test X^2 : Kruskal Wallis

Test Z: Mann-Whitney-U

Tablo 4.17. Aile Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Puan Ortalamaları ile Çocuk Davranış Değerlendirme Ölçeği Alt Boyut Puan Ortalamaları Arasındaki İlişki

	Problem Çözme	İletişim	Roller	Duygusal Tepki Verme	Gereken İlgii Gösterme	Davranış Kontrolü	Genel İşlevler	Sosyal İçe Dönüklük	Somatik Yak.	Anksiyete/ Depresyon	Suçayön. Davranışlar	Saldırgan Davranışlar	Düşünce Sorunlar	Dikkat Sorunlar	Sosyal Sorunlar
Problem Çözme	1.000														
İletişim	0.329**	1.000													
Roller	0.019	0.274**	1.000												
Duygusal Tep.Verme	0.045	0.309**	0.417**	1.000											
Gereken İlgii Gösterme	0.257**	0.395**	0.306**	0.292**	1.000										
Davranış Kontrolü	0.077	0.263**	0.453**	0.315**	0.289**	1.000									
Genel İşlevler	0.257**	0.395**	0.306**	0.292**	1.000	0.289**	1.000								
Sosyal İçe Dönüklük	0.091	0.139*	0.189**	0.150**	0.087	0.104	0.087	1.000							
Somatik Yakınmalar	0.000	0.066	0.174**	0.051	0.008	0.106	0.008	0.437**	1.000						
Anksiyete/ Depresyon	0.050	0.170*	0.191**	0.120*	0.128*	0.174**	0.128*	0.605**	0.501**	1.000					
Suçayön. Davranışlar	-0.008	0.080	0.168**	0.124*	0.075	0.114*	0.075	0.392**	0.417**	0.437**	1.000				
Saldırgan Davranışlar	-0.078	0.125*	0.256**	0.164**	0.036	0.166**	0.036	0.431**	0.459**	0.619**	0.451**	1.000			
Düşünce Sorunları	-0.090	0.041	0.181**	0.115*	0.046	0.117**	0.046	0.404**	0.493**	0.556**	0.429**	0.475**	1.000		
Dikkat Sorunları	-0.036	0.113*	0.271**	0.098	0.083	0.166**	0.083	0.394**	0.360**	0.500**	0.382**	0.635**	0.442**	1.000	
Sosyal Sorunlar	0.028	0.132*	0.262**	0.169**	0.084*	0.146**	0.084	0.510**	0.493**	0.704**	0.496**	0.617**	0.521**	0.580**	1.000

*p < 0.05 ** p < 0.01

Tablo 4.17’de çalışmaya katılanların ADÖ alt grup puanları ile ÇDDÖ alt grup puanları arasındaki ilişki görülmektedir. Çalışmada katılımcıların problem çözme puanları ile iletişim, gereken ilgiyi gösterme ve genel işlevler puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu ($p<0.05$), iletişim, genel ilgiyi gösterme, genel işlevler puanı arttıkça problem çözme becerilerinde arttığı saptanmıştır.

İletişim puanları ile roller, gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler ve sosyal sorunlar puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). İletişim puanı arttıkça roller artmakta bu gereken ilgiyi gösterme ve davranış kontrolünü artırmakta ve sonuçta sosyal sorunlara neden olabilmektedir. İletişim puanları ile dikkat sorunları, sosyal içe dönüklük, anksiyete/depresyon, saldırgan davranışlar ve dikkat sorunları puanları arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki olduğu görülmektedir ($p<0.05$).

Roller ile duygusal tepki verme ve davranış kontrolü alt boyutları arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki olduğu ($p<0.05$), roller puanı arttıkça çocuk üzerindeki kontrol ve duygusal tepki verme davranışında da artış olduğu belirlenmiştir. Roller ile diğer alt boyutları arasında ise pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.05$).

Duygusal tepki verme ile gereken ilgiyi gösterme, davranış kontrolü, genel işlevler alt boyutları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu ($p<0.05$), davranış kontrolü, genel işlevler, gereken ilgi davranışları arttıkça duygusal tepki verme davranışında arttığı belirlenmiştir. Duygusal tepki verme ile saldırgan davranışlar, sosyal sorunlar, gereken ilgiyi gösterme, sosyal içe dönüklük, suça yönelik davranışlar arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Gereken ilgiyi gösterme puanı ile davranış kontrolü puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu ($p<0.05$), gereken ilginin artması ile davranış kontrolünde arttığı tespit edilmiştir. Anksiyete/depresyon, sosyal içe dönüklük ve sosyal sorunlar puanları ile pozitif yönde çok zayıf bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).

Davranış kontrolü puanı ile genel işlevler, anksiyete/depresyon, suça yönelik davranışlar, saldırgan davranışlar, düşünce sorunları puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.01$). Ebeveynlerin davranış kontrolünü arttırması ergende gerginlik yaratmakta buda anksiyete/depresyon, suça yönelik

davranışlar, saldırgan davranışların ve düşünce sorunlarının artmasına neden olmaktadır. Dikkat sorunları ve sosyal sorunlar puanları arasında pozitif yönde çok zayıf bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$).

Genel işlevler puanı ile anksiyete/depresyon puanı arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki bulunmuştur ($p<0.05$). Sosyal içe dönüklük puanı ile somatik yakınmalar, suça yönelik davranışlar, saldırgan davranışlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki; anksiyete /depresyon puanı ve sosyal sorunlar arasında pozitif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($p<0.05$), sosyal sorunlar arttıkça anksiyete /depresyon durumlarıda artış göstermektedir.

Somatik yakınmalar ile anksiyete /depresyon puanı arasında pozitif yönde orta düzeyde ($p<0.05$); anksiyete /depresyon arttıkça bedensel yakınmalar da artmaktadır. Suça yönelik davranışlar, saldırgan davranışlar, düşünce sorunları, dikkat sorunları ve sosyal sorunlar arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$).

Anksiyete /depresyon puanı ile sosyal sorunlar arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ($p<0.01$); sosyal sorunlar arttıkça anksiyete/depresyon durumuda artış göstermektedir. Anksiyete/depresyon puanı ile saldırgan davranışlar, düşünce sorunları ve dikkat sorunları puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde ($p<0.05$); Anksiyete /depresyon düzeyi arttıkça düşünce sorunları dikkat sorunlarıve saldırgan davranışlarda da artış görülmektedir. Anksiyete /depresyon puanı ile suça yönelik davranış puanları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$).

Suçta yönelik davranış puanları ile düşünce sorunları, dikkat sorunları ve sosyal sorunlar puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$). Saldırgan davranışlar puanı ile dikkat sorunları ve sosyal sorunlar puanları arasında pozitif yönde orta düzeyde ($p<0.05$), dikkat sorunları ve sosyal sorunlar arttıkça saldırgan davranışlarda artmaktadır. Saldırgan davranışlar puanı ile düşünce sorunları puanları arasında pozitif yönde zayıf düzeyde ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$).

Düşünce sorunları puanları ile sosyal sorunlar arasında pozitif yönde orta düzeyde ($p<0.05$), Sosyal sorunlar arttıkça düşünce sorunlarıda artmaktadır. Düşünce sorunları puanları ile dikkat sorunları puanları arasında pozitif yönde zayıf bir ilişki belirlenmiştir ($p<0.05$). Sosyal sorunlar puanı ile dikkat sorunları puanı arasında pozitif yönde orta

düzyeyde bir ilişki olduğu ($p<0.05$), dikkat sorunları arttıkça sosyal sorunlarında artış gösterdiği belirlenmiştir.

5.BÖLÜM

TARTIŞMA, SONUÇ VE ÖNERİLER

Zorbalık; her yerde, her ortamda, her yaşta, her zaman görülebilen, sosyo-kültürel yapısı nasıl olursa olsun her bireyi etkileyebilen ve dünyada gittikçe artan ciddi bir problemdir [144]. 1970’li yıllardan bu yana yapılan çalışmalarda zorbalık görülme oranları %8 ile %70 arasında değişmektedir [7-10-145,146]. Türkiye’de yapılan çalışmalarda ise zorbalık görülme sıklığının %30-40 arasında olduğu saptanmıştır [8,14,149,151]. Son yıllarda yapılan çalışmalar zorbalığın özellikle çocukların sağlıklı gelişimine yönelik önemli bir tehdit olduğunu ve okullarda ciddi boyutlara ulaştığını ortaya koymaktadır [14]. Okulda karşılaşılan zorbalık çocuğu fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden negatif etkilemekte ve bu olumsuz etkiler çocuğun tüm yaşamı boyunca devam etmektedir [14,15,148]. Çocuğun sağlıklı, mutlu ve bağımsız bir birey olarak gelişimini sağlayan en önemli faktörlerden biri de aile ortamıdır [19,20]. Aile üyelerinin birbiriyle ve çocukla olan ilişkileri, çocuğun diğer insanlara, tüm yaşama olan tutumlarının temelini oluşturmaktadır [37]. Akran zorbalığı öğrencilerle beraber ailelerini, öğretmenleri ve okul yöneticilerini de olumsuz etkileyen bir saldırganlık türüdür. Bu bağlamda zorbalık, okulda görevli hekim, okul hemşiresi, psikolog gibi sağlık profesyonelleri tarafından ilgilenilmesi gereken bir sorundur [27].

Akran zorbalığına maruz kalma ve akran zorbalığı gösterme ile ilgili değişkenler ve akran zorbalığının aile yapısı ile ilişkisinin ele alındığı bu çalışma, ortaokulda öğrenim gören 320 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Çalışmada cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, anne-baba eğitimi, aile içi şiddet ve anne baba tutumlarının akran zorbalığı döngüsüne etkisi değerlendirilmiş olup, bulgular literatür doğrultusunda tartışılmıştır.

Çalışmada akran zorbalığını belirleme ölçeğine göre, öğrencilerin %12,5’nin zorbalık yaptığı, %14,1’nin zorbalığa maruz kaldığı, %13,1’inin ise zorba/kurban olduğu tespit edilmiştir (Şekil 4.1). Olweus 1993 yılında yapmış olduğu çalışmada öğrencilerin %15’inin zorbalık olaylarına karıştığı ve bu öğrencilerin %7’sinin zorba, %9’unun kurban statüsünde olduğunu belirtmiştir [46]. Ülkemizde akran zorbalığına maruz kalma oranı Gültekin [48]’in yaptığı çalışmada %13,6 ve Arslan’ın yaptığı çalışmada %11,7 oranındadır [50]. Atik 742 öğrenci üzerinde yapmış olduğu çalışmada

öğrencilerin %4.6'sının zorba, %21.3'ünün kurban, % 6.5'inin zorba/kurban olduğunu [150], Burnukara ve Uçanok yaptıkları çalışmada ergenlerin %5.1'nin zorba, %17.2'sinin kurban ve % 9.6'sının da zorba/kurban olduğunu bulmuşlardır [13]. Pişkin ve Ayas'ın lise öğrencilerinde yaptıkları çalışmada, zorbaların oranının %35, mağdurların oranının %20 olduğu görülmüştür [151]. Belirtilen çalışma sonuçları ile çalışmaya ait sonuçlar benzerlik göstermektedir.

Çalışma öğrencilerin daha çok sözel zorbalığa maruz kaldığı (%21.3), zorba olan öğrencilerin ise daha çok fiziksel zorbalık (%17.5) uyguladığı tespit edilmiştir (Şekil 4.2). Yapılan başka çalışmalarda da öğrencilerin en fazla sözel zorbalığa maruz kaldıkları belirlenmiştir [7-9,32,147,152-153]. Sözel zorbalığın fazla olması toplumda fiziksel saldırganlığın şiddetli tepki ile karşılanması ve sözel saldırganlığın zaman zaman çevre ve aile tarafından desteklenmesi ile ilgili olabilir. Bazen sözel zorbalığın çok ciddi sonuçları olabileceği göz ardı edilebilmektedir.

Çalışmada öğrencilerin cinsiyet ile zorbalığa maruz kalma durumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p>0.05$) (Tablo 4.6). Bu çalışma sonuçları Pekel ve Uçanok [138]; Burnukara ve Uçanok'un [13]; Öztürk ve arkadaşlarının [147] ve Külcü'nün [154] yaptığı çalışmalarda zorbalığa maruz kalma açısından kız ve erkek öğrenciler arasında bir fark olmadığı bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Kavşut ve arkadaşlarının erkeklerin kızlara göre daha fazla zorbalığa maruz kaldıkları bulgusu ile benzerlik göstermemektedir. Bu farklılıklar çalışma gruplarının farklı bölgelerden, farklı yaş grubundan olmasıyla ilgili olabilir [157].

Çalışmada benzer şekilde, erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha fazla oranda zorbalık yaptıkları bulunmuştur ($p<0.05$). Yapılan çalışmalarda da erkek öğrencilerin kız öğrencilere göre daha çok zorbalık yaptıkları belirlenmiştir [8,155-156]. Bu bulgu yapılan çalışmaları destekler niteliktedir. Bu durum üzerinde, erkek çocukların fiziksel yapılarının daha güçlü olmasının yanısıra toplumsal cinsiyet rolleri ve ailenin erkek çocuklarının yetiştirme tarzı etkili olabilir.

Çalışmada ekonomik durum ile zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumları arasında anlamlı bir fark bulunmazken ($p>0.05$) (Tablo 4.6); sosyoekonomik düzeyin zorbalıkla ilişkisini araştıran çalışmalarda farklı sonuçlara

ulaşmıştır. Bu çalışmalardan sosyoekonomik durum ve akran zorbalığı arasında bir ilişki bulunmadığını belirten çalışmalar [8,66,156-159] bu çalışmayı desteklerken, sosyoekonomik düzeyi yüksek olan öğrencilerin zorbalık yapma eğiliminin daha fazla; zorbalığa maruz kalma durumunun ise sosyoekonomik düzeyi düşük olan öğrenciler arasında daha fazla olduğunu belirten araştırma bulguları [125,160,162] bu çalışma sonucunu desteklememektedir.

Çalışmanın bulgularında sınıf düzeyi ile zorbalık yapma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 4.6). Yedinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerin daha yüksek oranda zorbalık yaptığı ($p<0.05$), sekizinci sınıfların ise zorbalık yapma oranının diğer sınıflara göre daha düşük olduğu ($p<0.05$), zorbalığa maruz kalmada sınıf düzeyinin etkili olmadığı ($p>0.05$) tespit edilmiştir. Çalışma sonuçları Ünalmiş [162] ve Burnukara ve Uçanok'un [13] ulaştığı zorbalık yapma düzeyinin sınıflara göre farklılaştığı bulgusu ile benzerlik gösterirken, Öztürk ve arkadaşlarının [163] ve Külcü'nün [154] çalışmalarındaki zorbalık yapma davranışının sınıf düzeyine göre fark olmadığı bulgusu ile benzerlik göstermemektedir. Öğrencilerin sınıf düzeyi arttıkça, fiziksel gelişimin hızlanması ile birlikte zorbalık yapma durumları artabilir, ancak sekizinci sınıf öğrencileri okuldan mezun olma ve sınav kaygısı gibi nedenlerle zorbalık olaylarından uzak durabilmektedirler.

Çalışmada okulu sevme durumu ile zorbalık yapma durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur ($p<0.05$). Okulu sevmeyen öğrencilerin okulu seven öğrencilere oranla daha fazla zorbalık yaptığı belirlenmiştir ($p<0.001$). Bu bulgu, okulda zorbalık davranışları gösteren öğrencilerin okulu sevmediği ve akademik başarılarının düşük olduğunu belirten çalışmaları [162-163] destekler niteliktedir.

Cinsiyete göre GAZÖ zorba formu alt boyut puan ortalamalarına bakıldığında; korkutma ve fiziksel zorbalık yapma oranının erkeklerde daha yüksek olduğu ($p<0.05$), yine korkutma boyutunda erkeklerin daha çok zorbalığa maruz kaldığı saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 4.7). Pekel ve Uçanok'un yaptığı çalışmadaki erkeklerin kızlara göre fiziksel saldırının yanı sıra alay etme gibi sözel saldırı ve ilişkisel saldırı içeren zorbalık davranışlarını daha fazla sergiledikleri sonucu çalışmayı desteklemektedir [138].

Büyük yaş grubunda olan öğrencilerde sözel ve fiziksel zorbalık yapma durumunun (Tablo 4.7), küçük yaş grubunda olan öğrencilerde ise korkutma boyutunda zorbalığa maruz kalma durumunun daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4.8). Yine yapılan çalışmada da yaşça daha büyük çocukların daha fazla zorbalık yaptıkları tespit edilmiştir [46,65,155].

Çalışmaya katılan ebeveynlerin cinsiyet, yaş, meslek ve eğitim durumlarına göre öğrencilerin zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır (Tablo 4.9). Yapılan çalışmalarda [154,158-159,164] zorbalık uygulama ve maruz kalma açısından anne eğitim durumunun belirleyici bir faktör olmadığı sonuçları bu çalışmayı desteklerken; Gürsoy'un [125] annesi eğitim almamış ve Albayrak'ın [161] babalarının eğitim düzeyi düşük olan öğrencilerin daha sık kurban olduklarını saptadıkları çalışma sonuçlarıyla farklılık göstermektedir.

Çalışmada anne-babanın birbirine fiziksel şiddet uygulama durumunda ara sıra şiddet uygulayanların çocuklarında zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma durumları daha yüksektir (Tablo 4.10). Annenin çocuğa fiziksel şiddet uygulama durumuna göre öğrencilerin zorbalık yapma, zorbalığa maruz kalma ve zorba/kurban olma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki vardır. ($p<0.05$). Zorbalık yapan öğrencilerin çoğu zaman anneleri tarafından şiddete maruz kaldıkları belirlenmiştir ($p<0.05$). Ara sıra şiddete maruz kalan öğrencilerin ise zorba/kurban olma oranı yüksek bulunmuştur ($p<0.05$). Aile içi şiddet ve zorbalıkla ilgili yapılan araştırmalar, çocukluk ve ergenlik döneminde aile içinde babanın anneye yönelik şiddetine tanık olma ve ebeveyn şiddetine maruz kalmanın bireyin bilişsel, davranışsal, biyolojik, psikolojik ve sosyal gelişiminde ciddi sorunlara yol açabildiğini açıkça ortaya koymaktadır [38,165-166]. Zorba çocuğun ebeveynleri genellikle çocuk yetiştirmede tutarsız davranışlar gösteren, ceza yöntemi olarak genelde şiddeti kullanan, çocuğunu ihmal eden ve düşmanca davranış sergileyen bireyler olduklarını gösteren çalışmalarla [12,41,28,167-168] aile üyeleri tarafından şiddet uygulanan öğrencilerin uygulanmayanlara göre hem zorba hem kurban olma oranlarının daha fazla olduğunun belirlendiği çalışmalar [26,169] bu çalışma bulguları ile benzerlik göstermektedir. Hoover'ın çalışmasında da zorbalığın birbirine şiddet uygulayan ve aralarında anlaşmazlık olan anne babanın çocuklarında daha yaygın olduğu ve bu çocukların oyunlarında sıkça zorba davranışları gösterdikleri

belirlenmiştir [112]. Çocuklara ailenin rol model olma yoluyla olumlu ve olumsuz niteliklerini benimsemeleri bu durumun sebebi olabilir.

Öğrencilerin ADÖ aldıkları alt boyut puan ortalamaları incelendiğinde; gereken ilgiyi gösterme (29.19±3.30) ve genel işlevler (29.19±3.30) alt boyutları puan ortalamalarının yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.11). Literatürde çocukları suça iten faktörler arasında aile ortamı ve arkadaş çevresinin ilk sıralarda yer aldığı [170], şiddet davranışı gösteren çocukların, şiddet davranışı göstermeyenlere göre genel aile işlevleri açısından yetersizlik yaşadıkları [171] ve çocukların suça yönelmesinde aile içinde şiddetin mağduru ya da tanığı olmalarının etkili olduğunu [172] belirtilmektedir. Bu sonuç literatürü destekler niteliktedir.

Çalışmada öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine göre ADÖ alt boyut puan ortalamalarına bakıldığında; altıncı sınıfta öğrenim gören öğrencilerin ailelerinin problem çözme puan ortalamasının diğer sınıflardan daha yüksek olduğu ($p<0.05$), ekonomik durumu orta düzeyde olan ailelerin ise roller puan ortalamasının diğerlerine göre daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 4.12). Olumlu aile ilişkileri, tutarlı ana baba tutumları ve disiplin yöntemleri, öfke duygusunu uygun olarak ifade etmeyi bilmenin koruyucu bir yanı vardır. Bunun yanı sıra uygun problem çözme ve iletişim becerilerine sahip olma ve kullanmada saldırganlığı kullanmayı gereksiz hale getirmektedir [173].

Ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine göre ADÖ alt boyut puan ortalamaları karşılaştırıldığında (Tablo 4.13), ebeveynlerin cinsiyet ile ADÖ alt boyut puan ortalamaları arasında istatistiksel olarak önemli bir ilişki olmadığı; yaş, eğitim düzeyi ve mesleği ile ADÖ alt boyut puan ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$); ilkokul mezunu ve işçi olan ebeveynlerin davranış kontrolü alt boyut puan ortalamasının diğer eğitim düzeyleri ve meslek gruplarındaki ebeveynlerden daha yüksek olduğu bulunmuştur ($p<0.05$). Ebeveynlerin yoğun iş temposu ve stresi gibi mesleki zorlukları çocuk ve ergenlerin dolaylı olarak gelişimini etkileyebilir. İşçi grubundaki ebeveynlerin memur grubuna göre yoğun iş temposu, vardiyalı çalışma koşulları evde çocuklara ayrılan zamanı ve okul-ebeveyn ilişkisini olumsuz yönde etkileyebileceği ve bu durumun akran zorbalığını önlemede zorluklara yol açmış olabileceği düşünülmektedir.

Öğrencilerin sosyodemografik özelliklerine göre ÇDDÖ alt boyut puan ortalamalarında cinsiyet ile somatik yakınmalar; anksiyete/depresyon ve sosyal sorunlar arasında istatistiksel açıdan önemli bir ilişki olduğu, bu ilişkinin kızlarda erkeklere oranla daha anlamlı olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4.15). Bu çalışmanın bulguları somatizasyon puanının kızlarda erkeklerden yüksek olduğunu gösteren diğer çalışma sonuçları ile benzerlik göstermektedir [174,179].

Çalışma kapsamına alınan öğrencilerden anne babası ayrı olanların, bir arada olanlara göre daha fazla somatik yakınmaları olduğu ve bunun istatistiksel açıdan önemli olduğu tespit edilmiştir ($p<0.05$). Çocukların dünyasında anne-baba bir bütündür. Şüphesiz ki her çocuk anne-baba ayrılığında olumsuz etkilenmektedir. Çocuklar çoğu zaman anne babalarının neden ayrıldıklarını anlamlandıramazlar ve çoğu zamanda bunun suçlusu olarak ta kendilerini görebilirler. Bu bağlam da anne-baba ayrılığı çocukta psikolojik ve davranış açısından birçok probleme neden olmaktadır. Boşanma sonrası dönemde çocukların yaşadığı sorunlar kısa ve uzun süreli olmak üzere iki grupta ele alınmaktadır. Bu çocuklarda kısa sürede öfke, utangaçlık, umutsuzluk, güvensizlik ve somatik yakınmalar; uzun sürede alkolizm, depresyon, kaygı ve intihar eğiliminde artma, ergenlik çağına geldiklerinde ise üniversiteye girme veya tamamlama oranında düşme ve işsizlik oranında artma olduğu belirtilmektedir [180-182].

Sınıf düzeyi ile dikkat sorunları ve sosyal sorunlar arasında anlamlı bir ilişki olduğu, altıncı ve sekizinci sınıf öğrencilerinin dikkat sorunları puan ortalamalarının diğer sınıflara göre yüksek, aynı zamanda altıncı sınıf öğrencilerinin sosyal sorunlar puan ortalamasının da diğer sınıflara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür ($p<0.05$). Özellikle sekizinci sınıfta öğrencilerin yoğun bir şekilde sınav kaygısı yaşamaları dikkat sorunlarını artırabilir. Çalışmada altıncı sınıf öğrencilerinde dikkat ve sosyal sorunların daha yüksek bulunma sebebi ise; erken ergenlik döneminde olmalarından kaynaklanabilir. Bu dönemde ergenliğe özel hızlı fizyolojik değişiklikleri benimseyemediği için çevresine karşı tepkileri ve davranışları değişebilir [183].

Ebeveynlerin sosyodemografik özelliklerine göre ÇDDÖ alt boyutları puan ortalamaları karşılaştırıldığında (Tablo 4.16) eğitimsiz ve yüksekokul mezunu olan ebeveynlerin ÇDDÖ alt boyutlarından sosyal içe dönüklük alt boyut puan ortalamasının düşük, en az lise düzeyinde eğitimi olan ebeveynlerin puan ortalamasının ise daha yüksek olduğu

belirlenmiştir ($p<0.05$). Yüksekokul mezunlarının iş, sosyal ve aile hayatında aktif olarak yer almaları sosyal içe dönüklük puanının daha düşük olmasına neden olabilmektedir.

Ebeveyn eğitim düzeyi ile anksiyete/depresyon alt boyut puan ortalaması karşılaştırılmasında en yüksek puan ortalaması ilkökul mezunlarında, en düşük puan ortalaması ise okuryazar olanlarda olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Ebeveyn eğitim seviyesinin artması, anksiyete/depresyon yaşama durumunda artışa neden olabilmektedir. Bu durum ebeveynlerin bilinçlilik durumunun bir göstergesi olabilir. Eğitim düzeyi arttıkça aile içerisinde, özellikle çocuk yetiştirme hususundaki rol ve sorumluluklarının daha fazla farkına varılmaktadır. Artan rol ve sorumluluklar çocuklar üzerinde aşırı koruyucu bir tutum sergilemeleri ve sık davranış kontrolüne ve dolayısıyla çocuklarda anksiyete seviyesinin artmasına neden olabilir. Nitekim çalışmada; ebeveynlerin roller alt boyutu ile duygusal tepki verme ve davranış kontrolü alt boyutları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$). Çalışmada somatik yakınmalar alt boyutu ile anksiyete /depresyon, saldırgan davranışlar, düşünce sorunları ve dikkat sorunları alt boyutları arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki olduğu ($p<0.05$), anksiyete /depresyon alt boyutu ile sosyal sorunlar alt boyutu arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu belirlenmiştir ($p<0.01$). Anksiyete/depresyon durumları, saldırgan davranışları, düşünce ve dikkat sorunları arttıkça somatik yakınmalarda artmaktadır. Çocuklarda görülen fiziksel sorunların temelinde yatan sebep psikolojik sorunlar olabilir. Sorunlarla baş etme ve problem çözme becerisi düşük olan bireyler yaşadıkları iç sıkıntılarını saldırgan davranışlar olarak dışa vurabilirler. Ergenlerin zorbalık davranışı göstermesinde aile işlevleri, ebeveynlerin çocuk yetiştirme tutumu ve bunun çocuk davranışlarına yansımaları önemli bir etkidir.

- ✓ Çalışma kapsamına alınan öğrencilerin yarısı 13-14 yaş aralığında, yarıdan fazlası kız olduğu, %14.4'ünün okulu sevmediği ve %0.9'unun mazeretsiz olarak devamsızlık yaptığı belirlenmiştir (Tablo 4.1).
- ✓ Ebeveynlerin %72.8'ini anneler oluşturmakta, %70.7'si lise ve üniversite mezunu ve yarısının yaş aralığı 39-48 (Tablo 4.2) ve yarısı demokratik aile tutumu göstermektedir (Tablo 4.4).

- ✓ Çalışma kapsamındaki öğrencilerin, %12.5'i zorba, %14.1'i kurban, %13.1'i ise zorba/kurban olduğu saptanmıştır (Şekil 4.1). Öğrencilerin yarısına yakını zorbalığı kötü davranmak olarak tanımlarken (Tablo 4.3), ebeveynlerin yarısından fazlası zorla ve şiddetle bir şey yaptırmak olarak tanımlamışlardır (Tablo 4.5).
- ✓ Zorbalık davranışları ile karşılaştıklarında; öğrencilerin çoğunluğu öğretmene ya da aile büyüklerine söylediğini (Tablo 4.3), ebeveynler ise çoğunlukla okulla ya da zorbalık yapan kişiyle görüştiklerini ifade etmişlerdir. Öğrencilerin çoğunluğu yaşadığı sorunu annesi ile paylaştıklarını ifade etmiştir (Tablo 4.5).
- ✓ Öğrencilerin GAZÖ zorbalık formu alt boyutlarından aldıkları puan ortalamaları incelendiğinde; fiziksel zorbalık puan ortalamalarının; kurban formu alt boyut puan ortalamalarında ise sözel zorbalık alt boyutu puan ortalamasının diğerlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Şekil 4.2).
- ✓ Zorbalık yapma ve zorbalığa maruz kalma ile öğrencilerin cinsiyet, yaş ve ekonomik durumları arasında anlamlı bir ilişki bulunmazken ($p>0.05$), 7.sınıfta öğrencilerde zorbalık yapma oranının diğerlerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4.6).
- ✓ GAZÖ zorba formu alt boyut puan ortalamalarına göre; erkek öğrencilerin daha fazla fiziksel zorbalık yaptığı (Tablo 4.7) ve
- ✓ GAZÖ kurban formu alt boyut puan ortalamalarına göre; yine erkek öğrencilerin sözel zorbalığa da daha fazla maruz kaldıkları saptanmıştır (Tablo 4.8).
- ✓ Ebeveynlerin sosyodemografik özellikleri (yaş, cinsiyet, eğitim, meslek gibi) ile öğrencilerin zorbalık statüleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$) (Tablo 4.9).
- ✓ Birbirine ara sıra şiddet uygulayan anne babanın çocuklarında zorbalığa maruz kalma ve zorba-kurban olma durumlarının yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$). Anneleri tarafından çoğu zaman şiddete uğrayan çocukların daha fazla zorbalık yaptıkları ($p<0.01$), daha çok kurban ve zorba/kurban oldukları bulunmuştur ($p<0.05$). Ayrıca babaları tarafından şiddet gören öğrencilerin de daha fazla zorbalık yaptıkları ve zorbalığa maruz kaldıkları tespit edilmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4.10).

- ✓ Altıncı sınıfta öğrenim gören öğrencilerin problem çözme, ekonomik durumu orta düzey olanların ise roller alt boyutu puan ortalamasının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Tablo 4.12).
- ✓ İlkokul mezunu ve işçi olan ebeveynlerin ADÖ roller ve davranış kontrolü alt boyut puan ortalaması daha yüksek bulunmuştur ($p<0.05$) (Tablo 4.13).
- ✓ Kız öğrencilerde somatik yakınmalar, anksiyete/depresyon ve sosyal sorunlar, 6 ve 8. sınıfta öğrenim görenlerde dikkat sorunları, yine 6.sınıfta olanlarda sosyal sorunlar, ekonomik durumu orta düzey olan öğrencilerde saldırgan davranışlar ve sosyal sorunlar, anne babası ayrı olan çocuklarda ise somatik yakınmalar puan ortalamalarının daha yüksek olduğu saptanmıştır ($p<0.05$) (Tablo 4.15).
- ✓ Eğitimsiz olan ebeveynlerin sosyal içe dönüklük, saldırgan davranışlar ve sosyal sorunlar, üniversite mezunu olanların ise suça yönelik davranışlar, dikkat ve düşünce sorunları puan ortalamalarının diğerlerine göre düşük olduğu ve ilkökul mezunu olan ebeveynlerin anksiyete/depresyon puan ortalamalarının daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$) (Tablo 4.16). Mesleği işçi olan ebeveynlerin sosyal içe dönüklük, anksiyete/depresyon, ev hanımı olanların somatik yakınmalar alt boyutu puan ortalamalarının diğerlerine göre yüksek olduğu ve emekli olanların ise; sosyal içe dönüklük, anksiyete/depresyon ve sosyal sorunlar puan ortalamalarının daha düşük olduğu belirlenmiştir ($p<0.05$).
- ✓ Roller alt boyutu ile duygusal tepki verme ve davranış kontrolü alt boyutları arasında; somatik yakınmalar alt boyutu ile anksiyete /depresyon, saldırgan davranışlar, düşünce sorunları ve dikkat sorunları alt boyutları arasında pozitif yönde orta derecede bir ilişki olduğu ($p<0.05$), anksiyete /depresyon alt boyutu ile sosyal sorunlar alt boyutu arasında ise pozitif yönde yüksek düzeyde bir ilişki olduğu bulunmuştur ($p<0.01$) (Tablo 4.17).

Bu sonuçlar doğrultusunda;

- Zorbalığın önlenmesi ve azaltılmasında multidisipliner çalışma grubu (idareci, öğretmen, rehber öğretmen, psikolog, doktor, okul sağlığı hemşiresi vb.) aktif tutulabilir, özellikle bu ekip içerisinde yer alan okul sağlığı hemşireliği yaygınlaştırılabilir.
- Öğrencilerin şiddet eğilimlerinde; aile yapısı ve özellikleri önemli bir yere sahip olduğundan; şiddet kullanmayı destekleyen, aile ilgisinin yetersiz olduğu, yeterli gözetim ve kontrolün yapılmadığı ve şiddet davranışını bir sorun çözme biçimi

olarak gören ailelerde yetişen çocuklar, okul hemşiresi tarafından öncelikli risk grubu olarak ele alınıp, bakım verilebilir.

- Okul sağlığı hemşiresi, öncelikle risk grubundaki çocuklar ve aileleri ile görüşmeler yapabilir. Çocukların sorunlarını babalarıyla da paylaşabilmeleri için babalara çocukla iletişim konusunda eğitim verilebilir.
- Okul, öğrencilerin sadece akademik yönden değil bireysel, sosyal, duygusal açılardan da geleceğe hazırlandığı yerlerden biridir. Öğrencilerin çok yönlü etkin kılınabilmesi ve enerjilerini pozitif yönde kullanabilmeleri için çeşitli sportif, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlenerek teşvik edilebilir,
- Zorbalığın bütün yaş grupları için önemli bir sorun olduğu göz önünde bulundurularak diğer okul kademelerini de kapsayacak çalışmaların yapılmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.
- Yapılan çalışmalar incelendiğinde anne-çocuk arasındaki ilişkiye odaklanan çalışmaların yoğun olduğu, baba-çocuk arasındaki ilişkinin göz ardı edildiği görülmektedir. Bu nedenle baba-çocuk arasındaki duygusal bağ ve ilişkiyi inceleyen araştırmaların artırılması önerilebilir.
- Bu çalışma okulda yaşanan zorbalık mağduriyeti ve ailesel özellikler ile ilişkisi üzerine yapılmıştır; ancak aile içerisinde yaşanan zorbalık olaylarının mağduriyet üzerindeki etkisi de araştırılabilir.

KAYNAKLAR

1. Debarbieux, E., “Okulda şiddet: Küresel bir tehdit”, 1. Baskı, *İletişim Yayıncılık*; 7-10, İstanbul, 2009.
2. Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), “Eğitim Ortamlarında Şiddetin Önlenmesi ve Azaltılması Strateji ve Eylem Planı”, 14-9, Ankara, 2006.
3. İnternet: UNICEF, “Hidden in plain Sight: A statistical analysis of violence against children.” <http://files.unicef.org/publications/files/pdf>
4. Brank, E.M., Hoetger, L.A., Hazen, K.P., “Bullying. Annual Review of Law and Social Science”, *Volume Poplication*, 8: 213-230, 2012.
5. Coşkun, Ş., Bebiş, H., “Şiddetin Okul Sağlığına Etkisi ve Hemşirelik”, *Cumhuriyet Hemşirelik Dergisi*, 3(1): 15-23, 2014.
6. Karataş, H., Öztürk, C., “Sosyal Bilişsel Teori İle Zorbalığa Yaklaşım”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Elektronik Dergisi*, 2(2):61-74, 2009.
7. Pişkin, M., “Okul zorbalığı: Tanımı, türleri, ilişkili olduğu faktörler ve alınabilecek önlemler”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 2: 531-562, 2002.
8. Kapçı EG. “İlköğretim öğrencilerinin zorbalığa maruz kalma türünün ve sıklığının depresyon, kaygı ve benlik saygısıyla ilişkisi”, *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*; 37: 1-13, 2004.
9. Karaman Kepenekci Y, Çınkır S. “Bullying among Turkish high school students”, *Child Abuse and Neglect*; 30: 193-204, 2006.
10. Nansel, T., Craig, W., Overpeck M.D., et al. “Cross-national consistency in the relationship between bullying behaviors and psychosocial adjustment”, *Archives of pediatrics and Adolescent Medicine*, 158: 730–736, 2004.
11. Berger, K.S., “Update on bullying at school: Science forgotten? Developmental”, *Review*; 27, 91-92, 2007.
12. United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. “School violence and bullying global status report”, 9/ 2017.

13. Burnukara, P., ve Uçanok, Z., “İlk ve orta ergenlikte akran zorbalığı: gerçekleştiği yerler ve baş etme yolları”, *Türk psikoloji Yazıları*, 15(29): 68-82, 2012.
14. Gökler, R., “Okullarda Akran Zorbalığı” *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 6:2, 2009.
Özkılıç, R., “Öğretmenlere Yönelik Öğrenci Zorbalığı ve Öğretmen Özyeterlik İnancı”, *Eğitim ve Bilim*, 39, 175: 256-266, 2014.
15. Jansen, P.W., Verlinden, M., Dommissse-van Berkel, A., “Prevalence of bullying and victimization among children in early elementary school: Do family and school neighbourhood socioeconomic status matter?”, *BMC public Health*, 12(1): 494, 2012.
16. Gençoğlu, C., Kumcağız, H., Erşanlı, K., “Ergenlerin Şiddet Eğilimine Etki Eden Ailevi Faktörler”, *Turkish Studies*, 9/2: 639-652, 2016.
17. Yöndem, Z., Totan, T. “Ergenlerde Zorbalık Ve Stresle Başetme”, *Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(35), 28-37, 2008.
18. Ergün N., “Erken Ergenlerde Okul, Aile ve Demografik Değişkenlere Göre Akran Zorbalığının İncelenmesi”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2015.
19. Totan, T., Yöndem, Z. D., “Ergenlerde Zorbalığın Anne, Baba ve Akran İlişkileri Açısından İncelenmesi”, *Ege Eğitim Dergisi*, 2: 53–68, 2007.
20. Yaman, E., Eroğlu, Y., ve Peker, A., “Başa Çıkma Stratejileriyle Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık.”, *Kaknüs Yayınları*, 1: 27-29, 119-126, İstanbul, 2011.
21. Genç, G., “Genel Lişelerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi”, *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Malatya, 2007.
22. Algeri S, de Souza LM. “Violence against children and adolescents: A challenge in the daily work of the nursing team”, *Rev Lat Am Enfermagem*; 14(4):625-31, 2006.
23. Uysal, A., Bayık Temel, A., “Şiddet Karşıtı Eğitim programının Öğrencilerin Çatışma Çözüm, Şiddet Eğilimi Ve Şiddet Davranışlarına Yansıması”, *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, 12(1):20-30, 2009.

24. Notarianni MA, Clements pT, Tillman HJ. "Caring for the future: strategies for promoting violence prevention in pediatric primary care", *JAm Acad Nurse Pract*, 19(6):306-14, 2007.
25. Arslan-Özdiñer S, Savaşer S. "İnsan hakları ve çocuk hakları bağlamında okulda zorbalık", *İstanbul Üniversitesi Florence Nightingale Hemşirelik Dergisi*, 16(61): 65-70, 2008.
26. Arslan, S., Savaşer, S., "Akran Zorbalığını Önlemede Okul Hemşiresinin Rolü", *Maltepe Üniversitesi Hemşirelik Bilim ve Sanatı Dergisi*, 2:3, 2009.
27. Cooper G, Clements p, Holt K. "Examining childhood bullying and adolescent suicide: Implications for school nurses" *The Journal of School Nursing*, 28(4): 275-283 2012.
28. Özada A, Duyan V. "Ebeveyn-Çocuk İlişkisi ve Zorbalık", *TJFMpC*, 12(1): 49-55, 2018.
29. Hasta, D., ve Güler, E., "Saldırganlık: Kişilerarası İlişki Tarzları ve Empati Açısından Bir İnceleme", *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(1), 2013.
30. Yıldırım, E. "Çocuk ve Televizyonda Şiddet: 5 Yaşındaki Çocukların Anne-Babalarının Televizyondaki Şiddetin Saldırgan Davranışlar Üzerindeki Etkilerine İlişkin Görüşleri", *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2008.
31. Kartal, H. ve A. Bilgin, "Anne-Babaların Kız ve Erkek Çocuklarına Uyguladıkları psikolojik Saldırganlık Davranışları", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8/2, 230-241, 2009.
32. Çelik, H. ve Kocabıyık O. "Genç Yetişkinlerin Saldırganlık İfade Biçimlerinin Cinsiyet ve Bilişsel Duygu Düzenleme Tarzları Bağlamında İncelenmesi", *Trakya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 4/ 1 140; 2014.
33. Çelik, H. ve M. Otrar "Saldırganlık Envanterinin Türkçeye Uyarlanması: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışmaları", *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, S; 29, 105, 2009.
34. Aktas, A.M. "Aile içi siddet", 1. Basım. *Elma yayınevi*, İstanbul, 2006.

35. World Health Organization, “World Report on Violence and Health”, *Abuse of the Elderly*, 5, 2002.
36. Yavuzer, H.; “Çocuk psikolojisi”, (21. Basım), Remzi *kitabevi* İstanbul, 2001.
37. Vahip, I., “Evdeki Şiddet ve Gelişimsel Boyutu: Farklı Bir Açıdan Bakış”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13 (4), 312-319, 2002.
38. Solak, A., “Okullarda Şiddet ve Çocuk Suçluluğu”, *Anı Yayıncılık*, 37-55, Ankara, 2007.
39. Tutar, H., “İşyerinde psikolojik Şiddet Sarmalı: Nedenleri ve Sonuçları”, *Yönetim Bilimleri Dergisi*, 2: 2, 2004.
40. Olweus, D., “Bully/victim problem in school: Fact and İntervention European”, *Journal of psychology of Education*, 4,495-510, 1997.
41. Çinkır, Ş., Karaman-Kepenekçi, Y. “Öğrenciler Arası Zorbalık”, *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 34, 236-253, 2003.
42. Rigby K. “Consequences of Bullying in Schools” *The Canadian Journal Of psychiatry*, 48: 583-590, 2003.
43. Smith, P. K., Cowie, H., Olafssen, R. F., “Liefoghe Definitions of Bullying: A Comparison of Terms Used and Age and Gender Differences in a Fourteen-Country International Comparison” *Child Development*, 73, 1119-1133, 2002.
44. Pişkin, M., “Okullarımızda Yaygın Bir Sorun: Akran Zorbalığı”, *VII.Ulusal PDR Kongresi*, Malatya, 2003.
45. Olweus, D., “Bullying at School: What We Know and What We Can Do”, *Journal of Child psychology and psyciatry*, 35: 1171-1190, 1993.
46. Rigby, K., *Bullying in schools and what to do about it. Australia: Acer pres*, 2007.
47. Smith, P.K., Madsen, K.C., Moody, J.C., “What causes the age decline in reports of being bullied at school? Towards a developmental analyses of risk of being bullied”, *Educ Research*, 41, 267-285, 1999.
48. Güvenir, T., “Okulda Akran istismarı” *Kök Yayıncılık*, Ankara, 2004.

49. Arslan, S., “Ailenin ilköğretim II. Kademe öğrencilerinin okul başarısı üzerindeki etkisi (Ümraniye ilçesi örneği)”, *Beşkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2008.
50. Bradshaw, C. P., Sawyer, A. L., Brennan, L. M. “A social disorganization perspective on bullying-related attitudes and behaviors: The influence of school context”, *American Journal of Community psychology*, 43(3-4), 204-220, 2009.
51. Alikasifoglu, M., Erginoz E., Ercan O., Uysal O., Kaymak D.A., Ilter O., “Violent behaviour among Turkish high school students and correlates of physical fighting” *European Journal of public Health*, 14: 173-177, 2007.
52. Crick, N.R., Bigbee, M.A., & Howes, C. “Gender differences in children’s normative beliefs about aggression: How do I hurt thee? Let me count the ways” *Child Development*, 67, 1003-1014, 1996.
53. Crick, N.R., Grotpeter, J.K. “Relational aggression, gender and social psychological adjustment”, *Child Development*, 66, 710-722, 1995.
54. Crick, N. R., Casas, J. F., Mosher, M., “Relational and overt aggression in preschool”, *Developmental psychology*, 33(4), 579-588, 1997.
55. Pişkin, M., “Akran zorbalığı olgusunun ilköğretim öğrencileri arasındaki yaygınlığının incelenmesi”, *1. Şiddet ve Okul: Okul ve Çevresinde Çocuğa Yönelik Şiddet ve Alınacak Tedbirler Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 19, 28-30, İstanbul, 2006.
56. Selekman J., Praeger S. G., “Violence in Schools” *School Nursing: a Comprehensive Text. Philadelphia: FA Davis*. 919–42, 2006.
57. Nansel, T.R., Overpeck, M., Pilla, R.S., Ruan, W.J., Simons-Morton, B., Scheidt, P., “Bullying Behaviors Among Us Youth: Prevalence and Association With Psychosocial Adjustment”, *Journal of American Medical Association*, 285, 2094-2100, 2001.
58. Chapell, M.S., Hasselman, S.L., Kitchin, T., Lomon, S.N., MacIver, K.W., Sarullo, P.L., “Bullying in elementary school, high school, and university (Electronic Version)”, *Adolescence*, 41 (164), 633-648, 2006.

59. Frisen, A., Jonsson, A. K., & persson, C. "Adolescents" perception of bullying: who is the victim? who is the bully? what can be done to stop bullying?", *Adolescence*, 42(168), 750- 761, 2007.
60. Craig, W., Harel- Fisch, Y. H., Grinyald, H., Dostaler, S., Hetland, J., Morton, B., Pickett, W., "A cross-national profile of bullying and victimization among adolescent in 40 countries", *International Journal public Healt*, 54- (2), 216-224, 2009.
61. Olweus, D., "Bullying Or Peer Abuse At School: Facts And İntervention", *Current Directions in psychological Science*, 4: 196-200, 1995.
62. Kepenekci, Y., Çinkır S., "Bullying among Turkish high school students", *Child Abuse and Neglect*; 30: 193-204, 2006.
63. Ladd, G. W., "Peer relationships and social competence during early and middle childhood", *Annual Review psychology*, 50, 333-359, 1999.
64. Olweus, D., "A profile of bullying at school", *Educational Leadership*, 60: 12, 2003.
65. Rigby, K., "Addressing bullying in schools theoretical perspectives and their implications", *School psychology International*, 25(3), 287-300, 2004.
66. Olweus, D. "A useful evaluation design, and effects of the Olweus Bullying prevention program", *psychology Crime & Law*, 11, 389-402, 2005.
67. Kartal, H., "Bullying prevalence among elementary students" *Hacettepe Üniversitesi Egitim Fakültesi Dergisi*, 35: 207-217, 2008.
68. Uludağlı P. N., Uçanok Z., "Akran zorbalığı gruplarında yalnızlık ve akademik başarı ile sosyometrik statüye göre zorba/kurban davranış türleri", *Türk psikoloji Dergisi*, 20: 77-92, 2005.
69. Pepler, D. J., Craig, W., Ziegler, S., Charach, A., "An evaluation of an anti-bullying intervention in Toronto schools", *Canadian Journal of Community Mental Health*, 13, 95-110, 1994.
70. Dussich, J. p. J., Maekoya, C., "Physical child harm and bullying-related behaviors: A comparative study in Japan, South Africa, and the United States",

International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology, 51, 495–509, 2007.

71. Haynie, D. L., Nansel, T., Eitel, P., Crump, A. D., Saylor, K., Yu, K., Simons-Morton, B., “Bullies, victims, and bully/victims: Distinct groups of at-risk youth”, *The Journal of Early Adolescence*, 21(1), 29-49, 2001.
72. Scheithauer, H., Hayer, T., petermann, F., Jugert, G. “physical, Verbal, and Relational Forms of Bullying Among German Students: Age Trends, Gender Differences, and Correlates”, *Aggressive Behavior*, 32(3), 261-275, 2006.
73. Gültekin, Z., “Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması”, *Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek lisans tezi Hacettepe Üniversitesi*, Ankara, 2003.
74. Craig, W. M., “The relationship among bullying, victimization, depression, anxiety, and aggression in elementary school children”, *Personality and Individual Differences*, 24, 123–130, 1998.
75. Gültekin, Z., ve Sayıl, M., “Akran zorbalığını belirleme ölçeği geliştirme çalışması” *Türk psikoloji Yazıları*, 8(15), 47-61, 2005.
76. Rigby, K., “Peer victimisation at school and the health of secondary school Students”, *British Journal of Educational psychology*, 69, 95-104, 1999.
77. Hennington, C., Hughes, J. N., Cavell, T. A., Thompson, B., “The role of relational aggression in identifying aggressive boys and girls”, *Journal of School psychology*, 36, 457- 477, 1998.
78. Dukes, R. L., Stein, J. A., Zane, J. I., “Effect of relational bullying on attitudes, behavior and injury among adolescent bullies, victims and bully-victims”, *The Social Science Journal*, 46(4), 671–688, 2009.
79. Lopez, E. E., Perez, S. M., Ochoa, G. M. Ruiz, D. M. “Adolescent aggression: Effects of gender and family and school environments”, *Journal of Adolescence*, 31, 433-450, 2008.
80. Bernstein, J. Y., and Watson, M. W., “Children who are targets of bullying: A victim pattern”, *Journal of Interpersonal Violence*, 12, 483-498, 1997.
81. Pepler DJ, Craig W.M., Connolly J.A., et al. “A developmental perspective on Bullying”, *Aggressive Behaviour*, 32: 376-384, 2006.

82. Tani, F.; Greenman, P. S., Schneider, B. H., ve Fregoso, M., “Bullying And The Big Five: A Study Of Childhood personality And participant Roles Ğn Bullying Incidents”, *School psychology International*, 24: 2, 131-146, 2003.
83. Andershed, H., Kerr, M., Stattin, H., “Bullying in school and violence on the streets: Are the same people involved?”, *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 2(1), 31-49, 2001.
84. Keskin, T., “İlköğretim Okullarındaki Öğrencilerin Akran Zorbalığının Benlik Saygısıyla İlişkisi”, *Yüksek Lisans Tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul*, 2010.
85. Huebner, A., ve Morgan, E., “Adolescent Bullying”, *Virginia Cooperative Extension, Human Development*, 2002.
86. Furlong, M. J., Soliz, A. C., Jenne, M. S., ve Jennifer, L. G., "Bullying And Abuse On School Campuses", *Encyclopedia Of Applied psychology*, 1, 296-301, 2004.
87. Smith, P. K. ve Brain, P. “Bullying in school: Lessons from two decades of research”, *Aggressive Behaviour*, 26(1), 1-9, 2000.
88. Baldry, A. C., ve David P. F., “Bullies And Delinquents: Personal Characteristics And Parental Styles”, *Journal Of Community And Applied Social psychology*, 10/ 1, 17-3, 2000.
89. Smith, P. K. ve at. all. “Profiles Of Non-Victims, Escaped Victims, Contiunuing Victims And New Victims Of School Bullying”, *British Journal of Educational psychology*, 74, 565-581, 2004.
90. Smokowski, P. R., ve Kopasz K. H., “Bullying In Schools: An Overview Of Types, Effects, Family Characteristics, And Intervention Strategies”, *Children And School*, 27/ 2, 101-110, 2005.
91. Cook, C. R., Williams, K. R., Guerra, N.G., Kim, T.E., Sadek, S., “Predictors of bullying and victimization in childhood and adolescence: a meta-analytic investigation”, *School psychology Quarterly*, 25: 65-83, 2010.

92. Georgiou, S. T., Stavrimides, P., “Bullies, victims and bullyvictims: psycho-social profiles and attribution styles”, *School psychology International*, 29(5), 574-589, 2008.
93. Salmivalli, C., “Participant Role Approach To School Bullying: Implications For Interventions”, *Journal Of Adolescence*, 22/2, 435-459, 1999.
94. Solberg, M. E., ve Olweus, D., “Prevalance Estimation of School Bullying with the Olweus Bully Victim Guestionnaire”, *Agressive Behavior*, 29 (3). 239-268, 2003.
95. Ural, B., ve Özteke, N., *Okulda Zorbalık (2 b.)*. *Kök Yayıncılık*, Ankara, 2010.
96. Yurttaş, A., “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri İle Algıladıkları Anne Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul*, 2010.
97. Bridge, B., “Zorbalık-Mobbing”, *Beyaz Yayınları*, 2. Baskı, İstanbul, 2010.
98. Yaman, E., Eroğlu, Y., Peker, A., “Başarı Stratejileriyle: Okul Zorbalığı ve Siber Zorbalık “(1 b.), *Kaknüs Yayınları*, İstanbul, 2011.
99. Taşdan, D., “Çocuk ve Şiddet” (2 b.), *Babıali Kültür Yayıncılık İstanbul*, 2009.
101. Çelik, V., “Sınıf Yönetimi”, (4 b.). *Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara, 2008.
102. Yörükoğlu, A., “Gençlik Çağı, Ruh Sağlığı ve Sorunları”, (11. basım), *Özgür Yayınları*, İstanbul, 2000.
103. Köknel Ö.,” Kaygıdan Korkuya”, *Remzi Kitapevi*, İstanbul, 2013.
104. Yavuzer, H., “Ana-Baba ve Çocuk” *Remzi Kitabevi*, İstanbul, 1993.
105. Yavuzer, H. “Çocuğu Tanımak ve Anlamak” *Remzi Kitabevi*. İstanbul, 2004.
106. Akboy, R., “Eğitim Psikolojisi ve Çoklu Zeka”, *Dinazor Kitapevi*, İzmir, 2005.
107. Yavuzer, H., “Çocuk Psikolojisi”, 17. Basım. *Remzi Kitapevi*, İstanbul, 1999.
108. Kızmaz, Z., “Suçun Siyasal Doğası Üzerine Odaklaşan Kuramlar ve Bu Kuramların Eleştirisi”, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 12, 97-114, 2006.

109. Kağıtçıbaşı, Ç., “Özerk-İlişkisel Benlik: Yeni Bir Sentez”, *Türk psikoloji Dergisi*, 11, 36-44, 1996.
110. Cenkseven Ö. F., Yurtal, F., “An Investigation of The Family Characteristics of Bullies, Victims, And Positively Behaving Adolescents”, *Educational Sciences Theory & practice*, 8(3), 821-832, 2008.
111. Uysal, H., ve Çağlayan, D., “Okul Öncesi Dönemde Akran Zorbalığı”, *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, 5, 4, 468-483, 2012.
112. Hoover, J. N., “The Bullying Prevention Handbook: A guide for Principals, Teachers And Counselors”, *National Educational Service: Bloomington*, 1996.
113. Rigby, K., “Effects of Peer Victimization in Schools and Perceived Social Support On Adolescent Well-Being”, *Journal of Adolescence*, 23, 57-68, 2000b.
114. Baldry, A.C., “The Impact of Direct And Indirect Bullying On The Mental And Physical Health Of Italian Youngsters”, *Aggressive Behavior*, 30, 343-355, 2004.
115. Idsoe, T., Solli, E., Cosmovici, E. M., “Social Psychological Process In Family And School: More Evidence On Their Relative Etiological Significance For Bullying Behavior”, *Aggressive Behavior*, 34, 460-474, 2008.
116. Fekkes M., Pijpers, IMF., Verloove-Vanhorick, P. S., “Effects of Antibullying School Program on Bullying And Health Complaints”, *Arch pediatr Adolesc Med* 160:638-644, 2006.
117. Anderson, S., Swiatowy, C., “Bullying Prevention In The Elementary Classroom Using Social Skills” *Masters Thesis, Saint Xavier University and pearson Achievement Solutions Inc*, 2008.
118. Kaiser, B., Rasminsky, J. S., “Challenging behavior in young children: Understanding, preventing and responding effectively”, *Boston: Allyn & Bacon* 2003.
119. Adamski, A. L.; Ryan, Mary E. “Minimizing Female Bullying in Middle School Students Through Anti-Bullying programs”, *Online Submission*, 68, 2008.
120. Yıldız, E., ve Erci, B., “Anne Baba Tutumları İle Adölesan Saldırganlığı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1(3), 6-11, 2011.

121. Pontzer, D., “A Theoretical Test Of Bullying Behavior: Parenting, Personality, And The Bully/Victim Relationship”, *Journal of Family Violence*, 25 (3), 259-273, 2010.
122. Beaty, L. A., & Alexeyev, E. B., “The Problem Of School Bullies: What The Research Tells Us”, *Adolescence*, 43(169), 1–11, 2008.
123. Genç, G., “Genel Liselerde Akran Zorbalığı ve Yönetimi” *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, Malatya, 2007.
124. Sukut, Ö., “Lise Öğrencilerinde Akran İstismarı” *Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2009.
125. Gürsoy, E. C.,” Ergenlerde Sosyodemografik Özelliklere ve Algılanan Sosyal Destek İle Akran Zorbalığına Maruz Kalmanın İncelenmesi” *Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2010.
126. Ayan, S., “Aile İçinde Şiddete Uğrayan Çocukların Saldırganlık Eğilimleri”, *Anadolu psikiyatri Dergisi*, 8, 3, 206-214, 2007.
127. Beaty, LA., Alexeyev, E. B., “The Problem Of School Bullies: What The Research Tells Us”, *Adolescence*, 43(169), 2008.
128. Kılıç, N., İlköğretim 6, 7, 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Düzeylerinin Yordanması (Konya İli Cihanbeyli İlçesi İlçe Merkez Örneği), *Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Ankara, 2009.
129. Chaux, E., Molano, A., Podlesky, P., “Socio-Economic, Socio-Political And Socio Emotional Variables Explaining School Bullying: A Country-Wide Multilevel Analysis”, *Aggressive Behavior*, 35:1-10.), 2009.
130. Ditzhazy, H., Burton, E.M., “Bullying: A Perennial School Problem”, *The delta Kappa Gamma Bulletin*, 43-62, 2003.
131. Bolat-Demirbağ, S., “İlköğretim 6. Sınıf Öğrencilerinin Şiddete Yönelik Tutum Ve Zorba-Kurban Olma Durumlarının Aile İçi Şiddet Açısından İncelenmesi”, *Gazi Osman Paşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Tokat, 2010.
132. Adana, F., Arslantaş, H., “Ergenlikte Öfke Ve Öfkenin Yönetiminde Okul Hemşiresinin Rolü”, *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 12(1): 57 – 62, 2011.

133. Bulduk, S., Erdogan, S., “Okul Sağlığı Ekibinin Nitelik Ve Hizmet Kapsamının Geliştirilmesi”, *Klinik Çocuk Forumu Dergisi*, (5): 57-66, 2005.
134. Pişkin, M., “Akran Şiddetine Alternatif Bir Yaklaşım Karakter Eğitimi”, *Kamuda Sosyal politika*, 19, 64-77, 2012.
135. Ando, M., Asakura, T., “Psychosocial Influences On Physical, Verbal And İndirect Bullying Among Japanese Early Adolescents”, *Journal of Early Adelescence*, 25(3): 268–290, 2005.
136. Raskauskas, J., and Stoltz, AD., “Identifying And İntervening İn Relational Aggression”, *The Journal of School Nursing*, 20(4):209-215, 2004.
137. Mynard, H., ve Joseph, S., “Development Of The Multidimensional Peer-Victimization Scale”, *Aggressive Behavior*, 26:169–178, 2000.
138. Pekel-Uludağlı N., Uçanok Z., “Akran Zorbalığı Gruplarında Yalnızlık Ve Akademik Başarı İle Sosyometrik Statüye Göre Zorba/Kurban Davranış Türleri”, *Türk psikoloji Dergisi*, 20: 77, 2005.
139. Epstein, N.B., Baldwin, L.M., ve Bishop, D.S., “The McMaster Family Assesment Device”, *Journal Of Marital And Family Therapy*, 9, 2: 171-180, 1983.
140. Bulut, I., “Aile Değerlendirme Ölçeği El Kitabı”. *Özgüzelış Matbaası*, Ankara, 1990.
141. Achenbach, T. M., “The Classification Of Children’S Psychiatric Symptoms: A Factor-Analytic Study”, 80 (7): 1- 37, 1966.
142. Erol, N., ve Şimsek, Z., “Mental Health of Turkish Children: Behavioral and Emotional problems Reported by parents, Teachers and Adolescents”, *International perspectives on Child and Adolescent Mental Health*, 223–247 2000.
143. Dümenci, L., Erol, N., Achenbach, T. M., Şimsek, Z., “Measurement Structure Of The Turkish Translation Of The Child Behavior Checklist Using Confirmatory Factor Analytic Approaches To Validation Of Syndromal Constructs”, *J Abnorm Child psychol*, 32(3): 337–342, 2004.

144. Pişkin, M., “Okulda Akran Zorbalığı Ankara Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü Özel Eğitim Rehberlik ve psikolojik Danışma Hizmetleri Bölümü, Okullarda Şiddet Paneli”, Ankara, 2005.
145. Berger, K. S., “Update on Bullying at School: Science forgotten?” *Developmental Review*, 27, 90–126, 2007.
146. Boyle, D. J., “Youth Bullying: Incidence, Impact, And Interventions”, *Journal of the New Jersey psychological Association*, 55(3):22-24, 2005.
147. Karataş, H., Öztürk, C., “Relationship Between Bullying And Health Problems İn Primary School Children”, *Asian Nursing Research*, 5(2): 81-87, 2011.
148. Evgin, D., “Davranışsal Sistem Modeline Temellendirilmiş Hemşirelik Girişiminin Akran Zorbalığına Etkisi”, *Erciyes üniversitesi, Sağlık Bilimler Enstitüsü, Hemşirelik Anabilim Dalı, Doktora Tezi*, Kayseri, 2015.
149. Jansen, P. W., Verlinden, M., Dommissie-van, B. A., “Prevalence Of Bullying And Victimization Among Children İn Early Elementary School: Do Family And School Neighbourhood Socioeconomic Status Matter?”, *BMC public Health* 12(1): 494, 2012.
150. Atik, G., “The Role Of Locus Of Control, Self-Esteem, Parenting Style, Loneliness And Academic Achievement İn Predicting Bullying Among Middle School Students”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi* Ankara, 2006.
151. Ayas, T., ve Pişkin, M., “Lise Öğrencileri Arasındaki Zorbalık Olaylarının Cinsiyet, Sınıf Düzeyi ve Okul Türü Bakımından İncelenmesi”, *İlköğretim Online*, 10 (2), 550-568, 2011.
152. Ando, M., Asakura, T., “Psychosocial Influences On Physical, Verbal And İndirect Bullying Among Japanese Early Adolescents”, *Journal of Early Adolescence*, 25: 268-290, 2005.
153. Algeri, S., Souza, LMD., “Violence Against Children And Adolescents: A Challenge İn The Daily Work Of The Nursing Team”, *Revista Latino-Americana de Enfermagem*, 14: 625-631, 2006.

154. Külcü, D. P., “Çocuklarda Akran Zorbalığı Ve Benlik Saygısının İncelenmesi” *Mersin Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Hemşirelik Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi*, Mersin, 2015.
155. Yurtal, F., ve Cenkseven, F., “İlköğretim okullarında zorbalığın yaygınlığı ve doğası”, *Türk psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2007.
156. Tural Hesapçioğlu, S., Yeşilova, H., “Feelings, Thoughts, And Attitudes Of High School Students Toward School Bullying And The Bullies”, *Anatolian Journal of psychiatry*, 16:284-293, 2015.
157. Erdur-Baker, Ö., Kavşut, F., “Akran Zorbalığının Yeni Yüzü: Siber Zorbalık”, *Eurasian Journal of Educational Research*, 27, 31-42, 2007.
158. Atalay, A., “Akran zorbalığı gösterme ve akran zorbalığına maruz kalmanın cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey, anne-baba tutumları, arkadaş ilişkileri ve benlik saygısı ile ilişkisi”, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır, 2010.
159. Satan, A., “İlköğretim İkinci Kademe Öğrencilerinin Zorba Davranış Eğilimlerinin Okul Türü Ve Bazı Sosyo Demografik Değişkenler İle İlişkisi”, *Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, İstanbul, 2006.
160. Pişkin, M. “Ankara”daki İlköğretim Öğrencileri Arasında Akran Zorbalığının İncelenmesi”, *Eğitim ve Bilim*, 35 (156): 175-189, 2010.
161. Albayrak, S., “Okulda Uygulanan Zorbalığı Önleme Programının Zorbalığın Azaltılmasında Etkisi”, *Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi*, İstanbul, 2012.
162. Ünalmiş, M., “Lise 1. Sınıf Öğrencilerinin Zorba, Kurban Olma Durumlarına Göre Şiddete Yönelik Tutumlarının Ve Sosyal Beceri Düzeylerinin İncelenmesi”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Tokat, 2010.
163. Öztürk, N., Kutlu, M., Atli, A., “İlköğretim II. Kademe Öğrencilerinin Zorba-Kurban Olma Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi”, *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 15/3, 43-64, 2014.

164. Arıman, F., “İlköğretim 7. ve 8. Sınıf Öğrencilerinin Zorbalık Eğilimleri İle Okul İklimi Algıları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Yeditepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2007.
165. Baykal, T., “Ailede Kadına Yönelik Fiziksel Şiddet, Bu Şiddete İlişkin Tutumlar Ve Kişinin Şiddet Yaşantısı”, *Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi*, İzmir, 2008.
166. World Health Organization (WHO) “Violence By İntimate Partners” In: G Krug, LL Dahlberg, JA Mercy, AB Zwi, R Lozano (Eds.), *World report on violence and health*, 2002.
167. Ersanlı, K., “Davranışlarımız Gelişim Ve Öğrenme”, *Eser Yayıncılık Samsun*, 2005.
168. Ersanlı, K., “Çocuğun Davranışlarının Biçimlenmesinde Rol Model Davranışların Etkisi Okullarda Şiddet Ve Çocuk Suçluluğu”, Hegem, *Ankara*, 2007.
169. Fekkes, M., Pijpers, FL., Verloove-Vanhorik S. P., “Bullying: Who Does What, When And Where? Involvement Of Children, Teachers And Parents İn Bullying Behavior”, *Health Educ Res*, 20(1):81-91, 2005.
170. Işık, H., “Çocuk Suçluluğu ve Okullarla İlişkisi,” *Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 2, 287-299, 2006.
171. Avcı, R., Gürçay, S.S., “Şiddet Davranışı Gösteren Ve Göstermeyen Ergenlerin Ailelerinin Aile İşlevleri, Öfke Ve Öfke İfade Tarzları Açısından İncelenmesi” *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 10(1), 45-76, 2010.
172. Ovacık, A. C., “Aile İçi Şiddetin Erkek Çocuğun Şiddet İçeren Suç İşleme Davranışına Etkisi” *İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul, 2008.
173. Plucker, J. A., “Positive Approaches To Preventing School Violence: Peace Building İn Schools And Communities”, *National Association of Secondary School principals*, 84 (614);1-4, 2000.
174. Şişman, F. N., Kadioğlu, H., Ergün, A., Erol, S., “Okul Çocuklarında Somatizasyon ve Somatik Belirtiler Nedeniyle Okul Revirine Başvuru Durumu”, *Journal of psychiatric Nursing*, 4(3):131-136, 2013.

175. Keskin ve ark. "Ruhsal Bozuklukların Yaygınlığı, Cinsiyetlere Göre Dağılımı ve Psikiyatrik Destek Alma ile İlişkisi", *Nöropsikiyatri Arşivi*; 50: 344-351, 2013.
176. Bisht, J., Sankhyan, N., Kaushal, R. K., Sharma, R. C., et al. "Clinical Profile Of Pediatric Somatoform Disorders", *Indian pediatr*, 45:111-5, 2008.
177. Litcher, L., Bromet, E., Carlson, G., Gilbert, T., et al. "Ukrainian Application Of The Children's Somatization Inventory: Psychometric Properties And Associations With Internalizing Symptoms", *J Abnorm Child Psychol*, 29:165-75, 2001.
178. Meesters, C., Muris, P., Ghys, A., Reumerman, T., et al. "The Children'S Somatization Inventory: Further Evidence For Its Reliability And Validity In A Pediatric And A Community Sample Of Dutch Children And Adolescents" *J pediatr psychol*, 28:413-22, 2003.
179. Vila, M., Kramer, T., Hickey, N., Dattani, M., et al. "Assessment Of Somatic Symptoms In British Secondary School Children Using The Children'S Somatization Inventor (CSI)", *J Pediatr Psychol*, 34:989-98, 2009.
180. Hetherington, E. M., Hagan, M. S., Anderson, E. R., Marital T., "A child's Perspective", *American Psychologist*; 44(2): 303-312, 1989.
181. Amato, P. R., "Children and Divorce: Outcomes for Children and Young Adults" (2000). URL: [http:// www.icvf.msu.edu](http://www.icvf.msu.edu).
182. Wood, J. J., Repetti, R. L., Roesch, S. C.," Divorce And Children's Adjustment Problems At Home And School: The Role Of Depressive / Withdrawn Parenting", *Child Psychiatry and Human Development*, 35(2): 121-141, 2004.
183. Ocakçı, F. A., Üstünertop, F., "Ergen Sağlığı", *Göktuğ yayıncılık*, Amasya, 2015.

EKLER

Ek-1: Öğrenci Anket Formu

Sevgili Öğrenciler, Aşağıda bir araştırmada kullanılmak üzere size yöneltilen sorular bulunmaktadır. Size en uygun yanıtları vermeniz araştırmamızda doğru sonuçları bulmamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle lütfen açıklamaları ve soruları dikkatlice okuyunuz ve içtenlikle yanıtlayınız. Araştırmama katıldığınız için teşekkür ederim.

Kezban BOZAN

1. Sınıfınız:
2. Yaşınız:
3. Cinsiyetiniz: Kız Erkek
4. Mazeretsiz olarak sık devamsızlık yapar mısınız? Evet Hayır
5. Okulu seviyor musunuz? Evet Hayır
6. Sizin aileniz için uygun olanı işaretleyiniz.
 Anne-baba bir arada Anne-baba ayrı Anne vefat etmiş Baba vefat etmiş
7. Kimle yaşıyorsunuz?
 Anne-baba ile birlikte Anne ile birlikte
 Baba ile birlikte Diğer aile büyükleri ile Diğer (Belirtiniz)
8. Kaç kardeşsiniz:
9. Annenizin eğitim durumu nedir?
 Okur-yazar değil Okur-yazar İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu Lise mezunu Yükseköğrenim mezunu
10. Anneniz çalışıyor mu?
 Hayır Evet (ise mesleğini belirtiniz).....
11. Babanızın eğitim durumu nedir?
 Okur-yazar değil Okur-yazar İlkokul mezunu
 Ortaokul mezunu Lise mezunu Yükseköğrenim mezunu
12. Babanız çalışıyor mu?
 Hayır Evet (ise mesleğini belirtiniz).....
13. Size göre ailenizin ekonomik durumu nasıl ?
 Çok iyi İyi Orta Kötü Çok kötü
14. Sizce, zorbalık nedir?
15. Size göre zorbalık davranışları nelerdir?
16. Sizce, birisine isim takmak, alay etmek, onurunu zedelemek, küçük düşürmek, iğnelemek, hakaret etmek, söylentiler çıkarmak veya küfür etmek zorbalık mıdır?
 Evet Hayır
17. Zorbalığı kimler yapar?
 bir kız bir erkek bir grup hiç kimse
18. Geçtiğimiz aylarda zorbalıkla karşılaştın mı?
 Evet Hayır

19. Zorbalıkla karşılaştınca ne yapıyorsun?

20. Zorbalıkla karşılaştınca aşağıda belirtilen kişilerden kime söylediniz?

Sınıf öğretmenin

Okulda başka bir yetişkin kişi (başka bir öğretmen, müdür, okul hemşiresi, bekçi/hizmetli, okul psikoloğu / rehber öğretmen, vb)

Anne baban / velilerin

Ağabey ya da ablaların ya da kardeşlerin

Arkadaşların

Başka bir kişi ise lütfen kim olduğunu aşağıya yazınız

.....

21. Bir sorununuz olduğunda bunu ailenizle paylaşır mısınız?

Annemle;

Hiçbir zaman

Ara sıra

Çoğu zaman

Babamla;

Hiçbir zaman

Ara sıra

Çoğu zaman

22. Anne ve babanızın sizi yetiştirme tutumunu nasıl tanımlarsınız?

Annem:

Demokratik (kabul edici)

Otoriter (baskıcı-katı)

İlgisiz

Aşırı Koruyucu

Babam:

Demokratik (kabul edici)

Otoriter (baskıcı-katı)

İlgisiz

Aşırı Koruyucu

23. Anne babanız size sevgilerini gösterir mi?

Annem;

Hiçbir zaman

Ara sıra

Çoğu zaman

Babam;

Hiçbir zaman

Ara sıra

Çoğu zaman

24. Anne babanız birbirine karşı fiziksel şiddet uygular mı?

Hiçbir zaman Ara sıra Çoğu zaman

25. Anne babanız size fiziksel şiddet uygular mı?

Annem;

Hiçbir zaman

Ara sıra

Çoğu zaman

Babam;

Hiçbir zaman

Ara sıra

Çoğu zaman

Ek-2. Ebeveyn Anket Formu

Sayın veli, Aşağıda bir araştırmada kullanılmak üzere size yöneltilen sorular bulunmaktadır. Size en uygun yanıtları vermeniz araştırmamızda doğru sonuçları bulmamıza yardımcı olacaktır. Bu nedenle lütfen açıklamaları ve soruları dikkatlice okuyunuz ve içtenlikle yanıtlayınız. Araştırmama katıldığınız için teşekkür ederim.

Kezban BOZAN

1. Yaşınız:
2. Cinsiyetiniz: ()Kadın ()Erkek
3. Eğitim durumunuz nedir?
() Okur-yazar değil () Okur-yazar ()_lkokul mezunu
() Ortaokul mezunu () Lise mezunu () Üniversite mezunu
4. Mesleğiniz nedir?
5. Sizce zorbalık nedir?
6. Size göre zorbalık davranışları nelerdir?
7. Daha önce zorbalıkla karşılaştınız mı?
() Evet () Hayır (Cevabınız hayırsa 9. soruya geçiniz)
8. Karşılaştığında ne/neler yaptınız?
9. Size göre çocuğunuz böyle bir sorun yaşadı mı?
() Evet () Hayır (Cevabınız hayırsa 11 ve 12. soruları yanıtlamayınız)
11. Yaşadığında ve sizden yardım istediğinde ne hissettiniz?
.....
12. Yaşadığında ve sizden yardım istediğinde ne yaptınız?
.....

Ek -3. Geleneksel Zorbalık Ölçeği

Sevgili öğrenciler;

Aşağıda öğrenciler arasında zaman zaman gözlenen bir takım söz ve eylemler yer almaktadır. Bazı öğrenciler bu söz ve eylemleri bazen tek başlarına bazen de arkadaşlarıyla birlikte yaparak kendilerinden güçsüz insanları rahatsız ederler. Sizden istenen bu söz ve eylemlere a) ne sıklıkla maruz kaldığınızı ve b) ne sıklıkla yaptığınızı ilgili maddenin önündeki kutucuğa işaretlemenizdir.

Adınızı ve soyadınızı yazmanıza gerek yoktur. Bu bilgiler gizli tutulacak olup hiç kimseye gösterilmeyecektir. Sorulara dürüst cevap vermenizi rica eder, hepimize şimdiden teşekkür ederiz.

A bölümü (öğrencilerin kurban olma deneyimi)	B Bölümü (öğrencilerin zorba olma deneyimi)
1. Beni çeşitli vurucu ve kırıcı aletlerle tehdit ederler. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	1. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
2. Beni o kadar korkuturlar ki onlardan uzak dururum. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	2. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
3. Bana çirkin saldırılarda bulunurlar. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	3. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
4. Okula giderken ya da okuldan dönerken beni rahatsız ederler () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	4. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
5. Grup halinde üstüme gelip beni rahatsız ederler. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	5. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
6. Bana yumruk atarlar. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	6. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
7. Bana isimler takarlar. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	7. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
8. Görünüşümle alay ederler. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	8. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok
9. Herhangi bir nedenden dolayı benimle alay ederler. () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok	9. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? () Hiç bir zaman () Bir kere () İki- üç kez () Üçten çok

10. Bana “geri zekalı”, “aptal” ve benzeri sözler söylerler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	10. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
11. Konuşma biçimimle alay ederler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	11. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
12. Beni tekmelerler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	12. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
13. Canımı acıtırlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	13. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
14. Beni döverler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	14. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
15. Bana küfür ederler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	15. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
16. Çelme takıp beni düşürmeye çalışırlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	16. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
17. Bana tükürürler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	17. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
18. Arkadaşlarımla aramı bozmaya çalışırlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	18. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
19. Arkadaşlarımı bana karşı kışkırtmaya çalışırlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	19. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
20. Başkalarının benimle konuşmasına engel olurlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	20. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
21. Hakkımda yalan söylerler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	21. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
22. İzin olmadan bana ait para ve eşyaları alırlar. ☐ Hiç bir zaman	22. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman

☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
23. Bana ait eşyalara bilerek zarar verirler ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	23. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
24. Bana ait para ve eşyaları çalarlar ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	24. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
25. Bana ait bir şeyi kırıp bozmaya çalışırlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	25. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
26. Beni koridorda sıkıştırıp para ve eşyalarımı alırlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	26. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
27. Hakkımda asılsız söylentiler / dedikodular yayarlar. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	27. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
28. Grup halinde oynanan oyunlara/ yapılan faaliyetlere katılmama izin vermezler ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	28. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
29. Grup halinde yapılan faaliyetlere beni davet etmezler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	29. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
30. Kimse ikili faaliyetlerde benimle olmak istemez. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	30. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
31. Diğerleri sanki ben yokmuşum gibi davranır. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	31. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok
32. Yanlarıma gittiğimde arkadaşlarım konuşmayı keserler ve birden sessizleşirler. ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok	32. Sen bu davranışı ne kadar yapıyorsun? ☐ Hiç bir zaman ☐ Bir kere ☐ İki- üç kez ☐ Üçten çok

Ek-4. Aile değerlendirme Ölçeği

Aşağıda aileler hakkında 60 ifade bulunmaktadır. Lütfen her ifadeyi dikkatlice okuduktan sonra sizin ailenize ne derece uyduğuna karar veriniz. Önemli olan sizin ailenizi nasıl gördüğünüzdür.

Her ifade için 4 seçenek söz konusudur.

“**Aynen katılıyorum**” Eğer ifade sizin ailenize tamamen uyuyorsa işaretleyiniz.

“**Büyük ölçüde katılıyorum**” Eğer ifade sizin ailenize çoğunlukla uyuyorsa işaretleyiniz

“**Biraz katılıyorum**” Eğer ifade sizin ailenize çoğunlukla uymuyorsa işaretleyiniz

“**Hiç katılmıyorum**” Eğer ifade sizin ailenize hiç uymuyorsa işaretleyiniz

Her ifadenin yanında 4 seçenek içinde ayrı yerler ayrılmıştır. Size uyan seçeneğe (X) işareti koyunuz. Her ifade için uzun uzun düşünmeyiniz. Mümkün olduğu kadar çabuk ve samimi kararlar veriniz. Kararsızlığa düşerseniz ilk aklınıza gelen doğrultusunda harekete geçiniz. Lütfen her ifadeyi cevapladığımıza emin olunuz.

İFADELER	Aynen katılıyorum	Büyük ölçüde katılıyorum	Biraz katılıyorum	Hiç katılmıyorum
1. Ailece ev dışında program yapmada güçlük çekeriz, çünkü aramızda fikir birliğine varamayız.	()	()	()	()
2. Günlük hayatımızdaki sorunların (problemlerin) hemen hepsini aile içinde hallederiz.	()	()	()	()
3. Evde biri üzgün işe, diğer aile üyeleri bunun nedenini bilir.	()	()	()	()
4. Bizim evde, kişiler verilen her görevi düzenli bir şekilde yerine getiremezler	()	()	()	()
5. Evde birinin başı derde girdiğinde, diğerleri de bunu kendilerine fazlasıyla dert ederler.	()	()	()	()
6. Bir sıkıntı ve üzüntü ile karşılaştığımızda birbirimize destek oluruz.	()	()	()	()
7. Ailemizde acil bir durum olsa, şaşırıp kalırız.	()	()	()	()
8. Bazen evde ihtiyacımız olan şeylerin bittiğinin farkına varmayız.	()	()	()	()
9. Birbirimize karşı olan sevgi, şefkat gibi duygularımızı açığa vurmaktan kaçınırız	()	()	()	()
10. Gerektiğinde aile üyelerine görevlerini hatırlatır, kendilerine düşen işleri yapmalarını sağlarız.	()	()	()	()
11. Evde, dertlerimizi, üzüntülerimizi birbirimize söylemeyiz.	()	()	()	()
12. Sorunlarımızın çözümünde genellikle ailece aldığımız kararları uygularız.	()	()	()	()
13. Bizim evdekiler ancak onların hoşuna giden şeyleri söylediğinizde sizi dinlerler	()	()	()	()
14. bizim evde bir kişinin söylediklerinden ne	()	()	()	()

hissettiğini anlamak mümkün değildir				
15. Ailemizde eşit bir görev dağılımı yoktur.	()	()	()	()
16. Ailemiz üyeleri birbirlerine hoşgörülü davranırlar	()	()	()	()
17. evde herkes başına buyruktur	()	()	()	()
18. bizim evde herkes söylemek istediklerini üstü kapalı değil de doğrudan birbirlerinin yüzüne söyler	()	()	()	()
19. ailede bazılarımız duygularımızı belli etmeyiz	()	()	()	()
20. acil bir durumda ne yapacağımızı biliriz	()	()	()	()
21. Ailecek korkularımızı, endişelerimizi birbirimizle tartışmaktan kaçınıyoruz.	()	()	()	()
22. sevgi, şefkat gibi olumlu duygularımızı birbirimize belli etmekte güçlük çekeriz	()	()	()	()
23. Gelirimiz (ücret, maaş) ihtiyaçlarımız karşılamaya yetmiyor	()	()	()	()
24. Ailemiz bir problemi çözdükten sonra, bu çözümün ne işe yarayıp yaramadığını tartışır	()	()	()	()
25. Bizim ailede herkes kendini düşünür	()	()	()	()
26. Duygularımızı birbirimize açıkça söyleyebiliriz	()	()	()	()
27. Evimizde banyo, tuvalet bir türlü temiz durmaz	()	()	()	()
28. Aile içinde sevgimizi birbirimize sevgimizi gösteremeyiz	()	()	()	()
29. Evde herkes her istediğini birbirinin yüzüne söyler	()	()	()	()
30. Ailemizde, her birimizin belirli görev ve sorumlulukları vardır	()	()	()	()
31. Aile içinde genellikle birbirimizle pek iyi geçinmeyiz	()	()	()	()
32. Ailemizde sert-kötü davranışlar ancak belli durumlarda gösterilir.	()	()	()	()
33. Ancak hepimizi ilgilendiren bir durum olduğu zaman birbirimizin işine karışırız.	()	()	()	()
34. Aile içinde birbirimizle ilgilenmeye pek zaman bulamıyoruz	()	()	()	()
35. Evde genellikle söylediklerimiz söylemek istemediklerimiz birbirinden farklıdır	()	()	()	()
36. Aile içinde birbirimize hoş görülü davranırız	()	()	()	()
37. Evde birbirimize ancak sonunda kişisel bir yarar sağlayacaksa ilgi gösteririz.	()	()	()	()
38. Ailemizde bir dert varsa, kendi içimizde hallederiz	()	()	()	()
39. Ailemizde sevgi şefkat gibi güzel duygular ikinci plandadır	()	()	()	()
40. Ev işlerinin kimler tarafından yapılacağını hep birlikte konuşarak kararlaştırırız	()	()	()	()
41. Ailemizde herhangi bir şeye karar vermek her zaman sorun olur	()	()	()	()
42. Bizim evdekiler sadece bir çıkarları olduğu zaman birbirine ilgi gösterirler	()	()	()	()
43. Evde birbirimize karşı açık sözlüyüzdür	()	()	()	()
44. ailemizde hiçbir kural yoktur	()	()	()	()
45. Evde birbirinden bir şey yapması istendiğinde mutlaka takip edilmesi ve kendisine hatırlatılması gerekir	()	()	()	()
46. Aile içinde, herhangi bir sorunun nasıl	()	()	()	()

çözüleceği hakkında kolayca karar verebiliriz				
47. Evde kurallara uyulmadığı zaman ne olacağını bilemeyiz	()	()	()	()
48. Bizim evde aklımıza gelen her şey olabilir.	()	()	()	()
49. sevgi, şefkat gibi olumlu duyguları birbirimize ifade edebiliriz	()	()	()	()
50. Ailede her türlü problemin üstesinden gelebiliriz	()	()	()	()
51. Evde birbirimizle pek iyi geçinemeyiz	()	()	()	()
52. Sinirlenince birbirimize küseriz	()	()	()	()
53. Ailede bize verilen görevler pek hoşumuza gitmez çünkü genellikle umduğumuz görevler verilmez	()	()	()	()
54. Kötü bir niyetle olmasa da evde birbirimizin hayatına çok karışıyoruz.	()	()	()	()
55. Ailemizde kişiler herhangi bir tehlike karşısında (yangın, kaza gibi) ne yapacaklarını bilirler, çünkü böyle durumlarda ne yapılacağı, aramızda konuşulmuş ve belirlenmiştir.	()	()	()	()
56. Aile içinde birbirimize güvenimiz	()	()	()	()
57. Ağlamak istediğimizde birbirimizden çekinmeden rahatlıkla ağlayabiliriz.	()	()	()	()
58. İşimize (okulumuza) yetişmekte güçlük çekiyoruz.	()	()	()	()
59. Aile içinde birisi, hoşlandığımız bir şey yaptığında ona bunu açıkça söyleriz	()	()	()	()
60. problemlerimizi çözmek için ailecek çeşitli yollar bulmaya çalışırız	()	()	()	()

Ek-5. Çocuk ve Ergenler İçin Davranış Değerlendirme Ölçeği

Aşağıda çocukların özelliklerini tanımlayan bir diz madde bulunmaktadır. Her bir madde çocuğunuzun şu andaki ya da 6 ay içindeki durumunu belirtmektedir. Bir madde çocuğunuz için çok ya da sıklıkla doğru ise 2 bazen ya da biraz doğru ise 1, hiç doğru değilse 0 sayılarını yuvarlak içine alınız. Lütfen tüm maddeleri işaretlemeye çalışınız.

0 : Doğru Değil (bildiğiniz kadarıyla) 1: Bazen ya da Biraz Doğru 2: Çok yada sıklıkla doğru

- 0 1 2 1. Yaşından daha küçük bir çocuk gibi davranır.
0 1 2 2. Alerjisi vardır (yeme, koklama , tozlu bir yerde bulunmakla kaşıntı, döküntü, göz yaşarması vs. olması)
0 1 2 3. Çok tartışır.
0 1 2 4. Astımı (nefes darlığı) vardır
0 1 2 5. Karşı cinsten biri gibi davranır.
0 1 2 6. Kakasını tuvaletten başka bir yerlere yapar.
0 1 2 7. Övünür, yüksekte atar, hava yapar.
0 1 2 8. Dikkatini uzun süre bir konu üzerinde toplayamaz
0 1 2 9. Bazı düşünceleri kafasına takar ve bunları aklından çıkaramaz (açıklayınız) _____
0 1 2 10. Yerinde rahat duramaz, çok hareketlidir
0 1 2 11. Yetişkinlerin dizinin dibinden ayrılmaz, onlara çok bağımlıdır
0 1 2 12. Yalnızlıktan yakınıır
0 1 2 13. Kafası karışıktır, şaşkın görünür
0 1 2 14. Çok ağlar
0 1 2 15. Hayvanlara eziyet eder.
0 1 2 16. Başkalarına eziyet etmekten hoşlanır, zalimce davranır
0 1 2 17. Hayale dalıp gider, kendini unuttur
0 1 2 18. Bile bile kendine zarar verir ya da intihar girişiminde bulunur.
0 1 2 19. Hep dikkat çekmek ister
0 1 2 20. Eşyalarına zarar verir
0 1 2 21. Ailesine ya da başkalarına ait eşyalara zarar verir
0 1 2 22. Evde söz dinlemez
0 1 2 23. Okulda söz dinlemez
0 1 2 24. İştahsızdır, az yemek yer
0 1 2 25. Diğer çocuklarla geçinemez
0 1 2 26. Kötü davranışlarından dolayı utanmaz, suçluluk duymaz
0 1 2 27. Genellikle kıskançtır
0 1 2 28. Yenilip içilmeyecek şeyleri yer, ya da içer (kum, kil kalem, silgi gibi) (açıklayınız): _____
0 1 2 29. Bazı hayvanlardan ve okul dışı ortamlardan ya da yerlerden korkar (açıklayınız): _____
0 1 2 30. Okula gitmekten korkar
0 1 2 31. Kötü bir şey düşünmekten ya da yapmaktan korkar
0 1 2 32. Mükemmel olması gerektiğine inanır
0 1 2 33. Kimsenin onu sevmediğine inanır ve bundan yakınıır

- 0 1 2 34. Başkalarının ona zarar vereceğini, kötülük yapacağını düşünür
0 1 2 35. Kendini değersiz hisseder.
0 1 2 36. Çok sık bir yerlerini incitir, başı kazadan kurulmaz
0 1 2 37. Çok kavga, dövüş eder.
0 1 2 38. Onunla çok alay edilir. (Arkadaşları onunla çok alay eder)
0 1 2 39. Başı deritte olan kişilerle dolaşır.
0 1 2 40. Olmayan sesler işitir. (açıklayınız): _____
- 0 1 2 41. Düşünmeden ya da aniden hareket eder. (aklına eseni yapar)
0 1 2 42. Başkalarıyla beraber olmaktansa yalnız kalmayı tercih eder
0 1 2 43. Yalan söyler ve hile yapar
0 1 2 44. Tırnaklarını yer
0 1 2 45. Sinirli ve gergindir.
0 1 2 46. Kas seğirmeleri, tikleri vardır: _____
0 1 2 47. Gece kabusları, korkulu rüyaları vardır
0 1 2 48. Diğer çocuklar tarafından sevilmez
0 1 2 49. Kabızlık çeker
0 1 2 50. Çok korkak ve kaygılıdır
0 1 2 51. Baş dönmesi vardır
0 1 2 52. kendini çok suçlu hisseder.
0 1 2 53. Aşırı yemek yer
0 1 2 54. Aşırı yorgundur
0 1 2 55. Çok kiloludur
0 1 2 56. Tıbbi nedeni bilinmeyen bedensel şikayetleri vardır:
0 1 2 a. Ağrılar, sızılar
0 1 2 b. Baş ağrıları
0 1 2 c. Bulantı, kusma hissi
0 1 2 d. Gözle ilgili şikayetler (açıklayınız): _____
- 0 1 2 e. Döküntüler ya da başka cilt sorunları
0 1 2 f. Mide-karın ağrısı ve kramplar
0 1 2 g. Kusma
0 1 2 h. Diğer (açıklayınız): _____
- 0 1 2 57. İnsanlara fiziksel saldırıda bulunur
0 1 2 58. Burnuyla, cildiyle, vücudunun başka kısımlarıyla oynar ve yolar (açıklayınız): _____
- 0 1 2 59. Herkesin ortasında cinsel organıyla oynar
0 1 2 60. Cinsel organıyla çok fazla oynar
0 1 2 61. Okul başarısı düşüktür
0 1 2 62. Dengesiz ve sakardır.
0 1 2 63. Kendinden büyük çocuklarla olmayı tercih eder.
0 1 2 64. Kendinden küçük çocuklarla olmayı tercih eder.
0 1 2 65. Konuşmayı reddeder.
0 1 2 66. Bazı hareketleri tekrar tekrar yapar (tanımlayınız): _____
- 0 1 2 67. Evden kaçır
0 1 2 68. Çok bağırır, çağırır
0 1 2 69. Sır küpüdür, iyi sır saklar

- 0 1 2 70. Olmayan şeyleri görür (açıklayınız): _____

- 0 1 2 71. Sıkılğan ve utangaçtır
0 1 2 72. Yangın çıkartır
0 1 2 73. Cinsel sorunları vardır (açıklayınız): _____

- 0 1 2 74. Gösterişten hoşlanır, maskaralık yapar
0 1 2 75. Çekingen ve ürkektir
0 1 2 76. Çocukların çoğundan daha az uyur
0 1 2 77. Çocukların çoğundan gece ve gündüz daha çok uyur
(açıklayınız): _____
- 0 1 2 78. Kakasıyla oynar yada etrafa bulaştırır
0 1 2 79. Konuşma güçlüğü vardır (açıklayınız): _____

- 0 1 2 80. Boş gözlerle uzun uzun bakar
0 1 2 81. Evden çalmaları vardır
0 1 2 82. Evin dışında çalmaları vardır
0 1 2 83. İhtiyacı olmayan nesnelere toplar, biriktirir
(tanımlayınız): _____

- 0 1 2 84. Alışılmadık, acayip davranışları vardır (açıklayınız):

- 0 1 2 85. Alışılmadık, acayip düşünceleri vardır (açıklayınız): _____

- 0 1 2 86. İnatçı, somurtkan ve rahatsız edicidir
0 1 2 87. Mizacı ya da duyguları çabuk değişir
0 1 2 88. Çok sık küser
0 1 2 89. Şüphelidir
0 1 2 90. Küfürlü ve açık saçık konuşur
0 1 2 91. Kendini öldürmekten söz eder.
0 1 2 92. Uykuda yürür ve konuşur (açıklayınız): _____

- 0 1 2 93. Çok fazla konuşur
0 1 2 94. Başkalarıyla çok dalga geçer, alay eder
0 1 2 95. Öfke nöbetleri vardır, çok çabuk öfkelenir
0 1 2 96. Cinsel konuları fazlaca düşünür
0 1 2 97. İnsanları tehdit eder.
0 1 2 98. parmak emer
0 1 2 99. Temizliğe ve titizliğe aşırı düşkündür
0 1 2 100. Uyku sorunu vardır: _____

- 0 1 2 101. Okuldan kaçır, dersini asar
0 1 2 102. Hareketsiz ve yavaştır, enerjik değildir
0 1 2 103. Mutsuz, üzgün, çökkün ve bezgindir
0 1 2 104. Çok yüksek sesle konuşur
0 1 2 105. Tıbbi amaç dışında alkol yada ilaç kullanır
(açıklayınız): _____

-
- 0 1 2 106. Etrafındaki eşyalara amaçsız olarak zarar vermekten zevk alır
- 0 1 2 107. Gündüz altını ıslatır
- 0 1 2 108. Yatağını ıslatır
- 0 1 2 109. Sızlanır, mızırdanır
- 0 1 2 110. Karşı cinsten olmayı ister
- 0 1 2 111. İçe kapanıktır, başkalarıyla birlikte olmak istemez
- 0 1 2 112. Evhamlıdır, her şeyi dert edinir
- 0 1 2 113. Çocuğunuzun yukarıdaki listede belirtilemeyen başka sorunu varsa lütfen yazınız: _____
-

Ek-6 : Ebeveyn Bilgilendirilmiş Onam Formu

BİLGİLENDİRME

Bu çalışmanın amacı, erken adölesan dönemdeki akran zorbalığının aile özellikleri ile ilişkisinin belirlenmesi planlanmaktadır. Çalışmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından ilgili literatür taranarak geliştirilen öğrenci ve ebeveynlerinin sosyo-demografik özelliklerinden oluşan öğrenci ve ebeveyn Anket Formları (Ek-1, Ek-2), Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (Ek-3), Aile Değerlendirme Ölçeği (Ek-4) ve Çocuk ve Ergen Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği (Ek-5) kullanılacaktır.

Çalışma öncesinde çocuğunuzun bu çalışmada yer alması, verilen veri toplama formlarını uygulaması ve görüşmelere katılmasını istediğinize dair bir evrak imzalamanız gerekmektedir.

Çocuğunuzun bu çalışmaya katılmasına izin vermekte özgürsünüz. Elde edilen veriler, toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır.

Teşekkür ederim.

Araştırmacı

Kezban BOZAN
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Psikiyatri Hemşireliği Yüksek Lisans Öğrencisi

KATILIMCI ONAMI

Aşağıda imzası bulunan ben,yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve anladım. Araştırma hakkında sözlü olarak bilgilendirildim. Bunun, denetime açık bir çalışma olduğu bana anlatıldı.

Ayrıca, çocuğuma verilen hizmeti etkilemeksizin araştırmanın herhangi bir aşamasında çekilebileceğimize ve o ana kadar şahsımızla elde edilen bilgiler üzerindeki haklarımızdan vazgeçmeme hakkımız olduğu konusunda da bilgilendirildim. Araştırma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında mahremiyetimize saygı gösterileceğine inanıyorum. Söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın çocuğumun katılmasını kabul ediyorum.

Tarih :/...../.....

Ebeveynin Adı Soyadı:

İmza

Ek-7: Öğrenci Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bilgilendirme

Bu çalışmanın amacı, erken adölesan dönemdeki akran zorbalığının aile özellikleri ile ilişkisinin belirlenmesi planlanmaktadır. Çalışmada verilerin toplanması amacıyla araştırmacı tarafından ilgili literatür taranarak geliştirilen öğrenci ve ebeveynlerinin sosyo-demografik özelliklerinden oluşan öğrenci ve ebeveyn Anket Formları (Ek-1, Ek-2), Geleneksel Akran Zorbalığı Ölçeği (Ek-3), Aile Değerlendirme Ölçeği (Ek-4) ve Çocuk ve Ergen Davranışlarını Değerlendirme Ölçeği (Ek-5) kullanılacaktır.

Çalışma öncesinde bu çalışmada yer almak, verilen veri toplama formlarını uygulanması ve görüşmelere katılmak istediğinize dair bir evrak imzalamanız gerekmektedir.

Bu çalışmaya katılıp katılmamakta özgürsünüz. Elde edilen veriler, toplu olarak kullanılacak ve bireysel veriler gizli tutulacaktır.

Teşekkür ederim.

Araştırmacı

Kezban BOZAN

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi

Psikiyatri Hemşireliği Yüksek Lisans Öğrencisi

KATILIMCI ONAMI

Aşağıda imzası bulunan ben,yukarıda yazılı olan bilgileri okudum ve anladım. Araştırma hakkında sözlü olarak bilgilendirildim. Bunun, denetime açık bir çalışma olduğu bana anlatıldı.

Ayrıca, çocuğuma verilen hizmeti etkilemeksizin araştırmanın herhangi bir aşamasında çekilebileceğimize ve o ana kadar şahsımızla elde edilen bilgiler üzerindeki haklarımızdan vazgeçmeme hakkımız olduğu konusunda da bilgilendirildim. Araştırma sonuçlarının eğitim ya da bilimsel amaçlarla kullanılması sırasında mahremiyetimize saygı gösterileceğine inanıyorum. Söz konusu araştırmaya kendi rızamla, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın çocuğumun katılmasını kabul ediyorum.

Tarih :/...../.....

Öğrencinin Adı Soyadı:

İmza:

Ek-8: Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Etik Kurulu Kararı

T.C.

NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ

Etik Kurulu

Sayı :84902927

.../.../2016

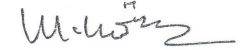
Konu :Yrd.Doç.Dr.Derya EVGİN

Karar Tarihi:24.10.2016

Karar No: 2016.10.07

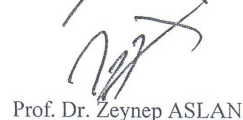
Proje yürütücülüğünü Üniversitemiz Semra ve Vefa Küçük Sağlık Yüksekokulu Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Öğretim Üyesi Yrd.Doç.Dr.Derya EVGİN'in üstlendiği "Erken Adölesan Dönemdeki Akran Zorbalığının Aile Özellikleri ile İlişisinin Belirlenmesi" isimli araştırma projesi dosyası ve ilgili belgeler araştırmanın gerekçe, amaç, yaklaşım ve yöntemleri dikkate alınarak incelenmiş olup, projenin gerçekleştirilmesinde etik sakınca bulunmadığına kurulumuz üyeleri tarafından oy birliği ile karar verilmiştir.

Prof. Dr. Filiz KILIÇ
(Başkan)

Prof. Dr. Mehmet KÖÇER
(Üye)

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN
(Üye)

Prof. Dr. Nesimi AKTAŞ
(Üye)

Prof. Dr. Zeynep ASLAN
(Üye)

Prof. Dr. Zülfikar DURMUŞ
(Üye)

Prof. Dr. M. Dursun ERDEM
(Üye)

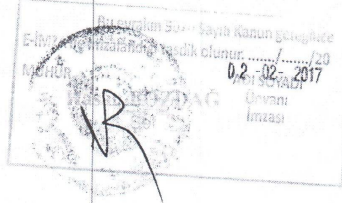

Prof. Dr. Fatma KARİPCİN
(Üye)

Prof. Dr. Hanife ÖZBAY
(Üye)

2000 Evler Mahallesi Zübeyde Hanım Cad. 50300 NEVŞEHİR
Tel : 0 384 228 10 05-12016 Faks : 0 384 228 10 37

İrtibat: Gülşüm SARI
Elektronik Ağ : <http://www.nevsehir.edu.tr>

EK-9: Niğde İli Milli Eğitim Müdürlüğü Kurum İzni

	<p>T.C. NİĞDE VALİLİĞİ İl Milli Eğitim Müdürlüğü</p>	
Sayı : 61900286-605.01-E.1316361 Konu :Anket Uygulama İzni		01/02/2017
VALİLİK MAKAMINA		
İlgi :a)Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı Okul ve Kurumlarda Yapılacak Araştırma ve Araştırma Desteğine Yönelik İzin ve Uygulama Yönergesi. b) Ömer Halisdemir Üniversitesinin 24.01.2017 tarih ve 134 sayılı yazıları.		
İlgi (a) yönerge doğrultusunda ve Ömer Halisdemir Üniversitesinin ilgi (b) yazısı gereği Zübeyde Hanım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu Tıbbi Hizmetler ve Teknikler Bölümü Öğretim Görevlisi Kezban BOZAN Niğde İl Milli Eğitim Müdürlüğüne bağlı 23 Nisan Havacılar ortaokulunda 5-6-7 ve 8. sınıflarda öğrenim gören öğrencilere yönelik "Erken Adölesan Dönemindeki Akran Zorbalığının Aile Özellikleri ile İlişkinin Belirlenmesi " konulu tez çalışması yapması Müdürlüğümüzce uygun mütalâa edilmiştir.		
Makamlarınızca da uygun görüldüğü takdirde olurlarınıza arz ederim.		
		Halil İbrahim YAŞAR İl Milli Eğitim Müdürü
O L U R 01/02/2017 Adnan TÜRKDAMAR Vali a. Vali Yardımcısı		
		
Yukarı Kayabaşı Mh. Dışarı Cami Sok. 51200/NİĞDE Elektronik Ağ: www.nigde.meb.gov.tr e-posta: arge51@meb.gov.tr	Ayrıntılı bilgi için: A.ÇELEBİ Bilgisayar İşletmeni Tel: (0 388) 232 32 72 - 142 Faks: (0 388) 232 32 74	
Bu e-irak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. http://evraksorgu.meb.gov.tr adresinden b249-c387-3f80-89f1-0555 kodu ile teyit edilebilir.		

ÖZGEÇMİŞ

Niğde”de doğmuştur. İlk, orta ve lise öğrenimini Niğde”de tamamlamıştır. Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu”ndan 1990 yılında mezun olmuştur. 1988-1993 yılları arasında Atatürk Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma Hastanesi”nde hemşire olarak, 1993-1998 yılları arasında Niğde Atatürk Sağlık Meslek Lisesi”nde meslek dersleri öğretmeni olarak görev yapmıştır. 1998”den beri Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Niğde Zübeyde Hanım Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu”nda öğretim görevlisi olarak çalışmaktadır.

Adı Soyadı : Kezban BOZAN

Doğum Tarihi : 07.09.1970

Öğrenim Durumu : Lisans

Telefon : 0388 211 28 48

E- posta : kbozan@ohu.edu.tr

